

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना

(आ.व. २०७५/७६ - २०७७/७८)

तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६, कालिकोट

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीमा संलग्न संस्थाहरु

आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग

नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालय
पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना

काठमाण्डौ, नेपाल

तथा

International Fund for Agricultural Development (IFAD)

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी प्रकृयामा सहजीकरण गर्ने संस्थाहरु

ईकार्डस नेपाल तथा प्राक्टिकल सोलुसन कन्सल्टेन्सी नेपाल (जे भी)

पो.ब.नं. ८११५, काठमाण्डौ

फोन नं.: ०१ -५१४७९६६ (ईकार्डस)

०१- ४७८४५७६ (प्राक्टिकल सोलुसन)

तिलागुफा नगरपालिका नगरपालिकाको कार्यालय, कालिकोट कर्णाली प्रदेश, नेपाल

मिति

शुभकामना

कालिकोट जिल्ला जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले उच्च संकटासन्न जिल्लाहरु मध्येमा पर्ने भएकोले यसबाट यहाँका कृषक लगायत प्रायः सबै मानिसहरुमा प्रत्यक्ष रूपमा नकारात्मक असरहरु परिरहेको देखिन्छ । यहाँका बासिन्दाहरु प्रायः निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीमा निर्भर भएकोले यस नगरपालिकाका प्रायः सबै वडाका किसानहरुमा जलवायुका कारण खेती प्रणालीमा विविध प्रकारका असरहरु देखिएका छन् । यस नगरपालिकाको वडा नं ६ मा खडेरी, बालीरोग, पशुपक्षी रोग, मानवरोग, पहिरो, आगलागी असिनापानी, हावाहुरी, बाढी, कारण उत्पादनमा कमि हुनुका साथै पशु तथा मानिसहरुमा रोगको प्रकोप आदि देखिएका छन् । यिनै पक्षहरूलाई मध्यनजर गर्दै नेपाल सरकार वन तथा वातावरण मन्त्रालय, पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले यस नगरपालिकाको वडा नं ३ मा देखिएका प्रमुख प्रकोपहरुको पहिचान गरि त्यस्ता प्रकोपहरुसंग जुध्नको लागि आगामी तीन वर्षको लागि स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरि कार्यान्वयनमा समेत केहि मात्रामा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग समेत गर्ने गरि कार्यक्रम सञ्चालन भैरहेको जानकारी पाउँदा अति नै खुसि लागेको छ ।

यस तीन वर्षे अनुकूलन कार्ययोजनाले यस वडामा देखिएका जलवायु परिवर्तनका कारण सिर्जित प्रकोपहरुको धेरै हदसम्म सम्बोधन गर्ने विश्वास लिएको छु । यो कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि आवस्यक पर्ने आर्थिक, प्राविधिक तथा अन्य आवस्यक श्रोत साधनहरुको व्यवस्थापन गर्न नगरपालिकाको तर्फबाट सदैव सहयोग रहने छ । यो कार्ययोजना तयारी तथा कार्यान्वयनको लागि आर्थिक सहयोग गर्ने कृषि विकासका लागि अन्तर्राष्ट्रिय कोष तथा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्नु हुने नेपाल सरकार वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय, पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनालाई धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहान्छु । त्यसै गरि यो योजना तयारीको प्रकृयामा सहजीकरण गर्ने ईकार्डस नेपाल तथा प्राक्टिकल सोलुसन कन्सल्टेन्सी नेपाल र पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना जिल्ला कार्यक्रम टिम तथा यो कार्ययोजना तयारीमा अहोरात्र खटिने यस वडा का जन प्रतिनिधीहरु, राजनितिक दलहरु, शिक्षक, समाजसेवी, कृषि वन तथा वातावरण समितीका पदाधिकारीहरु, महिला, दलित लगायत सहभागी सम्पूर्ण निकाय तथा व्यक्तिहरूलाई प्रति धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा, यो कार्ययोजना तयार भै कार्यान्वयनको प्रक्रियामा रहेकोमा वडा नं ६ का सम्पूर्ण बासिन्दाहरुमा बधाई ज्ञापन गर्दै सफल कार्यान्वयनको अग्रिम शुभकामना प्रकट गर्दछु ।

धन्यवाद !

.....
रतन ब. शाही
प्रमुख

तिलागुफा नगरपालिका
वडा नं ६ को कार्यालय
कर्णाली प्रदेश, कालिकोट

मिति

स्थानीय अनुकूलन योजनाको सन्दर्भमा

जलवायु परिवर्तनका असरहरुबाट प्रभावित समुदायहरुमा पर्ने जोखिमलाई न्यूनीकरण गर्न यस नगरपालिका तथा वडा नं ६ ले यस वडामा बसोबास गर्ने समुदायलाई जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्ने र जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित समुदाय र घरधुरीहरुको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न यस वडा अन्तर्गतका बहुस्रोकारवाला लगायत जलवायु परिवर्तनबाट प्रभावित घरधुरीहरुको प्रत्यक्ष सहभागितामा यो तीन वर्षीय स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ। यस योजनाको कार्यान्वयन पछि प्रभावित घरधुरी र समुदायको अनुकूलन क्षमता विकास गर्न सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ।

विश्वव्यापी रूपमा बढ़दै गएको जलवायु परिवर्तनको असरबाट संसारका गरिब र अतिकम विकसित मुलुकहरु धेरै प्रभावित भएका छन्। मानवीय कृयाकलापका कारणले हरितगृह र्याँसको उत्सजनसंगै जलवायु परिवर्तनको दर बढ्न गई यससंग सम्बन्धित जोखिम यस वडामा पनि प्रत्यक्ष रूपमा महशुस गरिएको छ खडेरी, बालीरोग, पशुपक्षी रोग, मानवरोग, पहिरो, आगलागी असिनापानी, हावाहुरी, बाढी, जस्ता असर यस वडाका समुदायले पनि महसुस गरेका छन्। जसले गर्दा यस यहाँको मुख्य निकासीको रूपमा रहेको कृषि उपजमा नकारात्मक असर पर्न थालेको छ।

यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीको प्रक्रियामा आर्थिक सहयोग गर्ने कृषि विकासका लागि अन्तराष्ट्रिय कोष, आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने नेपाल सरकार, वन तथा भूसंरक्षण मन्त्रालय, पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनालाई धन्यवाद ज्ञापनका साथै यस योजनाको कार्यान्वयन प्रक्रियामा समेत अभ्य सक्रिय सहयोग तथा सहकार्यको अपेक्षा गर्दछौ। यो योजना तयारीको प्रकृयामा सहजीकरण गर्ने ईकार्डस नेपाल तथा प्राक्टिकल सोलुसन कन्सल्टेन्सी नेपाल लगायत यो योजनालाई सुसज्जित स्वरूप प्रदान गर्न सहयोग गर्ने पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना जिल्ला कार्यक्रम संयोजक लगायत सहभागी सम्पूर्ण निकाय तथा व्यक्तिहरु प्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु।

धन्यवाद !

.....
धर्मराज शाही

अध्यक्ष

विषय सूची

परिच्छेद १ : स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचित्य तथा मान्यता -----	१
१.१ औचित्य तथा मान्यता -----	१
१.२ सुदृढ स्थानीय अनुकूलन योजनाको अवधारणा/मान्यता -----	२
परिच्छेद २ : परिचय-----	४
२.१ तिला उप-जलाधार क्षेत्रको संक्षिप्त परिचय -----	४
२.१ तिला उप-जलाधार क्षेत्रको संक्षिप्त परिचय -----	४
२.१.१ भू उपयोगिता तथा यसको परिवर्तन -----	४
२.१.२ पानीका श्रोतहरूको अवस्था-----	५
२.१.३ पहिरोको जोखिम -----	६
२.१.४ भूउपयोग समायोजनको अवस्था -----	८
२.१.५ वन ढहलो-----	९
२.२ तिलागुफा नगरपालिका-----	१०
२.३ तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ -----	११
२.३.१ अवस्थिति तथा भूउपयोग -----	११
२.३.२ अवस्थिति तथा भूउपयोग -----	१२
२.३.३ आर्थिक अवस्था-----	१३
२.३.४ प्राकृतिक स्रोतको अवस्था -----	१५
२.३.५ सामुदायिक विकास -----	१५
२.४ जलवायुको अवस्था -----	१६
परिच्छेद ३ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना सुदृढीकरणका प्रयास तथा प्रकृयाहरु -----	१८
३.१ स्थानीय अनुकूलन योजना तयारीका चरणहरु -----	२०
३.१.१ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि -----	२०
३.१.२ जलवायु संकटासन्नता लेखाजोखा तथा अनुकूलन योजना तर्जुमा -----	२१
३.१.२.१ मौसमी पात्रो -----	२५
३.१.२.२ ऐतिहासिक समय रेखा-----	२६
३.१.२.३ स्रोत तथा प्रकोपको नक्साडक्न तथा पुष्ट्याई-----	२९
-----	२९
३.१.२.४ संकटासन्न घरघुरी तथा वर्ग पहिचान -----	२९
३.१.२.५ साविक वडास्तरीय जलवायु संकटासन्नता लेखाजोखा -----	३०
३.१.२.६ प्रकोप स्तरीकरण -----	३१
३.१.२.७ जीविकोपार्जनका सम्पत्तिहरुको विश्लेषण -----	३३
३.२ अनुकूलनका उपायहरु/विकल्पहरुको पहिचान तथा छनौट गर्ने आधारहरु -----	३५
३.२ अनुकूलनका उपायहरु/विकल्पहरुको पहिचान तथा छनौट गर्ने आधारहरु -----	३९
३.४ भावी जलवायु परिदृश्य लेखाजोखा तथा उच्च अनुकूलन क्षमता परिकल्पना -----	४१
३.५ सेवा प्रदायक संस्थाको विवरण -----	४२

३.६ योजना प्रक्रियामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको समायोजन-----	४४
३.७ अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयन-----	४४
३.८ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशकरण -----	४४
३.९ अनुगमन तथा मूल्यांकन-----	४६
३.१० द्रव्य व्यवस्थापन -----	४७
३.११ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना -----	४७

तालिकाहरू

तालिका १ : तिला उपजलाधार क्षेत्रको भू उपयोगिताको विवरण-----	४
तालिका २ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा रहेका पानीका श्रोतहरूको विवरण -----	५
तालिका ३ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा रहेको पहिरोको विवरण -----	६
तालिका ४ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा रहेका आगलागिको विवरण-----	१०
तालिका ५ : तिलागुफा नगरपालिकाका वडाहरूको संक्षिप्त विवरण -----	१०
तालिका ६ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को भुजप्योगको विवरण-----	११
तालिका ७ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को घरधुरी विवरण -----	१२
तालिका ८ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को जातजातिको विवरण-----	१२
तालिका ९ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को बसोवास विवरण -----	१३
तालिका १० : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा खाद्यान्न उपलब्धताको अवस्था -----	१३
तालिका ११ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा पशुहरूको अवस्था -----	१४
तालिका १२ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ का मुख्य बालीहर -----	१४
तालिका १३ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा रहेका सामुदायिक वनहरूको विवरण -----	१५
तालिका १४ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को सामुदायिक विकासका पुर्वाधारहरूको अवस्था-----	१६
तालिका १५ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को स्थानीय अनुकूलन योजना तर्जुमाको क्रममा संलग्न सहभागीहरु -----	२१
तालिका १६ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को सहभागितमुलक मौतसमी पात्रो -----	२५
तालिका १७ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को सहभागितमुलक समय रेखा -----	२६
तालिका १८ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को जलवायूजन्य जोखिमको आधारमा वडागत रूपमा घरधुरीहरूको स्तरीकरण-----	३०
तालिका १९ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को प्रकोप संकटासन्नता जोडागत वडा स्तरीकरण-----	३१
तालिका २० : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को प्रकोप जोडागत स्तरिकरण-----	३२
तालिका २१ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा रहेका जिवीकोपार्जनका सम्पतिहरूको विवरण-----	३३
तालिका २२ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ का अनुकूलनका उपायहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण-----	३५
तालिका २३ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ का प्रकोप संकटासन्नता वर्गको विश्लेषण-----	४०
तालिका २४ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ का सेवा प्रदायक संस्थाको विवरण-----	४२
तालिका २५ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा महिला र पुरुषको कार्य विभाजन विश्लेषण-----	४५
तालिका २६ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा निर्णय प्रक्रियामा उत्तरदायित्व र पुहच विश्लेषण-----	४५
तालिका २७ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकन खाका -----	४६
तालिका २८ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना -----	४८

नक्साहरू

नक्सा १ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा भएका पहिरोहरूको विवरण.....	७
नक्सा २ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा भएका पहिरोको जोखिमको विवरण.....	७

नक्सा ३ : तिला उपजलाधार क्षेत्रको भूउपयोग समायोजनको अवस्था	८
नक्सा ४ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा भएका आगलागिका स्थानहरु	९
नक्सा ५ : तिलागुफा नगरपालिकाको नक्सा	११
नक्सा ६ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को भूउपयोग नक्शा	१२
नक्सा ७ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को आगलागीको अवस्था	२२
नक्सा ८ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ का पहिरोको अवस्थिति	२३
नक्सा ९ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को भूक्षयको अवस्था	२४
नक्सा १० : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को संकटासन्ताको अवस्था	३१

चित्रहरु

चित्र १ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को विगत ३० वर्षको जलवायू प्रवृत्ति	९
चित्र २ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को विगत ३० वर्षको जलवायू प्रवृत्ति	१६
चित्र ३ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को विगत ३० वर्षको वर्षाको प्रवृत्ति	१७
चित्र ४ : सुदूर लापा तथारी प्रारूप	१९
चित्र ५ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ मा क्रियाशील सेवा प्रदायकहरुसंय वडाको सम्बन्धको रोटी चित्र	४३

अनुसूचिहरु

अनुसूचि १ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ का प्रकोप तथा अनुकूलन क्षमता विश्लेषण र मापन तालिका----	६०
अनुसूचि २ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ का संकटासन्त घरधुरीहरुको विवरण-----	६२
अनुसूचि ३ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना अनुसोदन -----	७३

संकेतसूची

ASHA	Adaptation for Smallholders in Hilly Areas
GIS	Geographic Information System
IFAD	International Fund for Agricultural Development
LAPA	Local Adaptation Plans for Actions
LGCDP	Local Governance and Community Development Programme
NAPA	National Adaptation Programme of Action
USDA	United States Department of Agriculture
आइफाड	कृषि विकासका लागि अन्तराष्ट्रिय कोष
आशा	पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना
उ.मा.वि.	उच्च माध्यमिक विद्यालय
गापा	गाउँपालिका
गाविस	गाउँ विकास समिति
जिसस	जिल्ला समन्वय समिति
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
सा.व.	सामुदायिक वन
सा.व.उ.स.	सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह
हे.पो.	हेल्थ पोष्ट

शब्दावलीहरू

१. मौसम (Weather)

कुनै निश्चित स्थान वा क्षेत्रको वायुमण्डलको दैनिक वा छोटो अवधिको व्यवहार वा अवस्था, जसले तापक्रम, वर्षा, हावा, वायुमण्डलीय चाप र सापेक्षिक आद्रता जनाउँछ, यसलाई मौसम भनिन्छ । यो प्रत्येक दिन (दिनभित्र पनि फरक प्रहर), हप्ता र महिनामा परिवर्तन भइरहन्छ ।

२. जलवायु वा हावापानी (Climate)

लामो अवधिको (सामान्यतः ३० वर्ष) को मौसमको औसत अवस्थालाई जलवायु भनिन्छ । सामान्यतया जलवायु स्थान, ऋतू विशेष अनुसार फरक तर स्थिर रहन्छ । यसका सूचकहरू (Parameters) मौसमको जस्तै हुन् ।

३. जलवायु परिवर्तन (Climate Change)

दशक वा लामो समयको अन्तराल एंवं दीर्घकालीन अवधिमा जलवायुका अवस्थामा आउने औसत परिवर्तनलाई जलवायु परिवर्तन भनिन्छ । यसको मापन तथ्यांकशास्त्रीय विधिबाट गरिन्छ जसमा पृथ्वीको निश्चित स्थान वा भूपरिधिमा देखिने परिवर्तनको गणना गरिन्छ ।

जलवायु परिवर्तन प्राकृतिक र पृथ्वीको आन्तरिक वा बाह्य दबाव (जस्तै, सौर्य चक्र, ज्वालामुखी विष्फोटन आदि) तथा मानवजन्य (जस्तै, भूउपयोग परिवर्तन, वायुमण्डलमा विद्यमान र्यासहरुको सन्तुलन परिवर्तन, हरितगृह र्यासको अत्यधिक उत्सर्जन आदि) कारणहरूले हुने मान्यता रहेको छ । जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रारूप महासन्धि १९९२ को धारा १ मा उल्लेख भए अनुसार प्राकृतिक कारण लगायत मानवीय गतिविधिका कारणले मापनयोग्य समयावधिमा वायुमण्डलको सन्तुलनमा आएको परिवर्तनलाई जलवायु परिवर्तन भनिएको छ ।

४. हरितगृह र्याँसहरु (Green House Gases)

Green House Gases-GHGs (हरितगृह र्याँस): वायुमण्डलभित्र तापक्रम सञ्चय गर्ने र्यासहरुलाई हरितगृह र्यास भनिन्छ । विश्वव्यापी उष्णीकरण र जलवायु परिवर्तनको लागि यी र्यासहरु जिम्मेवार रहेको मानिन्छ । क्योटो अभिसन्धि १९९७ को अनुसूची १ अनुसार हरितगृह र्याँस अन्तर्गत कार्बनडाईअक्साईड (CO_2), मिथेन (CH_4), नाईट्रोजेन ऑक्साईड (N_2O), हाईड्रोफ्लोरो कार्बन (HFC), परफ्लोरो कार्बन (Perfloro Carbons (PFC), सल्फर हेक्जाफ्लोरोराईड (Sulphur Hexafluoride (SF_6) गरी ६ किसिमका र्याँसहरु पर्दछन् । कतारको दोहामा सम्पन्न CoP ले नाइट्रोजन ट्राईफ्लोरोराईड (NF_3) लाई थप गरेकोले हरितगृह र्याँसको संख्या ७ पुगेको छ ।

५. जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रारूप महासन्धि १९९२ (UNFCCC)

जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय प्रारूप महासन्धि (United Nation Framework Convention on Climate Change) १९९२ मा रियो दि जेनेरियोमा भएको पृथ्वी सम्मेलनबाट स्थापना भएको संयन्त्र हो । यो विश्वका विभिन्न राष्ट्रहरूले विश्वमा जलवायु परिवर्तन भइरहेको महसुस गरेर त्यसका लागि बनेको महासन्धि हो

। यसलाई १९६ देशहरूले अनुमोदन (Ratify) गरेका छन् भने १९९४ देखि कार्यान्वयन भएको हो । यस महासन्धिको मुख्य उद्देश्य वायुमण्डलमा हरितगृह ग्राँसलाई प्रतिवर्द्धता अनुसारको मात्रामा निश्चित समयभित्र स्थिर राख्दै जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणमा विश्वव्यापि प्रयास गर्नु र जलवायु परिवर्तनका असरहरूलाई समेत न्यूनीकरण गरी अनुकूलन क्षमता बढाउनु रहेको छ ।

६. पक्ष राष्ट्रहरूको सम्मेलन (Conference of Parties)

पक्ष राष्ट्रहरूको सम्मेलन वा कन्फरेन्स अफ पार्टीज भन्नाले UNFCCC का पक्ष देशहरूको सम्मेलनलाई जनाउँछ । यो UNFCCC को सबैभन्दा शक्तिशाली निकाय हो र यो सम्मेलन वर्षमा एक पटक हुने गर्दछ । अधिल्लो वर्ष जर्मनीको बोनमा २३ औ सम्पन्न भएको सम्मेलन सम्पन्न भएको थियो भने यो वर्ष पोल्याण्डमा हुँदैछ ।

७. जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अन्तरसरकारी निकाय (Inter governmental Panel on Climate Change, IPCC)

जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी अन्तरसरकारी निकायले जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी आधिकारिक, सत्य, वैज्ञानिक ज्ञान र बुझाइ प्रदान गर्दछ । यस संस्थाले जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी तथ्याङ्कहरूको अध्ययन, विश्लेषण, प्रक्षेपण र नीति निर्धारण गर्न विश्व समुदायलाई सचेत गराउने काम गर्छ । यो जलवायु परिवर्तनको क्षेत्रमा कार्यरत वैज्ञानिकहरूको अन्तर्राष्ट्रिय संयन्त्र हो । यो सन् १९८८ मा स्थापित अन्तरसरकारी नियोग हो जसले मानव सिर्जित जलवायु परिवर्तनका असरहरूबाटे मूल्याङ्कन गर्दछ । यसले सन् २००७ मा नोबेल पुरस्कार समेत पाएको थियो । जलवायु परिवर्तनका सन्दर्भमा यस संस्थाको धारणा नै आधिकारिक मानिन्छ ।

८. अनुकूलन (Adaptation)

परिवर्तित वातावरणसंग मिल्दो जीवनशैली अर्थात् जीवले आफ्नो अस्तित्व बचाउन वरिपरिको वातावरणसंग बाहिरी रूप, संरचना तथा प्रक्रियामा परिवर्तन गरेर आफैले आफूलाई वातावरणमा अनुकूल हुने र जलवायु परिवर्तनको प्रभावलाई बुझेर सो अनुरूप ढाल्ने प्रक्रयालाई अनुकूलन भनिन्छ । अनुकूलनले जलवायु परिवर्तनले गर्दा हुने असरहरूलाई न्यूनीकरण गर्नुका साथै यसबाट फाइदा लिन सक्ने सम्मका कुराहरूलाई समेट्छ ।

९. राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (National Adaptation Programme of Action)

अति कम विकसित मुलुकहरूमा जलवायु जोखिमको मूल्याङ्कन गर्ने र उपयुक्त अनुकूलन सम्बन्धी उपायहरूको पहिचान गरी जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी समस्या र चुनौतीहरूलाई वैज्ञानिक ढाँगले सम्बोधन गर्न तयार पारिएको राष्ट्रिय कार्य योजना नै राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (नापा) हो । यसमा जलवायु परिवर्तनका तत्कालिक असरहरूलाई न्यूनीकरण गर्ने र जलवायु परिवर्तनका मुद्दाहरूलाई राष्ट्रिय विकास योजनामा मूलप्रवाहीकरण गर्ने उद्देश्य राखिएको छ । नेपालमा वातावरण मन्त्रालयले सन् २०१० मा ६ ओटा क्षेत्रहरू : कृषि र खाद्य सुरक्षा, जलस्रोत र ऊर्जा, जलवायु सिर्जित प्रकोपहरू, वन र जैविक विविधता, जनस्वास्थ्य र शहरी बसोबास तथा पूर्वाधारमा विभिन्न अनुकूलन कार्यक्रमहरू पहिचान गरी सूचीकृत गरेको छ ।

१०. स्थानीय अनुकूलन योजना प्रारूप (LAPA Framework)

जलवायु परिवर्तनका स्थानीय असरहरूलाई न्यूनीकरण गरी संकटासन्न समुदाय तथा घरपरिवारको अनुकूलन क्षमता बढ़ि गर्ने स्थानीय सरोकारवाला, सेवाप्रदायक र सेवाग्राहीहरूकोक प्रत्यक्ष सहभागितामा तयार पारी कार्यान्वयन गरिने योजनालाई स्थानीय अनुकूलन योजना (Local Adaptation Plan for Action, LAPA) भनिएको छ। यसमा विशेष गरी राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यकमले पहिचान गरेका संकटासन्न क्षेत्र तथा अनुकूलनका कार्यकमहरूलाई स्थानीय विकास योजनाहरूमा समाहित गर्ने उद्देश्य राखिएको छ। नेपाल सरकारले नमूना परीक्षण समेत गरी वि.सं. २०६८ मा अनुमोदन गरी यसको कार्यान्वयन भइरहेको छ।

११. लैंगिक समानता (Gender Equality): महिला तथा पुरुषबीच सबै पक्ष र तहहरूमा बराबर अवसर र बराबर लाभ हासिल भएको अवस्था नै लैंगिक समानता हो।

१२. लैंगिक समायोजन (Gender Integration) भन्नाले आयोजनाको निर्माण, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका चरणहरूमा लैंगिक असमानता र भिन्नतालाई पहिचान गरि सम्बोधन गर्ने प्रक्रियालाई बुझाउँछ।

१३. प्रजनन् भुमिका (Reproductive role)

यस कार्य अन्तर्गत दुई किसिमका घरायसी कामहरू पर्दछन्। (१) जैविक जस्तै : बच्चा जन्माउने र (२) सामाजिक जस्तै : बच्चाहरूको स्याहार गर्ने, भान्साको काम, बजार जानु, परिवारको स्वास्थ्यको हेरवीचार एवं अन्य घरायसी कार्यहरू गर्ने, जुन कार्यको आर्थिक मान्यता कम हुन्छ र आमदानी पनि हुदैन। यस्ता काममा बढी श्रम र समय लाग्छ। महिला तथा बालिकाहरूले नै प्राय यस्ता काम गर्ने गर्दछन्।

१४. सङ्कटासन्नता (Vulnerability)

जलवायु विषमता लगायत जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल असरहरूको प्रतिकार गर्ने वा अनुकुलित हुन सक्ने क्षमताको अवस्थालाई सङ्कटासन्नता भनिन्छ। प्राकृतिक तथा मानवीय प्रणालीको संवेदनशीलता तथा न्यून अनुकूलन क्षमताले सङ्कटासन्नता बढाउँछ।

१५. भौगोलिक सूचना प्रणाली (Geographic Information System)

साधारणतः पृथ्वीका निश्चित स्थानहरूको भौगोलिक अवस्थिति सम्बन्धी सूचना प्रणालीलाई भौगोलिक सूचना प्रणाली (Geographic Information System) भनिन्छ। यो प्रणाली यसरी बनाइएको हुन्छ, जसबाट भौगोलिक तथ्यांक तथा सूचनालाई लिने (Capture), जम्मा गर्ने (Store), मिलाउने (Manipulate), विश्लेषण गर्ने (Analyze), व्यवस्थापन गर्ने (Manage) र प्रस्तुत गर्ने (Present) गरिन्छ।

१६. संवेदनशीलता (Sensitivity)

जलवायु परिवर्तनको कारणले कुनै पनि जीव वा वनस्पतिको आन्तरिक प्रणालीले देखाउने सकारात्मक वा नकारात्मक प्रतिक्रिया, परिणाम वा अवस्थालाई संवेदनशीलता भनिन्छ।

१७. अनुकूलन क्षमता (Adaptive Capacity)

जलवायु परिवर्तन वा अन्य वातावरणीय समस्याहरुको प्रतिकार गर्ने वा बदलिँदो परिस्थिति अनुसार आफू र आफ्नो प्रणालीलाई परिवर्तित गर्न सक्ने क्षमतालाई अनुकूलन क्षमता भनिन्छ । अनुकूलन क्षमता समुदायको आर्थिक स्रोतहरु, प्रविधिहरुमा पहुँच, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सूचनाहरुमा पहुँच, सूचनाहरुको उपयोग गर्न सक्ने क्षमता, संस्था र स्रोतको न्यायोचित वितरणसँग सम्बन्धित हुन्छ । अनुकूलन क्षमता विकाससँग पनि सम्बन्धित हुन्छ,, जस्तै, राष्ट्र वा समुदाय जति बढी विकसित हुन्छ अनुकूलन क्षमता पनि उत्तिनै बढी हुन्छ ।

१८. जोखिम (Risk)

विगत तथा वर्तमानका तथ्यहरुका आधारमा भविष्यमा देखिन सक्ने जलवायुको अवस्था तथा यसले प्राकृतिक, मानवीय, सामाजिक तथा भौतिक संरचनामा पार्न सक्ने नकारात्मक असरहरुको सम्भाव्यतालाई जोखिमको रूपमा लिइन्छ ।

१९. समावेशिता (Inclusiveness)

कुनै पनि कार्यक्रम, कार्ययोजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन एवं सो को निर्णय प्रक्रियामा सरोकारवाला व्यक्ति तथा समुदाय जस्तै महिला, दलित, विपन्न तथा सीमान्तकृत समुदायको सार्थक सहभागिताको निश्चितता गर्नु समावेशिता हो ।

सारांश

नेपाल जलवायु परिवर्तनका दृष्टिले अति संकटासन्न मुलुकहरु मध्येमा पर्ने भएकोले यसबाट बँच्नको लागि अनुकूलनका विभिन्न क्रियाकलापहरु सञ्चालन मार्फत गरिब, विपन्न, महिला लगायत किसानहरुको अनुकूलन क्षमता बढाउन आवस्यक छ । यसका लागि राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रममा प्रस्ताव गरिएका अनुकूलनका उपायहरुलाई लक्षित क्षेत्र र समुदायहरुसम्म पुर्याई कार्यान्वयन गर्न सन् २०११ मा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (Local Adaptation Plan for Actions) तयारी सम्बन्धी खाका तयार भै सोहि अनुसार विभिन्न परियोजनाहरु नेपाल सरकारसंगको साझेदारी तथा समन्वयमा सञ्चालन भैरहेका छन् । प्रशासनिक सिमानालाई मात्र स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यक्षेत्र मान्दा माथिल्लो तथा तल्लो तटिय जलाधार क्षेत्रमा रहेका प्रशासनिक सिमाना भन्दा बाहिर रहेका क्षेत्रहरुमा देखिएका प्रकोपहरुको सम्बोधन गर्न कठिनाइ हुने भएकोले यस्ता पक्षहरुलाई पहिचान गरि कार्ययोजना तयार गर्नको लागि पहाडि साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले उपजलाधार क्षेत्र दृष्टिकोणको अवधारणा अघि सारेको छ ।

त्यसैगरि विगतमा भएका प्रकोपहरुको अवस्था विश्लेषण गरि आगामी वर्षहरुमा हुन सक्ने प्रभावहरुको समेत आँकलन गरेर दिर्घकालिन योजना तर्जुमा गर्नको लागि सहभागितामुलक परिदृष्य विकासको अवधारणा समेतको प्रयोग यो अनुकूलन कार्ययोजना तयारीमा गरिएको छ । यसले गर्दा उप जलाधार क्षेत्रको अवधारणामा आधारित भएर माथिल्लो तटीय तथा तल्लो तटिय जलवायुजन्य असरलाई अनुकूलीत उपायहरुको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरी वातावरण तथा पर्यावरणीय प्रणालीको दिगो विकास गर्न माथिल्लो तथा तल्लो तटीय क्षेत्रका जलवायुजन्य असरहरुको अवस्था भौगोलिक सूचना प्रणाली (Geographic Information System-GIS) को सहायताले विश्लेषण गर्नुपर्ने आवस्यकता औल्याएको छ । यस उप जलाधार क्षेत्र अन्तर्गत पर्ने क्षेत्रहरुमध्ये यो नगरपालिका वडा नं ६ मा पर्ने वडाहरुमा जलवायूका प्रष्ट असरहरु देखिएका छन् । जसले गर्दा कृषि, खानेपानी, वन तथा पशु स्वास्थ्य आदि क्षेत्रमा प्रत्यक्ष असर परेको कुरा भौगोलिक सूचना प्रणालीबाट तयार गरिएका नक्शाहरु तथा स्थानीय स्तरमा भएका परामर्शहरुबाट समेत पुष्टी भएको छ ।

जलवायु परिवर्तनका कारणले यस वडाका गरिब, विपन्न, स्रोत साधनमा कम पहुँच भएका घरघुरीहरुको साथै महिला, वालवालिका र वृद्धहरु बढी प्रभावित भएका छन् । विभिन्न प्रकोपहरुको कारणले खाद्य उत्पादनमा कमी भई जिविकोपार्जनमा असर पारेको छ । त्यसकारण यहाँको बासिन्दाहरुको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुर्याउने उद्देश्यले कृषि विकासका लागि अन्तराष्ट्रिय कोष (आइफाड) को आर्थिक सहयोगमा नेपाल सरकार, वन तथा वातावरण मन्त्रालयले यो वडा लगायत यस जिल्लाका वडाका स्थानीय निकायसंगको सहकार्य तथा स्थानीय समुदायको सकृदय सहभागितामा स्थानीय अनुकूलन योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्ने कार्यक्रम रहेकोले सोही अन्तर्गत यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरिएको छ ।

आगामी ३ वर्षका लागि तयार गरिएको यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनामा यस वडामा विद्यमान सामाजिक, मानवीय, आर्थिक, प्राकृतिक तथा सामुदायिक श्रोतहरु तथा जलवायु परिवर्तनबाट श्रृजित प्रतिकूल

प्रभावहरु/प्रकोपहरुको पहिचान तथा लेखाजोखा गर्दै यस बडा र यहाँका घरधुरीहरुको जलवायु परिवर्तन संकटासन्नता तथा अनुकूलन क्षमता मुल्यांकन गरिएको थियो । सोही मुल्यांकनको आधारमा उच्च अनुकूलन क्षमताको परिकल्पना गर्दै प्रभावकारी अनुकूलन कार्यहरुको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरि योजना तयार भएको छ जसको सारांश तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

शिर्षक	विवरण			
कार्ययोजनाले समेटेको क्षेत्र	साविक जुविथा गाविसका ४ देखि ९ नम्बर बडाहरु			
चारकिल्ला	उत्तर : तिलागुफा नगरपालिका बडा नं ६, पश्चिम : तिलागुफा नगरपालिका बडा नं ७, पूर्व : तिलागुफा नगरपालिका बडा नं ५ र ११, दक्षिण : तिलागुफा नगरपालिका बडा नं ७ र ११ नम्बर बडाहरु			
क्षेत्रफल	१५७७ हेक्टर			
जनसंख्या (जिल्ला वस्तुगत विवरण २०७४ अनुसार)	महिला	पुरुष	जम्मा	जम्मा घरधुरी
	१०३४	१०८९	२१२३	३५३
जातजाती	ब्राह्मण/क्षेत्री/ठकुरी	जनजाति	दलित	जम्मा
घरधुरी	३२५	२	२६	३५३
प्रतिशत	९२.०६	०.५६	७.३६	१००

शिर्षक	विवरण			
प्रमुख पेशा / जीविकोपार्जनको आधार	यहाँका मानिसहरुको प्रमुख पेशा पराम्परागत कृषि हो भने केहि मानिसहरु सरकारी जागीर, व्यापार तथा वैदेशिक रोजगारीमा छन् ।			
जलवायुको अवस्था	उपोष्ण र समशितोष्ण			
जलवायु परिवर्तनको प्रभाव	अति उच्च	उच्च	मध्यम	न्यून
	५	९	७ तथा ८	६ तथा ४
संकटासन्न घरधुरी संख्या प्रतिशत	अति उच्च	उच्च	मध्यम	न्यून
	१११	१८१	५०	११
	४३.३१	४३.३२	१२.३०	१.०७
योजनाको परिकल्पना	१. कृषिवाली तथा पशु वीमा तथा मानिसहरुको स्वास्थ्य वीमावाट किसानहरु लाभान्वित भएको हुने २. जैविक तथा दिगो भु व्यवस्थापन प्रविधीमा आधारीत कृषि व्यवसाय प्रवर्धन भएको हुने ३. वनको दीगो व्यवस्थापन भएको हुने ४. लघु जलविद्युत योजना निर्माण भै स्थानीयस्तरमा विजुलीको सहज आपुर्ति भएको हुने ५. स्थानीय सडक तथा बाटोहरु तथा खाली क्षेत्रमा वृक्षारोपणवाट भुक्षय र पहिरोमा कमि भएको हुने ६. वैकल्पिक उर्जाको प्रयोग तथा दाउराको किफायति उपयोगवाट वनको संरक्षण तथा मानव स्वास्थ्यमा सुधार भएको हुने ७. प्रभावकारी अनुकूलनका कार्यहरु सञ्चालन भै मानिसहरुको दैनिक जीविकोपार्जनको अवस्था सुदृढ हुने ८. निर्वाहमुखि खेती प्रणालीवाट कमशः व्यवसायिक कृषि तथा स्थानीय स्तरमा स्वरोजगारीको संख्या बढि			

	<p>आम्दानीका श्रोत तथा आय बढेको हुने</p> <p>१०. मुहान संरक्षण, पानी तान्ते लिफ्ट, सिंचाइ कुलो आदिको माध्यमबाट सिंचाइ तथा खानेपानीको सुविधा भएको हुने</p>
कार्ययोजनाको प्राथमिकता परेका अनुकूलनका कार्यहरु	<ul style="list-style-type: none"> ● सिंचाई कुलो निर्माण, मर्मत ● सिंचाई पोखरी निर्माण ● वृक्षरोपण, तारजाली तटबन्ध निर्माण ● सुख्खा सहने तथा रोग किरा प्रतिरोधी प्रजातिहरूको प्रवर्द्धन ● नश्ल सुधारको लागि बोका तथा राँगा वितरण, भकारो सुधार, बाखाको खोर सुधार ● अग्नि रेखा निर्माण, वनको दीगो व्यवस्थापन ● सोलार वर्ती जडान ● आय आर्जनका कार्यक्रम

आगामी तीन वर्षको लागि तयार गरिएको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको सक्षिप्त रूप

वडा	योजनाको क्षेत्रहरू	पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	जम्मा रु
वडा नं ४	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	५९०	८४५	८४५	२२८०
	जलस्रोत तथा उर्जा	१८०	१८०	२१५	५७५
	भौतिक पूर्वाधार	५००	५००	५००	१५००
	जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी	२७०	२८५	२८५	८४०
जम्मा		१५४०	१८१०	१८४५	५१९५
वडा नं ५	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	१५०	२१०	३९०	७५०
	जलस्रोत तथा उर्जा	३००	४०५	४४५	११५०
	जन स्वास्थ्य	२५००	३०००	३०००	८५००
	भौतिक पूर्वाधार	७००	१६००	८५०	३१५०
	वन तथा जैविक विविधता	२०	२०	०	४०
	जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी	२२५	३७५	३७५	९७५
जम्मा		३८९५	५६१०	५०६०	१४५६५
वडा नं ६	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	३००	५००	५००	१३००
	जलस्रोत तथा उर्जा	२६०	२९५	२९५	८५०
	वन तथा जैविक विविधता	०	४०	४०	८०
	जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी	२२५	२२५	२२५	६७५
जम्मा		७८५	१०६०	१०६०	२९०५
वडा नं ७	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	१२५०	१८५०	१८५०	४९५०
	जलस्रोत तथा उर्जा	१५०	१५०	१५०	४५०
	भौतिक पूर्वाधार	५००	५००	५००	१५००
	जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी	२२५	२२५	२२५	६७५

वडा	योजनाको क्षेत्रहरू	पहिलो वर्ष	दोश्रो वर्ष	तेश्रो वर्ष	जम्मा रु
	जम्मा	२१२५	२७२५	२७२५	७५७५
वडा नं ८	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	१५००	१९००	२३००	५७००
	जलस्रोत तथा उर्जा	३००	४४०	४४०	११८०
	वन तथा जैविक विविधता	०	२००	२००	४००
	भौतिक पूर्वाधार	२००	२००	२००	६००
	जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी	३००	३००	३००	९००
	जम्मा	२३००	३०४०	३४४०	८७८०
वडा नं ९	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	८७६६	१३१६६	१३३०२	३५२३४
	जलस्रोत तथा उर्जा	२००	३००	३२०	८२०
	भौतिक पूर्वाधार	३००	४००	६००	१३००
	जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी	३००	४५०	४८०	१२३०
	जम्मा	९५६६	१४३१६	१४७०२	३८५८
वडास्तरीय	जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी	२००	१३००	२१००	३६००
	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	३५०	५६०	८६०	१७७०
	क्षमता अभिवृद्धि	२६०	३९०	३२५	९७५
	जम्मा	८१०	२२५०	३२८५	६३४५
	योजना अनुगमन, मूल्यांकन, तथा समीक्षा	१६५	१६५	२४५	५७५
	कूल जम्मा	२११८६	३०९७६	३२३६२	८४५२४

योजना कार्यान्वयन गर्ने दौरानमा वाह्य संस्थाहरूबाट प्राविधिक सहयोगको आवस्यक पर्ने भएकोले स्थानीय मानिसहरुको क्षमता विश्लेषण गरिनुको साथै सेवा प्रदायक संस्थाहरुको पहिचान तथा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाको विश्लेषण गरिएको छ । यसले कुन योजनाको कार्यान्वयन गर्दा कुन संस्थाको सहयोग आवस्यक हुन्छ र कसरी लिन सकिन्छ भन्ने पुर्वतयारी गर्न सहज गराउने विश्वास गरिएको छ । यो कार्ययोजना कार्यान्वयनको लागि कुल ८,४५,२४,००० (अक्षेरुपी आठ करोड ऐतालिस लाख चौविस हजार मात्र) का योजनाहरू तयार गरिएको छ । यस मध्ये रु ५,७५,००० / (अक्षेरुपी पाँच लाख पचहत्तर हजार मात्र) कार्यक्रमको दौरान योजना अनुसारको उपलब्धिहरु भए नभएको थाहा पाउन तथा केहि कमजोरी भए भविष्यमा सुधार गर्नको लागि विभिन्न चरणमा अनुगमन तथा मूल्यांकन कार्यक्रमहरुको लागि बजेट प्रस्ताव गरिएका छन् ।

परिच्छेद १ : स्थानीय अनुकूलन योजनाको औचित्य तथा मान्यता

१.१ औचित्य तथा मान्यता

जलवायु परिवर्तन यो शताब्दीको विश्वकै चासो र सरोकारको मुद्राको रूपमा स्थापित भइसकेको छ। यसले सबै प्रकारका सभ्यता, मानवीय, भौतिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विकासमा अवरोध पुर्याउनुका साथै स्थापित विकासका पूर्वाधार तथा मान्यताहरूमाथि पनि चुनौतीहरू थपेको छ। यसै स्थितिलाई मनन् गरी जलवायु परिवर्तनसंग जुध्न विश्व समुदाय एकाकार भई अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका प्रयासहरु सुरु गरिएका छन्। नेपालले पनि विगत एक दशकदेखि जलवायु परिवर्तन अनुकूलनका क्षेत्रमा विभिन्न पहलकदमीहरु सुरु गरी जलवायु परिवर्तन संकटासन्न समुदाय तथा घरघुरीहरुको अनुकूलन क्षमता बढ्दि गर्न मुलुकको विभिन्न भागमा विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालनमा ल्याएको छ।

नेपाल जलवायु परिवर्तनका दृष्टिले अति संकटासन्न मुलुकहरु मध्येमा पर्दछ। यहाँको गरिबी, सामाजिक आर्थिक ढाँचा, भौगोलिक अवस्थिति आदिका कारणले जलवायु परिवर्तनका असर र प्रभावहरु प्रत्यक्ष महसुस हुने गरी देखिएका छन्। यसै सन्दर्भमा संगठित र योजनाबद्ध रूपमा जलवायु संकटासन्नतालाई सम्बोधन गर्न संयुक्त राष्ट्रसंघीय जलवायु परिवर्तन प्रारूप महासन्धिको प्रावधान अनुसार नेपालले सन २०१० मा आफ्नो “राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम (National Adaptation Programme of Action)” तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रममा प्रस्ताव गरिएका अनुकूलनका उपायहरूलाई लक्षित क्षेत्र र समुदायहरुसम्म पुर्याई कार्यान्वयन गर्न, सन् २०११ मा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना (Local Adaptation Plans for Action) तयारी सम्बन्धी खाका तयार गरी सोही अनुसार स्थानीय निकायसंगको सहकार्य तथा स्थानीय समुदायको सकृद सहभागितामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन हुन थालेका छन्।

यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाले यस बडामा जलवायु परिवर्तनवाट सङ्ग्रहालय अवस्थामा रहेका टोल, वस्ती तथा समुदाय र तिनका अनुकूलन अभ्यास तथा जल्दाबल्दा समस्याहरूलाई पहिचान गरी स्थानीय समुदायले आवश्यक निर्णय गर्न सहज हुने गरी अनुकूलन कार्यहरूको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गर्न सहजीकरण गर्ने अपेक्षा गरिएको छ। यस अनुकूलन कार्ययोजनाले जलवायु परिवर्तनको असरबाट प्रभावित विपन्न समुदाय, महिला, दलित तथा भौगोलिक विकटतामा रहेका समुदायहरूले सामना गर्नु परेका मुद्राहरूको पहिचान तथा अनुकूलनका सम्भावित अवसरहरूको पहिचान गर्ने छ। यो कार्ययोजना नेपाल जलवायु परिवर्तन नीति २०६७ तथा राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रम, स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना र अन्य वैज्ञानिक तथ्य तथा अध्ययनले गरेको मार्गनिर्देशन अनुसार तयार गरिएको छ। यस कार्ययोजनामा स्थानीय समुदायले आफैना आवश्यकताको सम्बोधन गर्नको लागि आफैले निर्णय गर्न सक्ने सहज उपायको पहिचान, विश्लेषण तथा प्राथमिकीकरण गरिएको छ।

जलवायु परिवर्तनका कारणले सबै तह र तप्काका मानिसहरूलाई असर गरेपनि यस बडाका गरिब, विपन्न, स्रोतसाधनमा कम पहुँच भएका घरघुरीहरुको साथै महिला, बालबालिका र बृद्धहरु बढी प्रभावित भएका छन्। यस

वडामा खडेरीलाई मुख्य प्रकोपको रूपमा स्तरीकरण गरेको छ भने बालीरोग दोश्रो तथा पशुपंक्षी रोग तेश्रो प्रमुख प्रकोपको रूपमा देखिएका छन् । असर भएपनि पहिचान भएका प्रकोपहरुमा तुलनात्मक रूपमा आगलागी तथा हावाहुरीको सबैभन्दा कम असर परेको देखिन्छ । जलवायु परिवर्तनसंग सम्बन्धित प्रकोपहरुले गर्दा खाद्यान्त उत्पादन, वन जंगल, पानीका श्रोतहरु तथा मावन स्वास्थ्यमा समेत असरहरु देखिएको छ । त्यसकारण यहाँको बासिन्दाहरुको अनुकूलन क्षमता अभिवृद्धि गर्न सहयोग पुऱ्याउने विश्वास गर्दै यस वडा (साविक कालभैरव गाविस) का निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु, सरोकारवाला, राजनीतिक दलहरु, कृषि वन वातावरण समिति, वडा नागरिक मञ्च, वन उपभोक्ता समूह, महिला, दलित, हे.पो प्रतिनिधि, शिक्षक प्रतिनिधि र अन्य सरोकारवाला निकायको उपस्थितिमा २०७५/०७/१० देखि २०७५/०७/१६ गते सम्म संचालित जलवायु परिवर्तन अभियानकरण एवम स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा गोष्ठीबाट यो कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको हो । यस योजनालाई यस वडा तथा तिलागुफा नगरपालिकाको विषयगत योजना बनाई नियमित योजना तर्जुमा प्रक्रिया मार्फत नगरपालिका तथा जि.स.स. लगायत राष्ट्रिय योजनामा समेत समावेश गर्न पहल गरिनेछ ।

जलवायुजन्य प्रकोप बढौदै गएको महशुस गरेका यस गाविसका बासिन्दाले यस योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा ३ वर्षे योजना निर्माण गरी जलवायुजन्य जोखिमको असर र प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न यहाँका सबै वर्ग (खास गरी बढि जोखिममा रहेको समुदायहरु) को सहभागितामा अनुकूलन क्षमता बढ्दि हुने गरी योजना तयार गरिएको छ । यो योजना कार्यान्वयनको प्रत्येक चरणमा कार्यान्वयनको प्रभावकारिता बढाउनको लागि लैङ्गिक संवेदनशीलता तथा विपन्नहरुको सहभागितालाई सुनिश्चित गरी यो स्थानीय अनुकूलन योजना तयार गरिएको छ । यो योजना कार्यान्वयनको प्रत्येक चरणमा कार्यान्वयनको प्रभावकारिता बढाउनको लागि लैङ्गिक संवेदनशीलता तथा विपन्नहरुको सहभागितालाई सुनिश्चित गरी यो स्थानीय अनुकूलन योजना तयार गरिएको छ ।

१.२ सुदृढ स्थानीय अनुकूलन योजनाको अवधारणा/मान्यता

जलवायु परिवर्तनका कारण नेपालका खासगरी पहाडी तथा उच्च पहाडी जिल्लाहरुका साना किसानहरुलाई पर्ने असर तथा प्रभावहरु क्रमशः बढिरहेको अवस्था छ । भौगोलिक सूचनाहरुको विश्लेषण तथा यहाँका स्थानीय समुदायहरुसंग प्रत्यक्ष छलफल गर्दा पनि जलवायुका असरहरु प्रष्ट रूपमा महसुस भएका छन् । यस परिवेशमा यहाँको जलवायु परिवर्तनका संकटासन्ताना पहिचान गर्ने, संवेदनशीलता विश्लेषण गर्ने र प्रकोपहरुको क्षेत्र तथा प्रभावित समुदाय पहिचान गरी ती पक्षहरुलाई संबोधन गर्ने गरी अनुकूलन योजना तयार गर्ने मान्यता अनुरुप यो कार्ययोजना तयार भएको छ । जलवायु परिवर्तनका यस्ता असर तथा प्रभावहरु कुनै प्रशासनिक सीमामा सीमित नहुने र माथिल्लो तटीय तथा तल्लो तटीय क्षेत्रसंग प्रत्येक्ष्य सम्बन्ध रहने हुंदा पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले प्रशासनिक सीमामा मात्र सीमित नरही माथिल्लोतटीय तथा तल्लोतटीय जलवायुजन्य असर न्यूनीकरण गर्दै अनुकूलनका प्रभावकारी उपायहरुको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरी वातावरण तथा पर्यावरणीय प्रणालीको दिगो विकास गर्न माथिल्लो तथा तल्लो तटीय क्षेत्रका जलवायुजन्य असरहरुको अवस्था विश्लेषण गर्नुपर्ने आवश्यकता औल्याएको छ । त्यसैले वर्तमान तथा भविष्यमा आउन सक्ने जलवायुजन्य प्रकोप र यसबाट सामाजिक तथा आर्थिक पक्ष र विकासका कार्यक्रममा पर्न सक्ने चुनौतीलाई सहभागितात्मक परिदृश्य

विकासको माध्यमबाट प्रभावकारी अनुकूलन उपायहरुको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण गरी वातावरण तथा पर्यावरणीय प्रणालीको दिगो विकासमा सुनिश्चता ल्याउन जरुरी हुन्छ । यी पक्षहरुलाई सम्बोधन गर्न पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित उपजलाधार क्षेत्रीय अवस्था विश्लेषण र सहभागितात्मक परिदृश्य विकास विधिलाई स्थानीयस्तरमा अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमा गर्दा एकीकृत गरी अनुकूलन कार्ययोजनालाई सुदृढीकरण (Enhanced) गर्ने उद्देश्य लिएकोले यो अनुकूलन योजना तयारी गर्दा यी पक्षहरुलाई विश्लेषण गरी स्थानीयस्तरका महिला, बालबालिका तथा उपेक्षित वर्गहरुको जीवनस्तरमा जलवायुजन्य प्रकोपसँग सामना गर्न अनुकूलित तथा समानुकूलित हुन सघाउ पुर्याउने प्रकारका योजनाहरु तयार गरिएको छ ।

परिच्छेद २ : परिचय

२.१ तिला उप-जलाधार क्षेत्रको संक्षिप्त परिचय

२.१.१ तिला उप-जलाधार क्षेत्रको संक्षिप्त परिचय

यो उपजलाधार क्षेत्र कालिकोट जिल्लाको उत्तरी भागमा रहेको छ। यस जिल्लामा रहेका विभिन्न क्षेत्रहरु मध्ये यो उपजलाधार क्षेत्रमा प्रचुर मात्रामा जैविक विविधता तथा वनस्पतीहरु पाइन्छ। यहाँको धेरै जसो भाग भिरालो छ। यहाँ २८ डिसेम्बर ६० डिसेम्बरसम्मको भिरालोपना रहेको छ। जसको मतलब यहाँको धेरैजसो भाग जडिबुटी खेती, बन तथा वनस्पतिहरुको लागि उपयुक्त रहेको छ भने केहि भागमा गत्त सुधार गरेर खेती गर्न पनि सकिन्छ। यो उपजलाधार क्षेत्र समुन्द्र सतहदेखि ८४३ मीटरदेखि ४४८० मीटरसम्म फैलिएको छ। त्यसैगरि यहाँको कुल क्षेत्रफलमध्ये करिब एक प्रतिशत भन्दा कम भाग उपोष्ण, करिब आधा भाग शितोष्ण, ३५ प्रतिशत अल्पाइन क्षेत्रमा पर्दछ। २०७३ मा भएको स्थानीय तहको पुर्नसंरचना अनुसार यो उपजलाधार क्षेत्रमा शुभकालिका गाउँपालिका, तीलागुफा नगरपालिका, खाडाँचक नगरपालिका तथा महावी गाउँपालिकाहरु पर्दछन्। पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले हाल अनुकूलनका कार्यहरु सञ्चालन गर्न लागेका क्षेत्रहरुमध्ये यस उपजलाधार क्षेत्रमा रहेका शुभकालिका गाउँपालिकाको वडा नम्बर १, २, ३ तथा ५ र तिलागुफा नगरपालिकाका २, ३, ४, ५, ६ तथा ९ नम्बर वडाहरु रहेका छन्।

२.१.१ भू उपयोगिता तथा यसको परिवर्तन

भु उपयोगिताको पक्षबाट विश्लेषण गर्दा समग्रमा वन क्षेत्र सबैभन्दा बढि रहेको छ, जसले हाल ५५ प्रतिशत भन्दा बढि भु भाग ओगटेको छ। त्यसै गरि कृषि जमिन २४ प्रतिशत, घाँसे मैदान १४ प्रतिशत, झाडि तथा बुट्यान क्षेत्रले ५ प्रतिशत भु भाग ओगटेको देखिन्छ। यहाँ केहि पर्ति जग्गा तथा खोलानालाले बाँकि क्षेत्र ओगटेको छ। तालिका १ मा यहाँको भू उपयोगिताको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका १ : तिला उपजलाधार क्षेत्रको भू उपयोगिताको विवरण

क्रसं	भूउपयोगका प्रकार	१९९०	२०१०	२०१६	परिवर्तन वर्ग किमी (१९९० देखि २०१० सम्म)	परिवर्तन वर्ग किमी(२०१० देखि २०१६ सम्म)	परिवर्तन वर्ग किमी (१९९० देखि २०१६ सम्म)
१	खेती गरिएको क्षेत्र	३६.३८	३७.६६	५०.७९	१.२८	१३.१२	१४.४०
२	खाली पर्ति जमिन	०.१४	१.५४	१.७६	१.४०	०.२२	१.६२
३	वन क्षेत्र	१३९.२२	१३१.६९	११७.६	(७.५४)	(१४.०९)	(२१.६३)
४	घाँसे मैदान	३१.४३	३२	२९.७२	०.५७	(२.२९)	(१.७२)
५	बुट्यान क्षेत्र	६.७५	९.७५	११.२	३.०१	१.४४	४.४५
६	नदिनाला	०.०५	०.१५	०.२	१.१८	(०.२६)	०.९२
७	हिँउले ढाकेको क्षेत्र	०	१.१८	०.९२	०.१०	०.०४	०.१४
जम्मा		२१३.९८	२१३.९८	२१२.१९			

विगत २६ वर्षमा उपलब्ध भौगोलिक सूचना प्रणालीबाट प्राप्त नक्शाहरुको विश्लेषण गर्दा वन, खेतीयोग्य जमिन, घाँसे मैदान तथा बुट्यान क्षेत्र प्रमुख भूउपयोगका रूपमा रहेको देखिएको छ। यद्यपि वन क्षेत्रको क्षेत्रफल क्रमशः घटिरहेको देखिन्छ, भने बुट्यान क्षेत्र तथा खेती गरिने जमिन उल्लेख्य रूपमा बढेको छ। यहाँ सन १९९० मा ६५

प्रतिशत भूभागमा वन क्षेत्र रहेकोमा विगत २६ वर्षको अन्तरालमा घटेर ५५ प्रतिशत कायम भएको छ । सन १९९० मा करिब १७ प्रतिशत क्षेत्र ओगटेको कृषि क्षेत्र हाल २४ प्रतिशतमा विस्तार भएको छ । यसको अर्थ खाद्यान्त अभावले गर्दा कृषि क्षेत्रको विस्तार गर्दा वन क्षेत्र संकुचित भएको देखिएको छ । बुट्यान क्षेत्र पनि क्रमशः बढेको देखिएको छ जुन वन विनास भै बुट्यानमा परिणत भएको देखिन्छ । यो अवस्थाको विश्लेषण गर्दा वन क्षेत्रको संरक्षण, कृषि वन प्रणालीको विकास तथा विस्तारका क्रियाकलापहरु गर्नुपर्ने आवस्यकता देखिएको छ ।

२.१.२ पानीका श्रोतहरुको अवस्था

यो उपजलाधार क्षेत्र पानीको श्रोतका हिसावले मजबुत रहेको छ । यहाँ तिला नदि समेत साना ठुला गरि जम्मा २५ वटा नदि तथा खोलाहरु रहेका छन् जसको कुल लम्बाई १४८.१ किमी भन्दा बढि रहेको छ । यहाँ भएका पानीका प्रमुख श्रोतहरुमध्ये अङ्घेरी खोला, बाली गाड, काटेखोला, पर्साङ्ग खोला तथा तिला नदिको केही भाग शुभकालिका गाउँपालिकाको वडा नम्बर ५ हुँदै बगदछन् भने बाली खोला, छेप्के खोला, कामखेत खोला, खल्ला खोला तथा तिला नदिको केहि भाग तिलागुफा वडा नं ६ तथा पथर खोला र तिला नदिको केहि भाग तिलागुफा वडा नम्बर ३ हुँदै बगदछन् । यहाँ भएका पानीका श्रोतहरुको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यद्यपि सिंचाइको लागि उचित व्यवस्था गर्न नसकदा पानी खेर गैरहेको छ भने खेतीपातीमा सिंचाइको लागि अझैसम्म पनि असुविधा भैरहेको देखिन्छ ।

तालिका २ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा रहेका पानीका श्रोतहरुको विवरण

क्रम संख्या	नदि तथा खोलाको नाम	ठेगाना	लम्बाई (किमी)
१।	अङ्घेरी गाड	शुभ कालिका ५	२.९
२।	बाली गाड	शुभ कालिका ५	१.९
३।	बाली खोला	तिलागुफा ६	३.१
४।	कामखेत खोला	तिलागुफा ६ तथा ९	७.४
५।	काटे खोला	शुभकालिका ५	३.१
६।	खल्ला खोला	तिलागुफा ५ तथा ६	१०.९
७।	पर्साङ्ग खोला	शुभकालिका ५	६.७
८।	पथर खोला	तिलागुफा ३	१.६
९।	तिला नदि	शुभकालिका २ र ५ तथा तिलागुफा, २, ३, ४, ५, ६ तथा ९	३६
१०।	बडिखोला	तिलागुफा २	८.२
११।	कालिका	तिलागुफा २	५.३
१२।	भर्ता गाड	शुभकालिका २	३.८
१३।	कालिका	शुभकालिका ३	१०
१४।	भेरा खोला	शुभकालिका ३	४.०
१५।	चाउखोला	तिलागुफा ९	०.६
१६।	छेप्का खोला	तिलागुफा ४, ५, ६ तथा ९	१०.८
१७।	डिल्का खोला	तिलागुफा ९	३.१
१८।	गुठु खोला	तिलागुफा ४	५.६
१९।	इडागे खोला	तिलागुफा ४	५.५
२०।	झहे खोला	तिलागुफा ९	२.२

क्रम संख्या	नदि तथा खोलाको नाम	ठेगाना	लम्बाई (किमी)
२१।	कोलिङ्गाउँ खोला	तिलागुफा ९	१.९
२२।	नाउलाकोट खोला	तिलागुफा २, ४ तथा ९	७.७
२३।	रुरुवचु खोला	तिलागुफा ९	१.५
२४।	सन्ता खोला	तिलागुफा ९	३.३
२५।	टकुल्ला खोला	तिलागुफा ९	०.९
	जम्मा लम्बाई		१४८.१

२.१.३ पहिरोको जोखिम

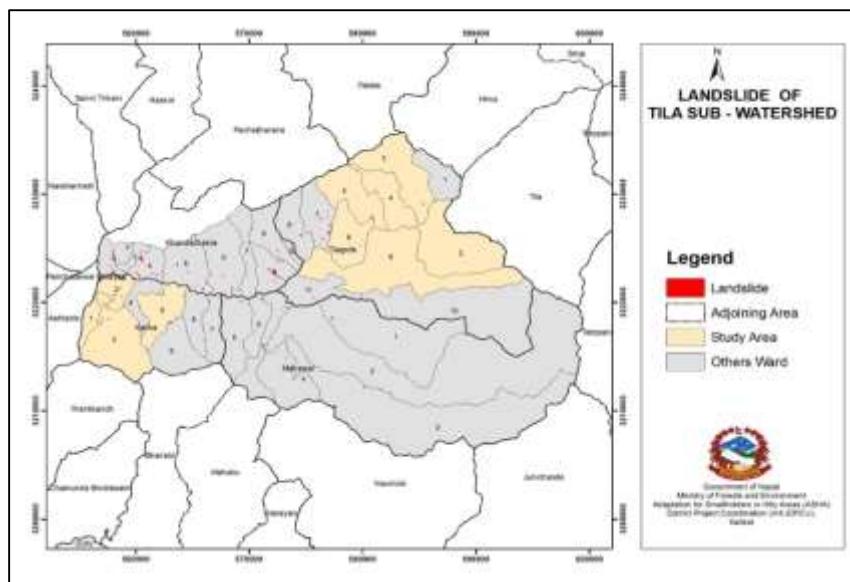
पहिरोको हिसाबले कालिकोट जिल्ला नेपालकै एक प्रमुख समस्याग्रस्त जिल्ला हो । यहाँको करिब ५० प्रतिशत भाग खतरापुर्ण पहिरोको जोखिममा रहेको छ । सन १९८५ देखि २०११ सम्म २५ वर्षसम्मको अवधिमा भएका पहिरोहरुको कारण यस जिल्लामा ५० जनाको मृत्यु भएको छ भने ३६ घाइते भएका थिए । पहिरोको कारण घरवासको नोक्षानीले गर्दा १५१० जना मानिसहरुलाई अन्यत्र स्थानान्तरण गरिएको थियो । यस अवधिमा १३९ घरहरुको नोक्षानी तथा १५५ मा क्षति पुगेको थियो । यस जलाधार क्षेत्रको भौगोलिक सूचना प्रणालीबाट लिइएको नक्शाको विश्लेषण गर्दा समग्र पहिरोको अवस्था उच्च स्तरको देखिन्छ । भूक्षयको संकटास्त्रित बढाउने कारणहरु भुक्षय, नदिबाट दुरी, भिरालोपन, मोहडा तथा भौगोलिक अवस्थाहरु हुन् । शुभकालिका गाउँपालिका वडा नं १, २, ३ तथा ५ र तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ३, ५ तथा ६ पछिल्ला वर्षहरुमा पहिरोको प्रकोप बढेको देखिएको छ ।

भौगोलिक सूचना प्रणालीबाट प्राप्त नक्शाहरुको विश्लेषणबाट यस उप जलाधार क्षेत्रमा पर्ने स्थानीय तहहरुमध्ये शुभकालिका गाउँपालिकामा जम्मा २११ मिटर तथा तिलागुफा नगरपालिकामा ७५ मिटर जमिन पहिरोको चपेटामा परेको देखिएको छ । यी पहिरोहरुको क्षेत्रफल विश्लेषण गर्दा तिलागुफा नगरपालिकामा १.७५ हेक्टर तथा शुभकालिका गाउँपालिकामा ७.६८ हेक्टर गरि कुल ९.४२ हेक्टर जमिन पहिरोले ओगटेको छ । यस उपजलाधार क्षेत्रमा भएको पहिरोहरुको संक्षिप्त विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ३ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा रहेको पहिरोको विवरण

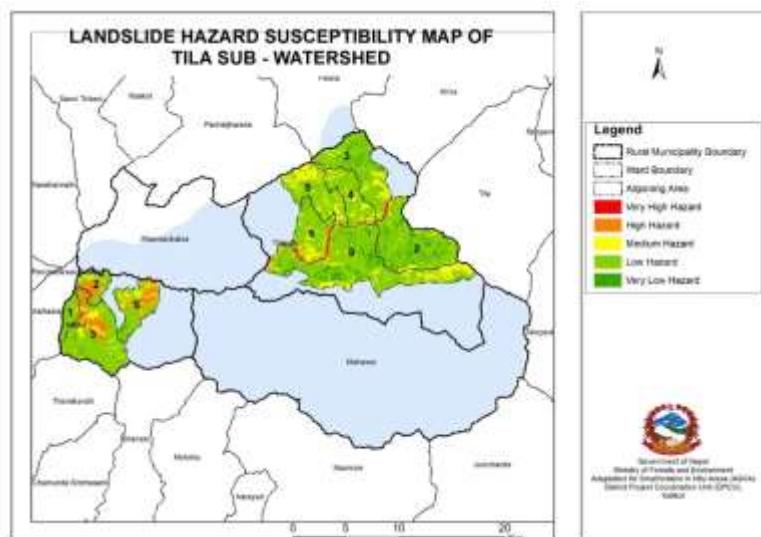
स्थानीय तह	वडा नम्बर	पहिरोको लम्बाई	क्षेत्रफल
शुभकालिका	१	४.८	०.६२
	२	३५.२	३.०८
	३	१४१.९	२.४१
	५	२९.७	१.५७
जम्मा		२११.५	७.६८
तिलागुफा	३	२४.८	०.५८
	५	१८.६	००५
	६	३१.५	१.१२
जम्मा		७४.९	१.७५
कुल जम्मा		२८६.४	९.४२

स्रोत: ASHA २०१९

नक्सा १ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा भएका पहिरोहरूको विवरण

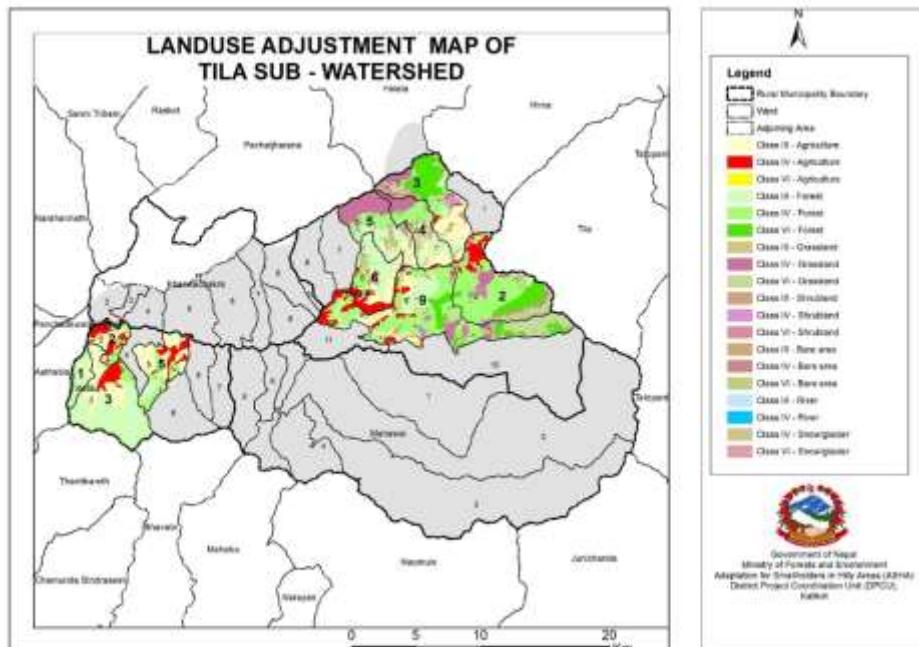
पहिरोको भविष्यमा हुन सक्ने जोखिमको विश्लेषण गर्दा तिलागुफा नगरपालिकाको नदि किनाराका केहि ठाँउहरूमा सम्भावित जोखिम देखिएको छ भने अन्य ठाँउहरूमा सुरक्षित छ। यद्यपि शुभकालिका गाउँपालिका भने पहिरोको उच्च जोखिममा रहेको देखिएको छ। यस नगरपालिकाका वडा नं २, ३ तथा ५ मा पहिरोको जोखिम बढि देखिएको छ। हाल भैरहेको भूउपयोग, नदि तथा खोला सम्मको दुरी, भिरालोपना, मोहडा आदिको अवस्था विश्लेषण गरि पहिरोको जोखिम तयार गरिएको हो। जस अनुसार यस उपजलाधार क्षेत्रको करिब ४६ प्रतिशत भूभाग पहिरोको उच्च जोखिममा रहेको छ भने १४ प्रतिशत भूभाग मध्यम प्रकारको जोखिमा रहेको देखिएको छ। त्यसैगरि करिब ७६ प्रतिशत भूभागमा पहिरोको न्यून तथा ५ प्रतिशत भूभागमा अति न्यून जोखिम रहेको छ। खोला किनारमा भएको, भिरालो खेती गरिएको जमिन बढि जोखिममा रहेको छ। यहाँ पहिरोको जोखिम भएको ठाउँहरु तलको नक्शामा रातो रंगमा देखाइएको छ।

नक्सा २ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा भएका पहिरोको जोखिमको विवरण

२.१.४ भूउपयोग समायोजनको अवस्था

यस उपजलाधार क्षेत्रमा करिब ५७ प्रतिशत भूभाग भूउपयोगको चौथो वर्गमा पर्दछ । यसको अर्थ यो भागमा सिमीत रूपमा गत्त सुधार गरेर सुख्खा बालीहरु मात्र खेतीपाती गर्न सकिन्छ । यस प्रकारको जमिन वन क्षेत्र, जडिबुटी खेती तथा चरिचरणको लागि उपयुक्त हुन्छ । त्यस्तै यहाँको करिब ४१ प्रतिशत जमिन भूउपयोगको तेश्रो तहमा पर्दछ जसमा उपयुक्त रूपमा गत्त सुधार गरेर खेतीपाती गर्न सकिन्छ । यस उपजलाधार क्षेत्रमा भूक्षय हुनको प्रमुख कारक तत्व भनेको भिरालो जमिनमा खेती गर्ने प्रचलन पनि देखिएको छ । खास गरि ३० डिग्री भन्दा बढि भिरालोमा खासगरि खनजोत गर्नु नपर्ने बालीहरु जस्तै: फलफुल तथा रुख प्रजाती लगाउदा उपयुक्त हुने भएता पनि जनसंख्याको बृद्धिसंगै यस्तो जमिनमा पनि जमिनको धेरै खनजोत गरेर लगाइने बालीहरुको खेती गर्ने चलन छ । यदि खेती गर्नु परेपनि गहा सुधार गरेर मात्र गर्नुपर्ने, सकेसम्म कम जोतखन गर्नु पर्ने पक्षलाई धेरै ध्यान दिन सकेको पाइदैन । जसका कारण हरेक वर्ष माथिल्लो तहमा रहेको मलिलो माटो बगेर जाने गर्दछ । पछिल्ला वर्षहरुमा भिरालो जमिनमा पनि खेतीपाती गर्ने प्रचलन बढेकोले भूक्षय तथा पहिरोको प्रकोप केहि बढेको देखिन्छ । यहाँ भएको भूउपयोग समायोजनको अवस्था तलको नक्शामा प्रश्तुत गरिएको छ ।

नक्सा ३ : तिला उपजलाधार क्षेत्रको भूउपयोग समायोजनको अवस्था

यहाँ भूउपयोगको चौथो वर्गमा पर्ने जमिनमा पनि परम्परागत रूपमा खेती गर्ने प्रचलन रहेको छ । माथिको नक्शामा रातो रंगले देखाइएको भाग चौथो प्रकारको जमिन हो जहाँ परम्परागत खेती गरिएको छ । यस उपजलाधार क्षेत्रमा धेरै जसो खेतीको लागि अनुपयुक्त जमिनमा पनि खेतीपाती गर्ने प्रचलनले गर्दा विभिन्न प्रकोपहरु जस्तै: पहिरो, बाढी, भूक्षय जस्ता प्रकोपहरु पछिल्लो वर्षहरुमा बढेको देखिन्छ । यसको उचित व्यवस्थापनको लागि कृषिवन प्रणालीको प्रयोग एक विकल्प हुन सक्ने देखिन्छ । फलफुल तथा डालेघाँसका

रुखहरूको रोपण, गह्य सुधार तथा कम जोतखन आवस्यक पर्ने बालीहरूको खेती गर्ने कार्यको शुरुवात गर्न सके यहाँको भुउपयोग प्रणालीमा सुधार आई जलवायूका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्न सक्ने देखिन्छ ।

भू उपयोग वर्गीकरण (Land capability classification) भनेको कुनै पनि जमिनको योग्यता तथा उपयोगको सिमा मुल्याङ्कन गर्ने विश्वव्यापि तरिका हो । यसमा कुनै पनि जमिनमा दिगो रूपमा उत्पादकत्व हास नआउने गरि त्यस जमिनलाई गर्न सकिने उपयोग जस्तैः कृषि, चरिचरण, वन जंगल तथा जडिबुटी, वन्यजन्तुको आधारमा आठ प्रकारमा विभाजन गरिएको छ । यस विभाजन प्रणालीले कुनै पनि प्रकारको जमिनमा अधिकतम रूपमा गर्न सकिने उपयोगिता निर्धारण गर्दछ ।

जमिन उपयोगको बहावो तिहाता

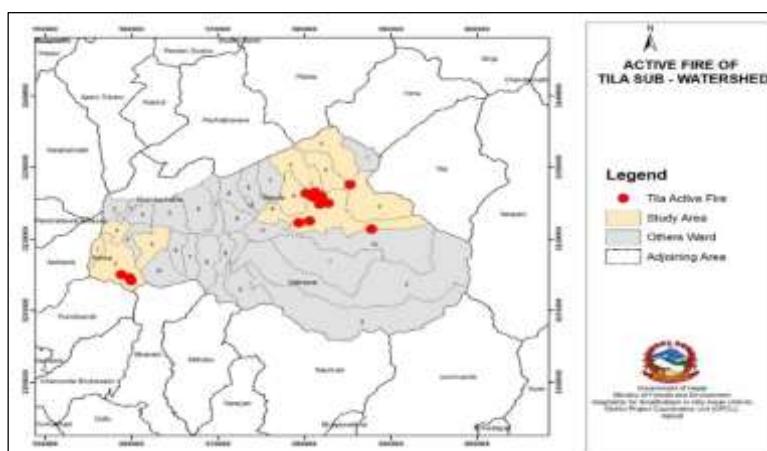
भू उपयोग वर्गीकरण	कृषि	वन तथा बानस्पति	चरिचरण			कृषि
			सिमा	मध्यम	स्थग	
I						
II						
III						
IV						
V						
VI						
VII						
VIII						

छाँयाका पारेको भागले उक्त क्षेत्रहरू कुन प्रयोजनका लागि उपयुक्त छन् भन्ने बुझिन्छ ।

चित्र १ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को विगत ३० वर्षको जलवायू प्रवृत्ति

२.१.५ वन डढलो

कालिकोट जिल्ला नेपालमै आगलागिको सबैभन्दा कम जोखिम भएको जिल्लाको रूपमा रहेकोले आगलागिको ठुलो समस्या भएको देखिदैन । यद्यपि पछिल्ला वर्षहरूमा यस उपजलाधार क्षेत्रमा जलवायूका प्रकोपहरू मध्ये वन डढलो पनि एक प्रकोपको देखिएको छ । यस उपजलाधार क्षेत्रमा पर्ने करिब आधा भन्दा बढि जमिन भू उपयोग वर्गीकरण अनुसार चौथो वर्गमा पर्ने देखिन्छ (ASHA, Kalikot, २०१९) जुन खेतीको लागि भन्दा वनको रूपमा रहन उपयुक्त देखिन्छ । यस्ता भिरालो जमिनहरूमा गह्य सुधार नगरिकन खोरिया फडानी तथा अन्य प्रकारका खेतीहरू गर्दा त्यहाँ भएका सुख्खा वन पैदावारहरूमा आगो लगाउने हुँनाले आगलागिको सम्भावना बढि देखिन्छ । अझ भिरालो जमिनमा आगो छिटो फैलिने हुनाले पनि आगलागि बढि हुने सम्भावना देखिन्छ ।

नक्सा ४ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा भएका आगलागिका स्थानहरू

यस उपजलाधार क्षेत्रमा रहेका स्थानीय तहहरूमध्ये तिलागुफा नगरपालिकामा आगलागिको सबै भन्दा बढि प्रकोप रहेको देखिन्छ । यहाँ भएका जम्मा १३ वटा आगलागिका घटनाहरूमध्ये ११ वटा यो नगरपालिकामा रहेका छन् । अझ यस नगरपालिकाको वडा नं ९ सबै भन्दा बढि जोखिममा रहेको छ, जहाँ आधा भन्दा आगलागिका घटनाहरू (८ वटा) देखिएका छन् । शुभकालिका गाउँपालिकाको वडा नं ३ मा आगलागिका ३ वटा घटनाहरू देखिएका छन् । यस भएका प्रमुख आगलागिका क्षेत्रहरूको विवरण माथिको नक्शामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४ : तिला उपजलाधार क्षेत्रमा रहेका आगलागिको विवरण

स्थानीय तह	वडा नं	आगलागिको संख्या
शुभकालिका	३	३
तिलागुफा	३	१
	६	१
	९	८
जम्मा		१३

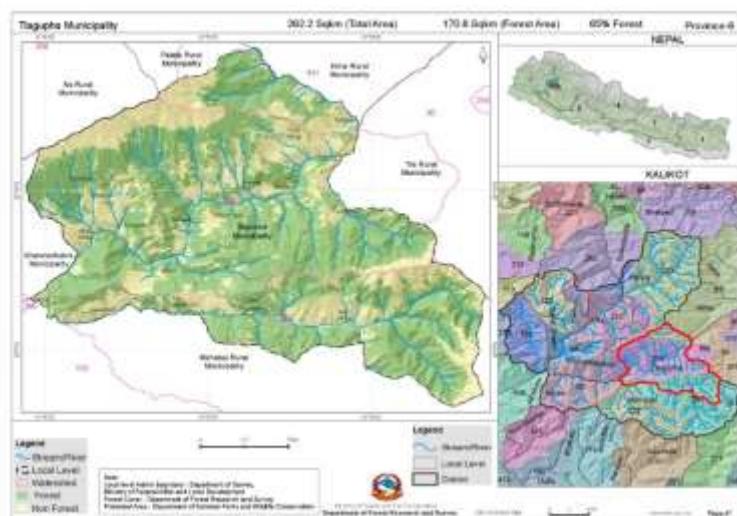
२.२ तिलागुफा नगरपालिका

कालिकोट जिल्लामा अवस्थित तिलागुफा नगरपालिका प्रदेश नं. ६ अन्तरगत उच्च पहाडी विशेषता बोकेको नगरपालिका हो । साविक फोइमहादेव, राँचुली, छाप्रे, जुविथा र चिल्खाया गाविस मिलेर बनेको यो नगरपालिका २६२.५६ वर्ग कि.मी. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । यस नगरपालिका कालिकोट जिल्लाको सदरमुकाम मान्नम देखि करीब ७० किमीको दुरीमा दक्षिण पश्चिम भागमा रहेको छ । यस नगरपालिकाको पूर्वमा जुम्ला जिल्ला, पश्चिममा खाँडाचक नगरपालिका, दक्षिणमा महाबै गाउँपालिका र उत्तरमा पलाता र पचालभरना गाउँपालिकाको सिमाना जोडिएको छ । नगरपालिकाको गठन हुँदा समावेश गरिएका साविक गाविस, वडाको क्षेत्रफल सम्बन्धी विवरण तलको तालिका बमोजिम रहेको छ ।

तालिका ५ : तिलागुफा नगरपालिकाका वडाहरूको संक्षिप्त विवरण

क्रसं.	नयाँ वडा	साविक गाविस	साविक वडा	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग किमि)
१	१	फोइमहादेव	१, २, ३, ४, ५	२०२७	१०.९१
२	२	राँचुली	५, ६, ७	९९८	३२.४३
३	३	फोइमहादेव	६, ७, ८, ९	१८७९	२४.७६
४	४	राँचुली	२, ३, ४	९४१	१४.३६
५	५	जुविथा	१, २, ३	१०२७	१८.५५
		राँचुली	१		
६	६	जुविथा	४, ५, ६, ७, ८, ९	२१२३	१५.७७
७	७	छाप्रे	१, २, ३, ४, ५, ६	२४०४	१३.०१
८	८	छाप्रे	७, ८, ९	१२५७	१२.६७
९	९	राँचुली	८, ९	१७८१	५३.२९
		चिल्खाया	१, २		
१०	१०	चिल्खाया	६, ७, ८	१०५८	५४.३४
११	११	चिल्खाया	३, ४, ५	१४६७	१२.४७
जम्मा			४४	१६८८२	२६२.५६

स्रोत: संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, २०७४ र फिल्ड सर्वेक्षण, २०७५

नक्सा ५ : तिलागुफा नगरपालिकाको नक्सा

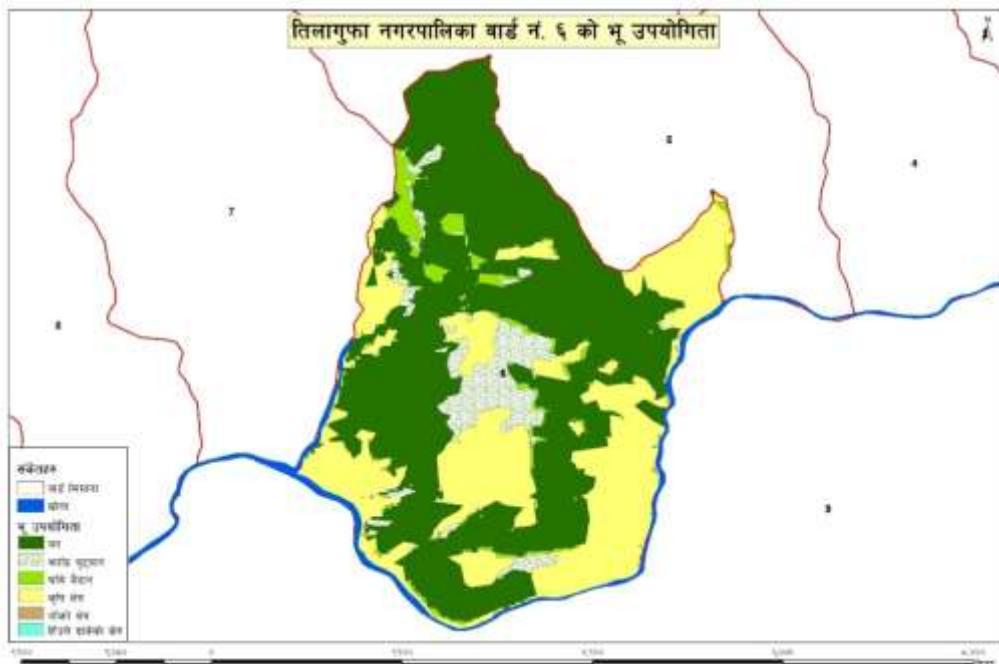
२.३ तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६

२.३.१ अवस्थिति तथा भूउपयोग

तिलागुफा नगरपालिकाको वडा नं ६ जिल्ला सदरमुकाम देखि करिब ७० कि.मी. दक्षिण पश्चिममा अवस्थित छ। यस वडामा ऐतिहासिक महत्वका मठमन्दिरहरु, देवल तथा अन्य सार्वजनिक सम्पत्तिहरु पनि रहेका छन्। यस वडाको पूर्वमा तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ५ र ११, पश्चिममा तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ७, उत्तरमा तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ तथा दक्षिणमा तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ७ र ११ नम्बर वडाहरु रहेका छन्। यस वडाको जम्मा क्षेत्रफल १५.७७ वर्ग कि.मी. रहेको छ। यहाँ करिब ५५ प्रतिशत भूभाग वन जंगलले ढाकेको छ भने करिब ३० प्रतिशत खेतीयोग्य जमिन लगायतले ढाकेको छ। यस वडाको संक्षिप्त भूउपयोग विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका ६ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को भुउपयोगको विवरण

भू-उपयोगको प्रकार	क्षेत्रफल(हेक्टर)
कृषियोग्य जमिन	४०३.६२
वन क्षेत्र	५१४.७०
घाँसे मैदान	५०.४७
नदीनाला तथा अन्य क्षेत्र	२७.१५
बुट्यान क्षेत्र	४८.६७
जम्मा क्षेत्रफल	१५७७

नक्शा ६ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को भूउपयोग नक्शा

२.३.२ अवस्थिति तथा भूउपयोग

यस वडाको कूल जनसंख्या २१२३ रहेको छ भने जम्मा ३५३ घरधुरी रहेका छन् जसमध्ये महिलाको जनसंख्या १०३४ तथा पुरुषहरुको जनसंख्या १०८९ रहेको छ। यस वडाका ९० प्रतिशत (गाविस वस्तुगत विवरण, २०७०, गौरी) मानिसहरु पुर्ण रूपमा कृषि पेशामा आबद्ध रहेको यस वडामा क्षेत्री, दलित, ब्राह्मण, तथा ठकुरी, लगायतका जातजातिहरुको बसोवास रहेको पाइन्छ। यहाँका मानिसहरु स्थानीय चाडपर्व दर्शै, तिहार, माघेसंक्रान्ति, शिवरात्री आदि मनाउने गर्दछन् भने यहाँ लगाइने मुख्य पोशाकहरुमा कोट पाइन्ट, दौरासुरुवाल, गुनिउँ, चोलो, कुर्ता सुरुवाल आदि मुख्य हुन्। यस वडामा वटा महिला समुह कृषि तथा फलफूल समुह रहेका छन्। भिडिसेफ नेपाल, सेडा नेपाल तथा जि.स.स. स्थानीय विकास कोष तथा यस वडामा विभिन्न सामाजिक परिचालनमा संलग्न रहेका छन्। पछिल्लो समय पहाडि साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले यस वडाका साना किसानहरुको अनुकूलन क्षमता बढाउनको लागि अनुकूलन कार्यक्रमहरु सञ्चालन भइरहेको छ।

तालिका ७ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को घरधुरी विवरण

घरधुरी संख्या	जनसंख्या	महिला	पुरुष
३५३	२१२३	१०३४	१०८९

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण, २०७५

तालिका ८ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को जातजातिको विवरण

जातजाति	घरधुरी	प्रतिशत
दलित	२६	७.३६
जनजाति	२	०.५६
बाहुन/क्षेत्री/ठकुरी	३२५	९२.०६
जम्मा	३५३	१००

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण, २०७५

तालिका ९ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को बसोवास विवरण

सार्विक वडा नं.	जम्मा घरधुरी	दलित	क्षत्री ठकुरी	बाहुन	जनजाती	महिला	पुरुष	जम्मा	एकल
४	५६	२	५४	०	१५६	१६१	३१७	११	
५	६५	१२	५३	०	१६०	१६३	३२३	१३	
६	४५	१२	३३	०	१५०	१४२	२९२	१२	
७	४५	०	४५	०	१४९	१६२	३११	१०	
८	६०	०	५८	२	१६२	१९९	३६१	१०	
९	८२	०	८२	०	२५७	२६२	५१९	२५	
जम्म	३५३	२६	३२५	२	१०३४	१०८९	२१२३	८१	

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण, २०७५

२.३.३ आर्थिक अवस्था

यस वडाका धेरै जसो मानिसहरु कृषि पेशामा लागेका छन्। जीविकोपार्जनको प्रमुख स्रोत निर्वाहमुखी खेती प्रणाली तथा वैदेशिक रोजगार रहेको छ। जम्मा जनसंख्या मध्ये कृषिमा करीब ९० प्रतिशत तथा नोकरी र अन्य पेशा जस्तै: उच्चोग, व्यापार, विदेश, मजदुरी आदिमा वाँकि १० प्रतिशत मानिसहरु संलग्न रहेका छन्। पशुपालन, सिलाई कटाई, फलफूल खेती, तरकारी खाद्यान्वाली, धान, गहुँ, मकै, कोदो, स्याउ आदि प्रमुख रूपमा उत्पादन गर्ने गरेको पाइन्छ। खाद्यान्वालीमा धान ६०० किवन्टल, गहुँ ३०० किवन्टल, मकै १५ किवन्टल, कोदो २५ किवन्टल, स्याउ ५०० किवन्टल अनुमानित वार्षिक उत्पादन हुन्छ।

यो वडामा कर्णाली राजमार्ग तथा अन्य कच्चि मोटरबाटो जोडिएको छ, भने आगामी पाँच वर्षमा मुख्य सडक पिच तथा अन्य शाखा रोडहरुमा ग्राभेल गर्ने लक्ष्य यस वडा कार्यालयले राखेको छ। हाल जलवायूका प्रतिकूल असरहरुले गर्दा कृषियोग्य जमिनमा उत्पादन उल्लेखनिय रूपमा घटेको छ। खडेरी यहाँको एक प्रमुख जलवायू प्रकोपको रूपमा रहेको छ, जसले गर्दा मौसमी तथा वेमौसमी कृषिबालीमा उल्लेख्य असर परेको छ। आगामी दिनमा यहाँ व्यवसायिक कृषिबाली, तरकारी खेती, कुखुरा पालन तथा व्यवसायिक फलफूल खेती गर्ने योजना १२ नम्बर वडा कार्यालयले राखेको छ।

धेरै मानिसहरु कृषि क्षेत्रमा लागपनि सबै मानिसहरुलाई आफ्नो उत्पादनले वर्षभरी खान पुर्दैन। किनकी यहाँ आफ्नो जमिनबाट उत्पादन भएको अन्तर्वाट ३ महिना मात्र खान पुर्ने घरधुरी करिब ३३ प्रतिशत, ३-६ महिना खान पुर्ने ४९ प्रतिशत, ६-९ महिना खान पुर्ने १५ प्रतिशत तथा ९-१२ महिना खान पुर्ने घरधुरी करिब ३ प्रतिशत रहेको छ। सबै खेत तथा बारीमा सिंचाईको लागि कुलो पोखरी आदिको उचित व्यवस्था नभएकोले उत्पादन कम हुँदै गएको छ।

तालिका १० : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा खाद्यान्व उपलब्धताको अवस्था

क्र.स.	घरधुरी प्रतिशत	खान पुर्ने समय	कैफियत
१	३३	३ महिना भन्दा कम	
२	४९	३-६ महिना	
३	१५	६-९ महिना	
४	३	९-१२ महिना	केवल ३ प्रतिशत घरधुरीहरुलाई मात्र हाल आफ्नै उत्पादनबाट खान पुर्ने र करिब ९५ प्रतिशत मानिसहरुलाई खाद्यान्वको लागि अन्यत्र निर्भर हुने अवस्था विद्यमान रहेको र जलवायू परिवर्तनले कृषि प्रणालीमा थप प्रतिकूल असर पार्न सक्ने हुनाले अनुकूलित हुन थप चुनौति रहेको देखिन्छ।

यस वडामा किसानहरूले पशुपालनलाई कृषि प्रणालीको एक अभिन्न अंगको रूपमा आत्मासात गरेका छन् । सालाखाला यस वडामा भएका पशुहरूको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । पछिल्लो समय खेती उत्पादन कम हुँदै गयपछि मानिसहरू पशुपालन आकर्षित भएका छन् । यद्यपि व्यवसायिक रूपमा अधिक बढ्न भने सकेको देखिदैन ।

तालिका ११ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा पशुहरूको अवस्था

पशु पञ्ची	पशु पञ्ची संख्या	मुख्य रोगहरू
गाई गोरु	५००	खोरेत, रागन
भैसी रांगो	४०	, निमोनिया,
बोका / बाखा / भेडा	१५०	मुखेलो, अन्य
कुखुरा / हाँस	१४०	रोगहरूको समस्या

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण, २०७५

तालिका १२ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ का मुख्य बालीहरू

१	खाद्यान्नबाली	गहुँ, मकै, धान, कोदो, चिनो, कागुनो, फापर, उवा, जै
२	नगदेवाली	स्याउ, सिर्मी, काउली, बन्दा, मुला आदि
३	फलफूल	स्याउ, आरु, आरुबखडा आदि
४	पशुपालन	भैसी, गोरु, बाखा, कुखुरा, हाँस, माहरी आदि

स्रोत: फिल्ड सर्वेक्षण, २०७५

पछिल्लो समय यहाँ जलवायूका असरहरूको अतिरिक्त सिंचाइको अभाव, गुणस्तरिय वित्तविजनको अभाव (मल, वित्त, विषादीको समयमा उपलब्धता नहनु), कृषिमा आधुनिकिकरण तालिम तथा उन्नत प्रविधिको अभाव, उन्नत जातका पशुपालन एवं पोषणको अभाव, कृषि प्रसार सेवाको कमी, कृषि तथा गैहक्कृषि उपजहरूको वजार व्यवस्थापनको अभाव, गोठेमल सुधार तथा जैविक विषादी तालिम, कृषिमा आधारित सहकारीहरूको प्रवर्द्धन हुन नसक्नु तथा प्रविधिको कमी यस वडाले भेल्नु परेका प्रमुख समस्याहरू हुन् ।

२.३.४ प्राकृतिक स्रोतको अवस्था

माटोको बनावट र उर्वराशक्ति हेर्दा कालो र रातो चिम्टाइलो माटो पाइने हुनाले यहाँको माटो कृषिको लागि ज्यादै उपयुक्त देखिन्छ । प्राकृतिक स्रोतहरु जस्तै वनजंगल, पानी, प्राकृतिक र्यासको संभावना बोकेका ठाउहरु पनि यस वडामा रहेका छन् । सामुदायिक वनको अवधारणा आएपछि यहाँका सरकारी वन क्षेत्रहरु स्थानीय उपभोक्ताहरूले आफ्ने जिम्मामा लिएर व्यवस्थापन गर्न लागेपछि यस वडामा सन १९९६ को तुलनामा वन क्षेत्र केहि बढेको देखिएको छ । हाल यहाँ तीनवटा कालापातल, दुदेशिल्ला, लालीडाँफे सामुदायिक वनहरु रहेका छन् । यी सामुदायिक वनको क्षेत्रफल २५६.७८ हेक्टर रहेको छ भने ३४७ घरधुरी यी सामुदायिक वनमा आबद्ध भएका छन् । वाघ, ब्वाँसो, बदेल, गिद्ध, कस्तुरी, भारल, भालु, चितुवा, वन्यजन्तु तथा बाँज, मनाल, थरे, चाँचर जस्ता प्रजातीहरु वन अतिकमण र जलवायु परिवर्तन कारण घट्टै गएको छ भने सुगा, तित्रा, काफल, सिउतारे र कटारे नयाँ प्रजाति देखा परेको छ ।

यस वडामा २९ वटा पानीका मुहानहरु मुग्राहा किमाडी खान, जाप्ला, जगेखोर, तर्पय, हरिचौर, पिप्लेडी, चिसापानी, लुजा ढाड, वैदुडगा सिचाई, पानी जुवाला, ढाडीकाटेने, सिमखेत, भुलेमाडा, साईमुले, चिउटे, भैसेगैङडा, पानीमूला, ततुरेपानी, डिमुरखोला, भवर, डिग्री नाउला रिउली नाउला, माईधारा, नान्की धारा, दियार, सातागाडा, घरी खोला, लिउडे खोला रहेका छन् । पानीका मुहानहरु प्रशस्तै भएपनि पछिल्ला वर्षहरुमा देखिएको जलवायुका प्रतिकुल असरहरूले लामो खडेरीका कारण धेरै जसो सुक्न लागेका छन् भने बाँकी सुकिसकेका छन् । यस वडाका केही मुहानहरु सुकेका छन् जसले गर्दा खेती, खानेपानी तथा पशुपालनमा पनि प्रतिकुल असर परेको देखिन्छ ।

तालिका १३ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा रहेका सामुदायिक वनहरूको विवरण

क्र.सं	सामुदायिक वन	क्षेत्रफल	घरधुरी
१.	कालापातल	८७.५०	२३१
२.	दुदेशिल्ला	७७.४४	२३१
३	लालीडाँफे	९१.८४	११०
जम्मा		२५६.७८	५७२ (एउटा घरधुरी दुइवटा सामुदायिक वनमा रहेको हुन सक्छ)

स्रोत: जिवका २०७५

२.३.५ सामुदायिक विकास

स्थानीय जनतालाई शिक्षामा सहज पँहुच पुऱ्याउनको लागि यस वडामा १ उच्च मा.वि, २ वटा आधारभूत विद्यालय सञ्चालनमा रहेका छन् । यहाँ एक हेल्थपोष्ट रहेको छ जहाँबाट प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरिन्छ । यस वडालाई कर्णाली राजमार्गले छोएको छ । यस वडाका ९० प्रतिशत घरहरु विद्युत प्रसारण लाइन जोडिएको छन् भने विद्युत सुविधा नपुगेको घरहरुमा विद्युत प्रसारण लाइन जोडिने योजनामा छन् । हाल बत्तिको लागि बाँकी घरधुरीमा सौर्य बत्तिको जडान गरिएको छ । हाल खाना पकाउनको लागि अधिकांश घरधुरीहरु दाउराकै प्रयोग गर्दछन् भने केहि घरधुरीहरु र्यासको प्रयोग गर्दछन् । यस वडाका करिब ८० प्रतिशत मानिसहरु पाइपबाट वितरण गरिएको खानेपानी प्रणालीका पानी प्रयोग गर्दछन् भने बाँकी खोला तथा प्राकृतिक अन्य सामाजिक विकासका पूर्वाधारहरूको अवस्था तालिका ६ मा प्रस्तुत गरिएको छ । यहाँ अन्य सामुदायिक विकासका अवस्थाहरु पनि सन्तोषजनक रहेका छन् । हेल्थ पोष्ट, कच्च कुलो, मोटरबाटो आदिको व्यवस्था भएको छ ।

तालिका १४ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को सामुदायिक विकासका पुर्वाधारहरूको अवस्था

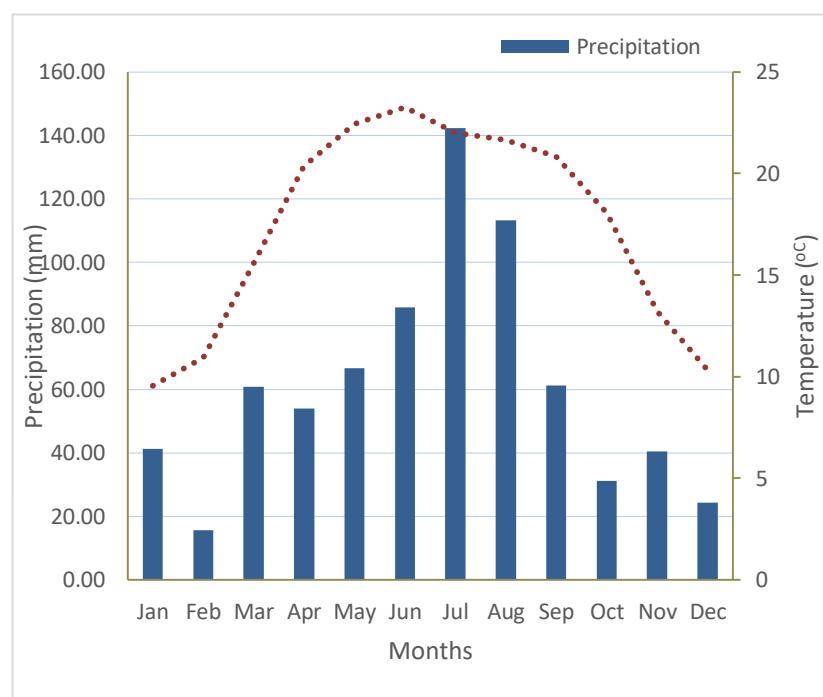
पुर्वाधारका प्रकार	उपलब्ध पुर्वाधार	संख्या
आधारभूत विद्यालय	उच्च मा. वि.	१
	हेल्पोएस्ट	१
स्वास्थ्य	वडा कार्यालय	१
सामुदायिक पुर्वाधार	कुलो (कच्ची)	२
सिंचाइ		

२.४ जलवायुको अवस्था

जलवायु परिवर्तनका दृष्टिकोणले कालिकोट जिल्ला अति प्रभावित जिल्लाको रूपमा रहेको छ। जिल्ला स्तरीय छलफल तथा स्थानिय स्तरको छलफलका सहभागीहरूले पनि यहाँ जलवायुको प्रत्यक्ष असर परेका अनुभवहरु आदान प्रदान गरेका थिए। यस वडामा पनि जलवायु परिवर्तन प्रत्यक्ष रूपमा महसुस गरेको तथा यसबाट कृषि लगायत विभिन्न क्षेत्रहरूमा पारेको प्रभावहरुको अनुभव सहितका उदाहरणहरु वडास्तरका छलफलहरूमा पनि सरोकारवालाहरूले प्रस्तुत गरेका थिए भने स्थलगत अवलोकन तथा भौगोलिक सूचना प्रणालीबाट लिइएका नक्शाहरूको विश्लेषणबाट जलवायूको प्रत्यक्ष असरहरु देखिएका छन्। जस्तो कि खेतमा सिंचाइ गर्ने खोलामा पछिल्ला वर्षहरूमा पानीको मात्रा घटेको वा सुकेकोले समयमा खेती गर्न कठिन भएको तथा असिनापानी पर्ने मात्रा र खडेरीको अवस्था पनि बढेको पाइएको छ भने पानीका मुहानहरु उल्लेख्य रूपमा सुकेका छन्। स्थानीयस्तरमा भएका छलफल, सहभागितामूलक रूपमा तयार गरिएका मौसमी पात्रो तथा समयरेखाहरु मार्फत जलवायु परिवर्तन उल्लेख्य रूपमा भएको देखिएको छ।

यहाँको मात्र मौसमको तथ्यांक लिने स्टेसन नभएको तथा कालिकोट जिल्लामा रहेका ३ वटा स्टेसनहरु पनि पानी / वर्षाको आयतनमात्र मापन गर्ने

भएका कारण यस नगरपालिका (स्थानिय अनुकूलन योजना तयार गरिएको क्षेत्र / वडा) बाट नजिकैका स्टेसन नामाको सन् १९८५ देखि २०१७ सम्मको वर्षाको तथ्याङ्क विश्लेषणको औषतलाई लिइएको छ भने तापक्रमको तथ्याङ्क Climate-data.org मा उपलब्ध मान्नम्को तथ्याङ्क प्रयोग गरिएको छ। यस भेगमा जुलाई र अगष्ट महिनामा वर्षा हुने गरेको देखिन्छ,

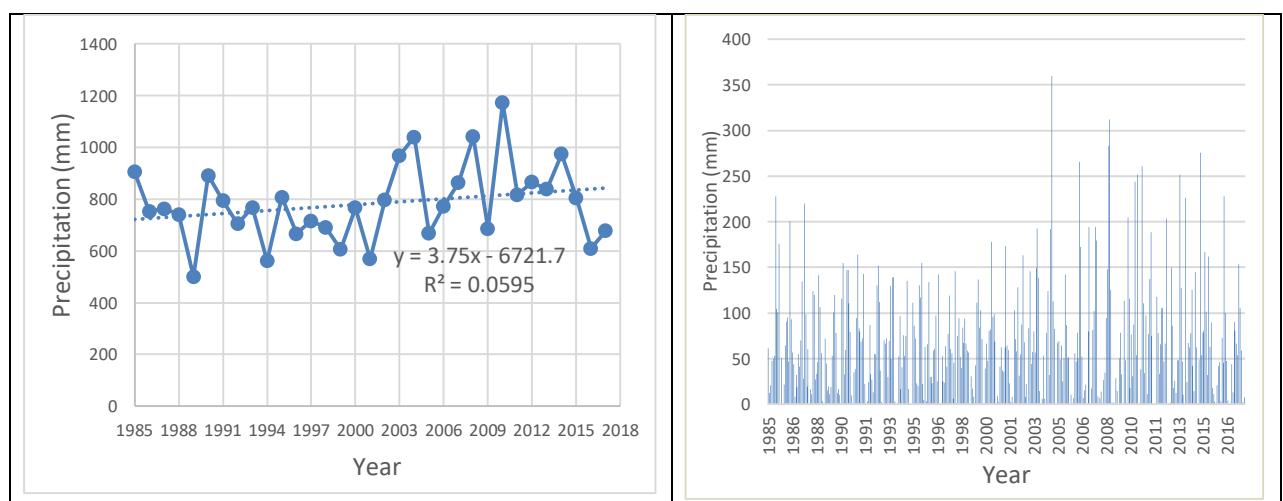

चित्र २ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को विगत ३० वर्षको जलवायू प्रवृत्ति

यसैगरी तापक्रम मे-जूनमा वर्षभरीकै उच्च तथा वर्षाको मात्रा थोरै हुने गरेको छ, जसले गर्दा खडेरी, डढेलो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरुको जोखिम बढाउने देखिन्छ। यसैगरी विगत ३२ वर्षको वर्षाको तथ्यांकलाई हेर्दा वार्षिक औसत ७८२ मिलिमिटर पानी वर्ष भरिमा पर्ने गरेको पाइन्छ। यसैगरी तापक्रम मे-जूनमा वर्षभरीकै उच्च तथा वर्षाको मात्रा थोरै हुने गरेको छ, जसले गर्दा खडेरी, डढेलो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरुको जोखिम बढाउने देखिन्छ। यसैगरी विगत ३२ वर्षको वर्षाको तथ्यांकलाई हेर्दा वार्षिक औसत ७८२ मिलिमिटर पानी वर्ष भरिमा पर्ने गरेको पाइन्छ।

विगत ३० वर्षको वर्षाको विश्लेषण गर्दा वर्षायाममा वर्षाको मात्रा फरक फरक देखिन्छ। जुलाई र अगष्टमा हुने अनियमित वर्षा (Irregular Rainfall) को कारणले पहिरो तथा वाढीको जोखिम हुने संभावना देखिन्छ। अन्य महिनाहरुमा भने वर्षाको मात्रामा खासै भिन्नता देखिदैन।

यस क्षेत्रको विगत ३३ वर्षको वर्षाको अवस्थालाई अध्ययन गर्दा यस क्षेत्रमा वर्षाको मात्रामा धेरै फरक परेको देखिदैन तथापि वर्षाको मात्रा सामान्य रूपमा बढेको देखिन्छ। एकाइसौं शताप्दिको सुरुवात सगै वर्षाको मात्रामा धेरै उतारचढाव देखिन्छ। यसैगरी सन् २०१० मा अत्याधिक वर्षाको भएको देखिन्छ भने २०१६ मा यो शताप्दिकै न्युन वर्षा भएको देखिन्छ। पछिल्ला वर्षहरुमा पानी पर्ने मात्रामा वृद्धि भएतापनि एकै महिनामा धेरैमात्रामा पानी पर्ने र लामो समय न्युन वर्षाहुने प्रवृत्ति देखिन्छ, जसले गर्दा वाढी पहिरो जस्ता प्रकोपहरुको जोखिम देखिन्छ। वडा तथा टोलस्तरमा भएका सचेतना अभिवृद्धी तथा योजना तर्जुमा कार्यक्रमहरुका सहभागिहरूले पनि खडेरीका दिनहरु बढ़दै गएको तथा तापक्रम बढेको, पानी पर्ने समयमा उल्लेखनिय परिवर्तन भएको, पानी पर्ने प्रवृत्ति पहिले भन्दा फरक भएको तथा वाढी पहिरोको प्रकोप बढेको कुरा समयरेखा मार्फत व्यक्त गरेकोले वैज्ञानिक तथा सहभागितामुलक दुवै विधिवाट विश्लेषण गर्दा पनि जलवायू परिवर्तन क्रमशः भैरहेको देखिएको छ।

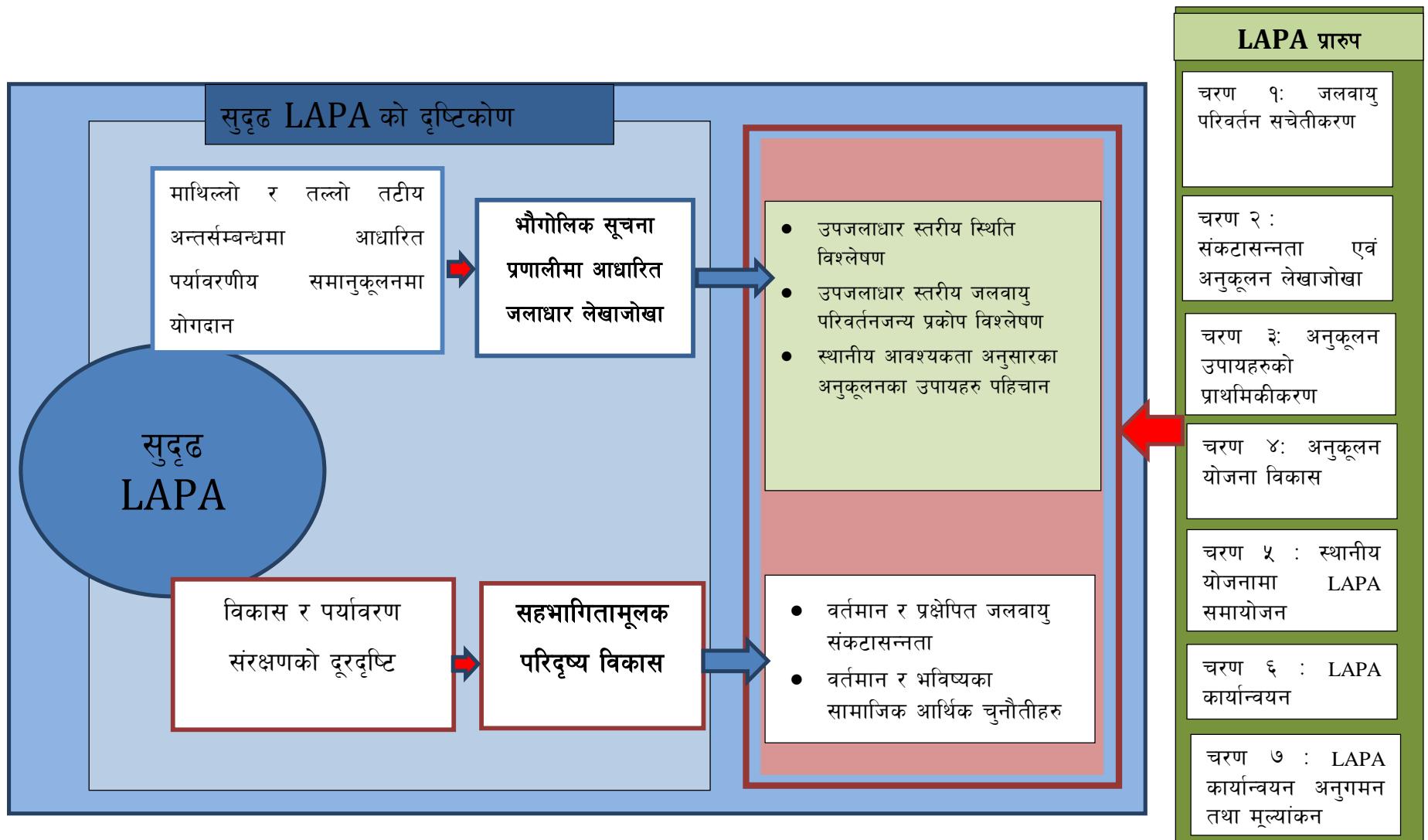
चित्र ३ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को विगत ३० वर्षको वर्षाको प्रवृत्ति

परिच्छेद ३ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना सुदृढीकरणका प्रयास तथा प्रकृयाहरु

हाल सम्म नेपालमा स्थानीय निकायले तयार गरेका तथा कार्यान्वयन गर्ने स्थानीय अनुकूलन योजनाहरु स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय संरचना र जलवायु अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयन पुस्तिकाले निर्दिष्ट गरेका प्रक्रिया, विधि र औजारका आधारमा तयार पारिएका छन्। पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले पनि यहि विधि र औजारहरु प्रयोग गर्दै र अन्य वैज्ञानिक तथ्यलाई पनि आधार बनाई स्थानीय निकायलाई अनुकूलन योजना तयार गर्न प्राविधिक सहजीकरण गरेको छ। वैज्ञानिक तथ्यहरुलाई अध्ययन गर्ने क्रममा उपजलाधार क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनबाट परेका असरहरुको अध्ययन गरी भौगोलिक सूचना प्रणालीको माध्यमबाट प्राप्त सूचनाहरुलाई विश्लेषण गरेर आएका नतीजाहरुलाई सहभागितात्मक परिदृश्य विकासको अवधारणामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका चरण एक देखि चरण चार मा एकीकृत रूपमा प्रयोग गर्दै यो स्थानीय अनुकूलन योजना तयार गरिएको हो। भौगोलिक सूचना प्रणालीबाट लिइएको विगत ३० वर्ष भन्दा बढिको भूउपयोग परिवर्तन, बाढीपहिरो, वन डँडेलो, भूक्षय लगायतका आंकडाहरुको विश्लेषणले यस बडाको कुनकुन क्षेत्रमा केकस्तो प्रभाव तथा जोखिम बढाएको छ, भन्ने कुरामा समुदायको जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्न थप मद्दत गरेको छ। समुदायले सहभागितात्मक तरिकाबाट विभिन्न विधि र औजारहरु प्रयोग गरी उपलब्ध सूचनाहरुको विश्लेषणबाट आएका नतीजाहरुलाई उपजलाधार क्षेत्रमा गरिएको वैज्ञानिक अध्ययनले थप पुष्टी गरेको छ।

यसरी मिश्रित प्रक्रिया अपनाउँदा जलवायु संकटासन्तता विश्लेषणमा ऊर्ध्वगामी (सहभागितात्मक) र अधोगामी (वैज्ञानिक तथ्य) का दुवै सिद्धान्तले जलवायु जोखिमको वास्तविक अवस्थाको चित्रण गर्दै जोखिम विशेषलाई सम्बोधन गर्ने अनुकूलन योजना तयारी गर्न सहयोग गरेको छ। यसरी स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना सुदृढीकरणका लागि दुईवटा नयाँ अवधारणाहरु अघि सारिएको छ: पहिलो भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित उपजलाधार क्षेत्रस्तरिय जलवायु प्रभाव तथा जोखिमको अवस्थ विश्लेषण र दोश्रो जलवायु अनुकूलन योजनाका लागि सहभागितात्मक परिदृश्य विकास सम्बन्धी अवधारणा।

दुवै अवधारणाहरुले एकीकृत रूपमा वर्तमान अवस्था र भविष्यमा पनि आउन सक्ने जलवायु विषमता लगायत जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल असरहरुको सहभागितात्मक तरिकाले विभिन्न परिदृश्यहरुको बारेमा परिकल्पना गर्दै उपजलाधारक्षेत्रको माथिल्लो तटीय र तल्लो तटीय क्षेत्रमा पर्न सक्ने जलवायुजन्य प्रकोपको पहिचान, नक्शाकान तथा अन्तरसम्बन्ध र लेखाजोखा गर्न सहज गर्दछन्। यसैगरी यस अवधारणाको महत्वपूर्ण पक्ष भनेको जल, जमिन, जङ्गल, जनता र जीवजन्तुबीचको अन्तरसम्बन्ध सन्तुलित राख्न र प्राकृतिक स्रोतहरुको बुद्धिमत्तापूर्ण उपयोग गर्दै सरोकारवालाहरुको सहभागितामा विद्यमान जोखिमका सवादेनशीलता र भविष्यमा हुन सक्ने जोखिम/खतरालाई विचार गरेर अनुकूलनका नीतिगत उपायहरुको पहिचान तथा छानौट गरी एकीकृत रणनीतिको रूपमा विकासबाट जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु, उपजलाधार स्रोतहरुको योजनाबद्ध संरक्षण र दिगो विकासमा टेवा पुरयाउनु हो (ASHA, २०१६)। यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयार गर्न प्रयोग गरिएको विधिको संक्षिप्त रूप तलको चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ।

चित्र ४ : सुदृढ़ लापा तयारी प्रारूप

श्रोत: ASHA enhanced Manual 2016

LAPA Framework ले तय गरेका ७ वटा चरणहरु नै यस वडाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीको प्रक्रियामा कार्यान्वयन गरिएको छ । यस पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले माथिल्लो तटीय तथा तल्लो तटीय क्षेत्रमा जलवायु परिवर्तनका कारणले देखिएका प्रकोपहरुको पहिचान तथा संबोधन गरी पर्यावरणीय समानुकूलनमा योगदान गर्नका लागि भौगोलक सूचना प्रणालीमा आधारित उपजलाधार क्षेत्र अवधारणा तथा प्रकोपहरुको दीर्घकालीन व्यवस्थापनका लागि सहभागितामूलक परिदृष्टि विकासको अवधारणाको विकास गरी स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीका चरणहरुमा एकीकृत गरी कार्यान्वयन गरेको छ जुन कुरा चित्रमा (चित्र ३) प्रस्तुत गरिएको छ ।

३.१ स्थानीय अनुकूलन योजना तयारीका चरणहरु

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना राष्ट्रिय संरचनाले तय गरेका प्रक्रिया तथा चरणहरुको आधारमा र अन्य वैज्ञानिक तथ्यलाई पनि आधार बनाएर स्थानीयस्तरमा सहभागितामूलक विधिहरुको प्रयोग गर्दै प्राप्त नतीजाहरुमा आधारिता रही यो योजना तर्जुमा गरिएको छ । यो योजना तयार गर्दा विभिन्न चरणमा अपनाइएका विधिहरु तल उल्लेख गरिएको छ ।

३.१.१ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि

यस वडाको स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको तयारीको प्रक्रियामा स्थानीय अनुकूलन आयोजना राष्ट्रिय संरचनाले तय गरेका प्रक्रिया अनुसार जिल्ला तह देखी समुदाय स्तर सम्म विश्वव्यापी रूपमा भई रहेको जलवायु परिवर्तनको कारण र यसबाट परेको वा पर्न सक्ने असर प्रभाव तथा अनुकूलनको आवश्यकता सन्दर्भमा अभिमुखीकरण गरिएको थियो । यो अवस्थामा यस जलाधार क्षेत्रका वडाहरु विचमा अन्तर तटिय सम्बन्धको लेखाजोखा गरेर प्रकोपका असरहरु, अनुकूलनका उपायहरु, प्राकृतिक श्रोतको उपलब्धता तथा बाँडफाडका बारेमा छलफल गरि योजना तर्जुमा गरिएको छ । यो कार्ययोजना तयारीको प्रक्रियामा जलवायु परिवर्तनबाट परेका असरहरुको अध्ययन, भौगोलिक सुचना प्रणालीको माध्यमबाट प्राप्त सुचनाहरूलाई विश्लेषण गरेर आएका नतीजाहरूलाई सहभागितात्मक परिदृष्टि विकासको अवधारणामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका चरण १ देखि ४ मा एकीकृत प्रयोग गरिएको छ । भौगोलिक सुचना प्रणालीबाट लिईएको विगत ३० वर्ष भन्दा बढिका आँकडाहरुको विश्लेषणले यस वडाको कुनकुन क्षेत्रमा के कस्तो प्रभाव तथा जोखिम बढाएको छ भन्ने कुराले समुदायलाई जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्न थप मदत गरेको छ ।

जलवायु परिवर्तन तथा यसका असरहरुबाटे स्थानीय स्तरमा जानकारी हुनु अति नै आवश्यक भएपनि यहाँका मानिसहरुमा यस अधि त्यस्ता सचेतना कार्यक्रमहरु पर्याप्त मात्रामा नभए पनि यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीका क्रममा यस वडामा जलवायु परिवर्तनबाटे केहि मानिसहरुमा थोरबहुत जानकारी रहेको पाइएको छ । यद्यपि यो योजना तर्जुमा कार्यमा अधिकाँश सहभागिहरुले यसका कारणहरु तथा वँच्ने उपायहरुबाटे अति कम सुचनाहरु पाएको देखिएको छ । यस स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी प्रक्रियामा जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रमबाट वडास्तरिय सचेतना तथा योजना तर्जुमा र अन्त्यमा सन्चालन भएको प्रकोपहरुको विश्लेषण तथा हरेक वडाहरुबाट आएका अनुकूलन योजनाहरुको छलफल तथा अनुमोदनको प्रक्रियामा जलवायु परिवर्तनका असर

तथा प्रभावहरु, यसबाट बँचनको लागि आवस्यक योजना तथा सजगताहरुको बारेमा विस्तृतमा जानकारी भएको छ । जसले गर्दा आगामी दिनहरुमा अनुकूलनका लागि स्थानीय स्तरमा पनि प्रभावकारी रूपमा आवस्यक क्रियाकलापहरु सञ्चालन हुनसक्ने अवस्थाको सिर्जना भएको छ ।

यस वडाको अनुकूलन योजना तयारीको गर्दा वडा स्तरीय सचेतना अभिवृद्धि तथा योजना तर्जुमा गोष्ठी, वडा स्तरीय सचेतना तथा योजना तर्जुमा गोष्ठि तथा हालको वडा स्तरीय योजना तयारी गोष्ठीमा कुल २१९ पुरुष तथा १३३ महिला समेत ३५२ जनाको सहभागीता रहेको थियो भने २६ जना दलित तथा ३२६ जना बाहुन, क्षेत्री तथा ठकुरीहरुको सहभागीता रहको छ । सहभागिहरुको संक्षिप्त विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १५ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को स्थानिय अनुकूलन योजना तर्जुमाको क्रममा संलग्न सहभागीहरु

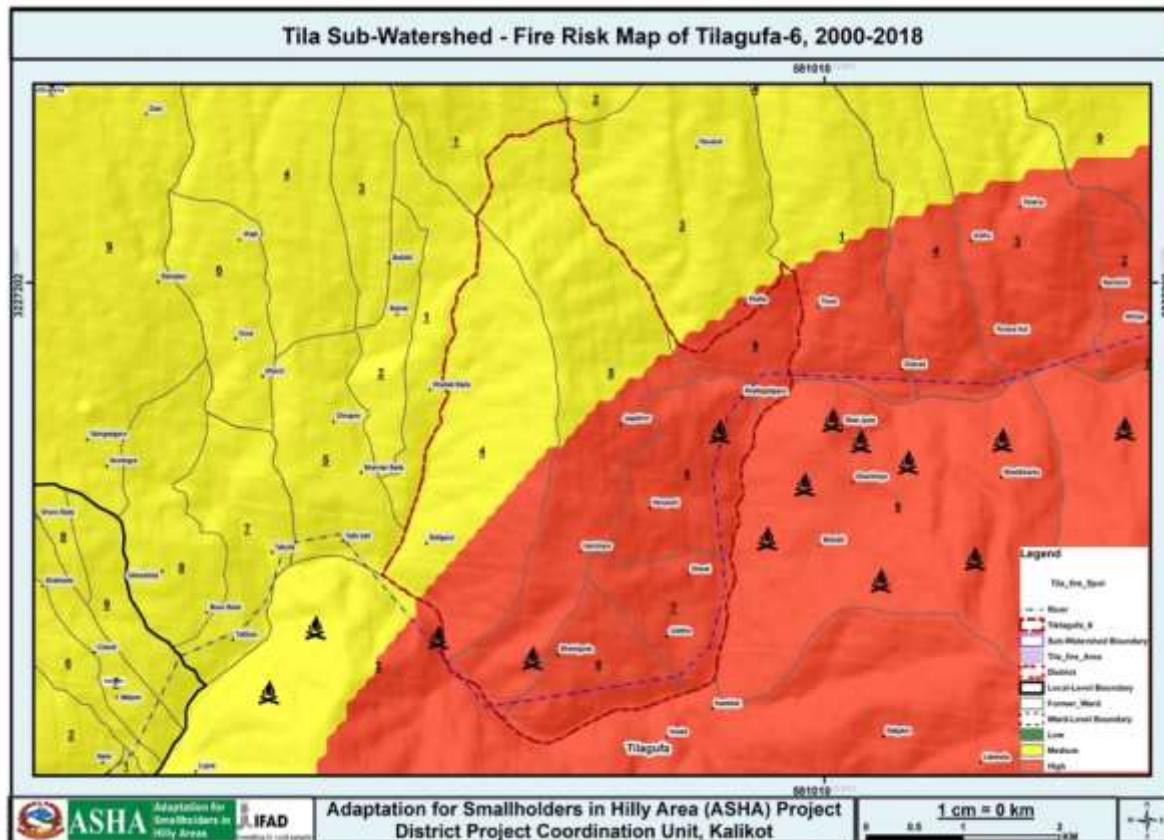
योजना तर्जुमा स्थान	साविक वडाहरु	पुरुष	महिला	जम्मा	दलित	जनजाती	बाहुन, क्षेत्री तथा ठकुरी
वडा स्तरीय सचेतना तथा योजना तर्जुमा गोष्ठि		३९	२०	५९	३	(५६
वडा स्तरीय योजना तयारी गोष्ठि		२२	१७	३९	०	०	३९
साविक वडा स्तरीय सचेतना तथा योजना तर्जुमा गोष्ठि	४	२४	१७	४१	९	(३२
	५	३१	१७	४८	५		४३
	६	१९	२०	३९	९	(३०
	७	१८	२५	४३	((४३
	८	२९	७	३६	((३६
	९	३७	१०	४७	((४७
	जम्मा	२१९	१३३	३५२	२६	०	३२६

३.१.२ जलवायु संकटासन्तात लेखाजोखा तथा अनुकूलन योजना तर्जुमा

यो योजना तयार गर्दा सङ्कटासन्तात तथा अनुकूलन क्षमता लेखाजोखाका लागि जलवायुका प्रकोपहरुबाट सङ्कटासन्त वडा र वडाभित्रका सङ्कटासन्त समुदाय, घरघुरी र व्यक्ति पहिचान गर्न, जलवायु परिवर्तनका प्रमुख असर तथा क्षेत्रहरुको विश्लेषण गर्न भौगोलिक सुचना प्रणाली तथा सहभागितामूलक परिदृश्य विकासको समेत प्रयोग गरी सहभागितामूलक विधिहरु प्रयोग गरिएको छ । यो प्रक्रिया मार्फत वर्तमान तथा भावी जलवायु सङ्कटासन्तालाई न्यूनीकरण गर्न सहयोग पुग्ने खालका अनुकूलनका अभ्यास तथा अनुकूलन क्रियाकलापहरु र खोतको पहिचान गर्न एवम् तिनको प्रभावकारी ढङ्गले परिचालन गर्न सहज बनाउनको लागि तल उल्लेखित प्रक्रियाहरु पुरा गरी यो योजना तयार गरिएको छ ।

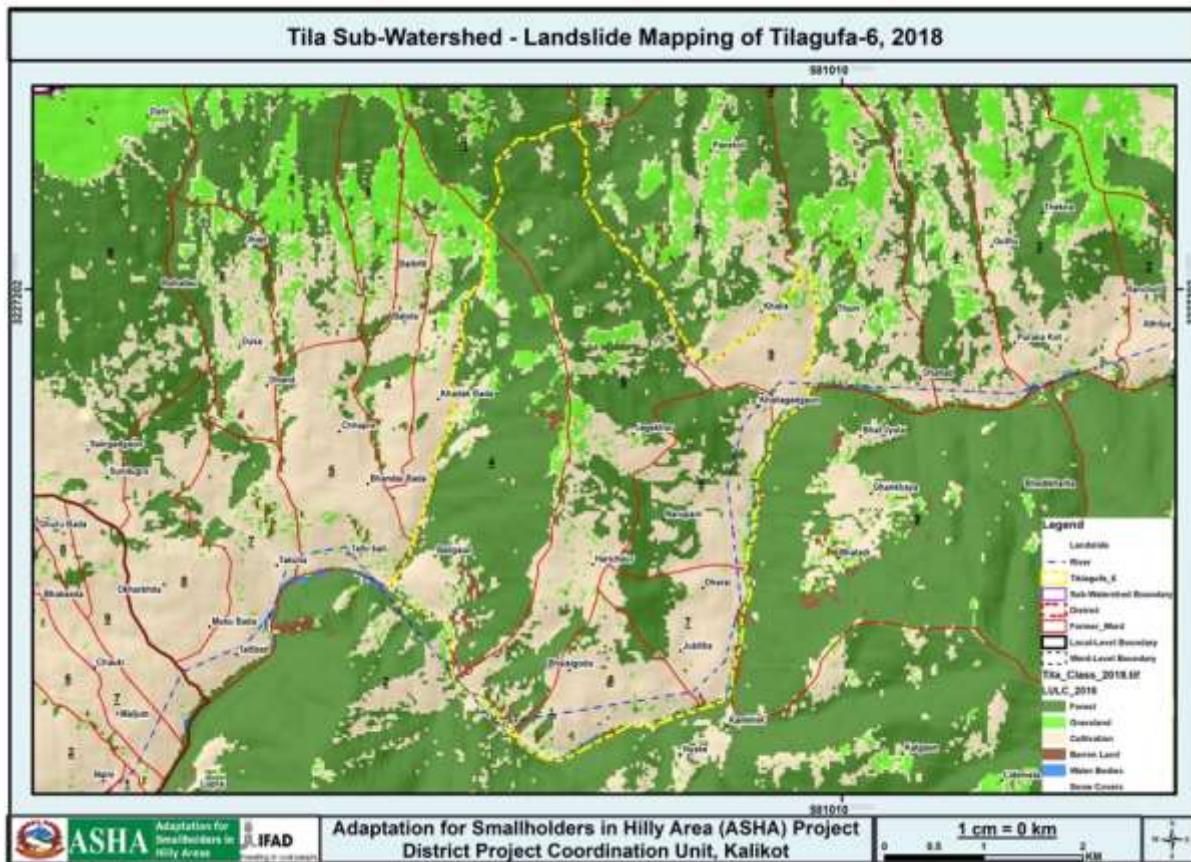
तल प्रस्तुत गरिएको नक्सामा यस नगरपालिकाको ६ नम्बर वडामा हुने आगलागीको जोखिमको अवस्था देखाइएको छ । जस अनुसार करिब ६० प्रतिशत भूभाग आगलागीको जोखिममा रहेको देखिन्छ । यस वडामा पर्ने साविकका जुविथा गाविसका वडा नं ६, ७ तथा ८ पुर्ण रूपमा उच्च जोखिममा रहेको देखिएको छ भने साविक वडा नं ४ को बालीगाउँ क्षेत्रको पुर्वतिरको भाग उच्च जोखिममा रहेको छ । त्यसैगरि साविक वडा नं ५ को जाकेखोर तथा हरिचौर लगायतका दक्षिणी भागहरु आगलागीको उच्च जोखिममा रहेका छन् । यस वडामा कालापातल, दुधेशिला तथा लालीडाँफ गरि तीनवटा सामुदायिक वनहरु रहेकोमा आगलागीबाट बढि क्षति हुन सक्ने भएकोले वन संवर्द्धनका कार्यहरु नियमित रूपमा गर्नुपर्ने, वनमा सलाई कोरा ध्यान दिनुपर्ने, आगलागीका घटनाहरु कम गर्न यसबाट हुने क्षतिहरुको बारेमा मानिसहरुमा जानकारी प्रदान गर्नुपर्ने तथा चरिचरण कम गर्ने कार्यहरु आवस्यक देखिन्छ । समुदायस्तरका छलफल गर्दा आगलागी वन विनास हुनुका कारणहरु मध्ये प्रमुख

रहेको देखिएको छ। वन विनासका अन्य कारणहरुमा जनसंख्याको बृद्धि, जलवायूका असर, घाँस दाउराको बढादो माग, अतिक्रमण आदि वन विनासका प्रमुख कारणहरुको रूपमा देखिएका थिए। बाक्लो वस्ती तथा खेतवारीसंग सिमाना जोडिएको ठाँउहरुमा बढि वनको नोक्सान भएको देखिएको छ। तलको नक्शामा वनको अवस्था तथा विनास भएका क्षेत्रहरुको अवस्था प्रस्तुत गरिएको छ।

नक्सा ७ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को आगलागीको अवस्था

प्राप्त भएको भौगोलिक नक्शाको अध्ययन गर्दा यस वडामा प्रायः ठुला पहिरोहरु देखिएनन्। यस वडामा परेका साविकका वडा नं ५, ६, ७, ८ तथा ९ मा वन क्षेत्र कम तर खेती गरिएको जमिन बढि देखिएको छ। खेती गरिने जमिनमा भूक्षय हुने दर बढि हुने भएकोले यहाँ केहि पहिरोहरु जानसक्ने देखिन्छ। भौगोलिक सूचना प्रणालीबाट प्राप्त नक्शाहरुको विश्लेषणबाट नदेखिए पनि स्थानीय छलफलहरुबाट यहाँको साविकको वडा नं ४ को चुच्चेदुर्गामा २०७१ सालमा पहिरो गएर खेत तथा बाटो बगाएको देखिएको छ भने साविक ५ मा पनि सोहि साल पहिरोले एक घर बगाएको देखिएको छ। साविक वडा नं ६ मा २०६०, २०६५ तथा २०६९ मा पहिरोले उल्लेख्य क्षति पुर्याएको कुरा स्थानीय छलफलहरु तथा अवलोकनबाट पनि देखिएको छ। साविक वडा नं ७ मा पहिरोको प्रकोप देखिएन भने साविक ८ तथा ९ नम्बर वडाहरुमा पनि पहिरोको असर देखिएको छ।

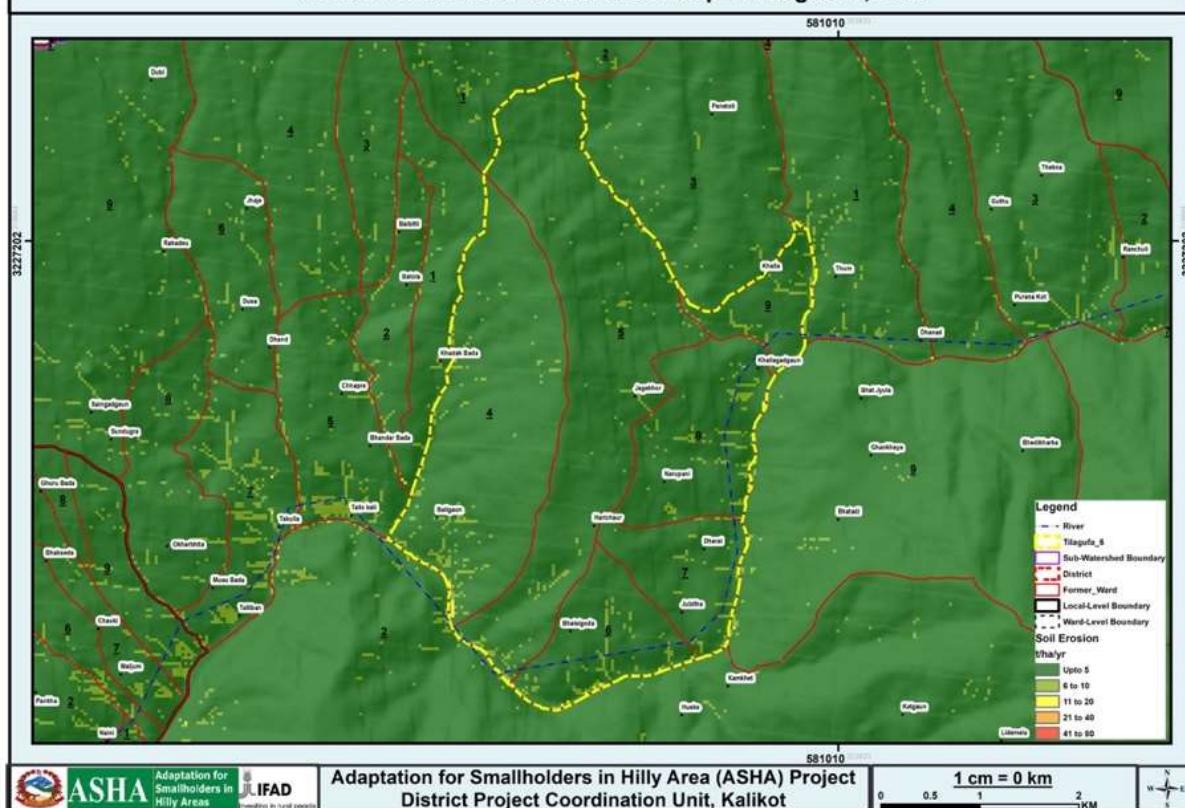

नक्सा ८ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ का पहिरोको अवस्थिति

लामो समयदेखि रहेको यस वडाको अर्को प्रमुख प्रकोप खडेरी हो । पछिल्ला वर्षहरुमा यस वडामा खडेरीको ठुलो प्रकोप देखिएको छ । साविक वडा नं ५, ७, ८ तथा ९ नम्बर वडाहरुमा २०५० साल यताका वर्षहरुमा खडेरी वढ्नो क्रममा भएकोले पानीका मुहानहरु सुक्ने, हिंउदे बालीको उत्पादन घट्ने तथा वर्षायाममा पनि पानी कम पर्ने समस्याहरु देखिन थालेको छ ।

साधारणतया भू क्षय एक प्रकारको संवेदनशिल प्रकोप भएपनि यो वडामा ठुलो चुनौतीको रूपमा देखिएको छैन । भौगोलिक नक्शाहरुको विश्लेषणबाट यस वडाको माथिल्लो भागका प्रायः सबै ठाउँहरुमा भूक्षयको दर ५ टन प्रति हेक्टर प्रति वर्ष देखिएको छ जुन अति नै न्यून हो भने धरई, भैसीगोडा तथा जुविथा लगायतका तिला नदीका आसपासका केहि क्षेत्रहरुमा वार्षिक प्रति हेक्टर १० टनसम्म भूक्षय भएको देखिएको छ । यस वडामा वन क्षेत्र भएको ठाउँमा भूक्षयको खासै प्रभाव देखिदैन तर वस्ती र खेतीयोग्य जमिन भएको ठाउँमा भूक्षय केहि मात्रामा देखिएको छ । यस वडामा रहेको भूक्षयको अवस्था तलको नक्शामा प्रश्तुत गरिएको छ ।

Tila Sub-Watershed - Soil Erosion Map of Tilagufa-6, 2018

नक्सा ९ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को भूक्षयको अवस्था

३.१.२.१ मौसमी पात्रो

पछिल्ला वर्षहरुमा भएको जलवायु परिवर्तनका कारण स्थानीयस्तरमा पारेको असर यकीन गर्न यो विधि प्रयोग गरिएको छ। यस विधिको प्रयोगमा योजना तर्जुमा गोष्ठीमा उपस्थित समुदायका ज्येष्ठ नागरिक, बुद्धिजीवीहरुको भूमिका उल्लेख्य रहेको थियो। यसका साथसाथै स्थानीय किसानहरुलाई जलवायु परिवर्तनसंग अनुकूलन हुने गरी कृषि प्रणालीमा गरिएका फरकपनको बारेमा समेत जानकारी गराइएको थियो। यस वडाका विभिन्न ठाँउहरुमा गरिएको छलफल अनुसार पछिल्लो ३०-४० वर्षको अन्तरालमा मौसममा देखिएका परिवर्तन तथा बालीचकमा निम्नानुसार फरक देखिएको छ।

तालिका १६ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को सहभागितमुलक मौसमी पात्रो

यो विश्लेषणबाट पानी पर्ने दिनहरु तथा पानीको मात्रा उल्लेख्य रूपमा घटेको, हिमपात प्रायः पर्न छाडेको तथा तुपारो पनि अति नै कम मात्रामा पर्ने गरेको

सम्मुखताको क्षेत्र	सूचकहरु	समय	बैशाख	जेष्ठ	असार	श्रावण	भाद्र	असोज	कार्तिक	मंसिर	पौष	माघ	फाल्गुण	चैत्र	समयमा देखिएको परिवर्तन घटेको
वर्षा तथा यसको स्वरूप	मनसुन बर्षा	पहिले													१.५ महिनाले घटेको
		अहिले													
	हिउँदै बर्षा	पहिले													१ महिनाले घटेका
		अहिले													
	हिमपात	पहिले													२.५ महिनाले घटेका
तापक्रम	आर्द्धवार्षिक दिनहरु	पहिले													३ महिनाले बढेको
		अहिले													
	जाडोका दिनहरु	पहिले													३ महिनाले घटेको
विरुद्धाको व्यवहार	फूल लाग्ने समय	पहिले													२ महिना परिवर्तन
		अहिले													
	फल लाग्ने समय	पहिले													२ महिना परिवर्तन
प्रकोपको स्वरूप	बाढीको घटना	पहिले													१ महिनाले घटेका
		अहिले													
	परिहोको घटना	पहिले													१ महिनाले घटेका
जिविकोपार्जनका क्रियाकलाप	स्थानिय धान लगाउने	पहिले													१ महिनाले पछि सरेको
		अहिले													
	धान काट्ने	पहिले													केही परिवर्तन नभएको
भौतिक श्रोतको जानकारी	पानिको मूल फुट्ने	पहिले													पानीको मूल फुट्ने कम हुँदै
		अहिल													

देखिएको छ । त्यसैगरि गर्मी दिनहरु उल्लेख्य रूपमा वढेको पाइएको छ भने जाडो हुने दिनहरु भने ३ महिना भन्दा बढिले घटेको देखिएको छ जसले गर्दा वनस्पतीको फुल तथा फल लाग्ने समय तथा खेती लगाउने समयमा पनि परिवर्तन हुँदै गएको देखिन्छ ।

३.१.२.२ ऐतिहासिक समय रेखा

यस क्षेत्रभित्र विगत २०२२ सालदेखि हालसम्म भएको जलवायुजन्य प्रकोप लगायत प्राकृतिक प्रकोपहरुको निरन्तरता तथा उत्त प्रकोपहरुसंग अनुकूलित हुन गरिएका प्रयासहरुको लेखाजोखा र विश्लेषण गरी भविष्यमा दोहोरिन सक्ने अथवा जोखिमको रूपमा पटक-पटक आउन सक्ने सम्भावना भएका प्रकोपहरुको आँकलन गरिएको छ । ऐतिहासिक समय रेखा विश्लेषण गर्दा खडेरी, बालीरोग, पशुरोग, पहिरो, वन डँडेलो र खाद्यान्न संकटका कारण समुदायको जीविकोपार्जनमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष असर गरेको पाइएको छ । जलवायुजन्य प्रकोपको कारणले मानिस, कृषिबाली र पशुपन्थीहरुमा विभिन्न रोगहरुको प्रकोप बढ्नुको साथै खडेरीले यस क्षेत्रमा क्रमशः सताएको पाइएको छ । यस्ता असरहरुबाट बच्नको लागि स्थानीय स्तरमा एकल तथा सामुहिक रूपमा केहि प्रयासहरु गरिएको छ, यद्यपि यस्ता समस्यासंग दीर्घकालीन रूपमा अनुकूलित हुने प्रकारका उपायहरुको योजनाबद्ध रूपमा तयारी तथा कार्यान्वयन गरिनु आवस्यक देखिन्छ ।

तालिका १७ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को सहभागितामुलक समय रेखा

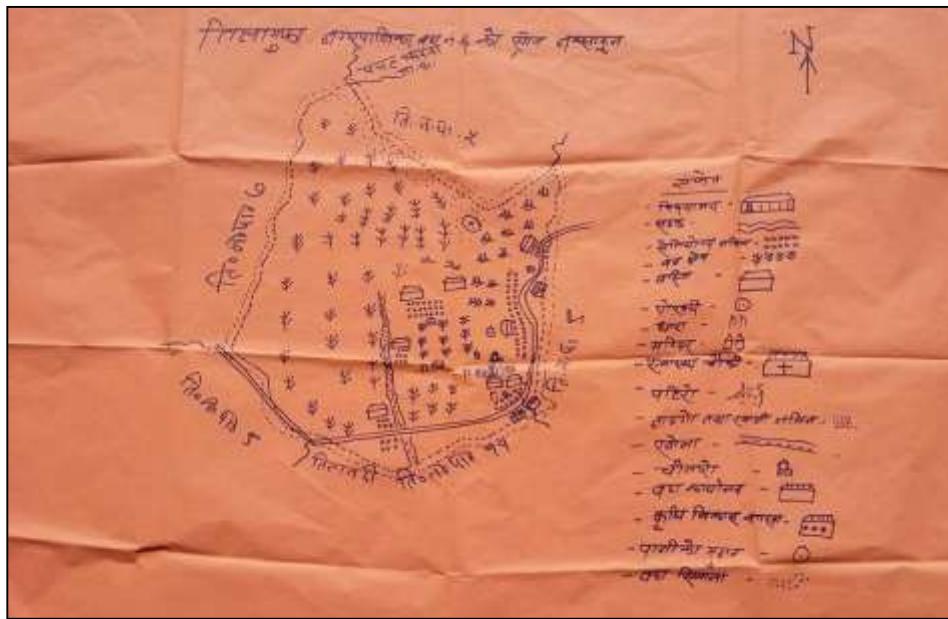
सि.नं.	प्रकोप	स्थान	वर्ष	बारम्बारता	असर तथा प्रभावहरु	क्षति वा परिवर्तन को तह	समुदायले गरेको अनुकूलन को प्रयास	भविष्यमा पर्न सक्ने असर
साविक ४								
१	आगलागी	बस्ती, वन, तथा खेतबारी	२०२२		घरहरु जलेर नष्ट भएको	४	सार्थक प्रयास नभएको	वनन्यजन्तु जडिवुटि, धाँसलोप हुन सक्ने, धाँस, सोत्तरको अभाव भइ मल उत्पादनमा कमि हुन सक्ने
			२०७३	२०७४, २०७५	जहागल, पशुपन्थी नष्ट भएको, स्याउ उत्पादन क्षेत्र नष्ट भएको			
२	असिनापानी	वडाभरि	२०५५	२०७५	स्याउ खेती नष्ट भएको, गहै, धान बालीमा क्षति भएको	३	घरेलु उपचार गरेको तर सार्थक प्रयास नभएको	बाली रोग वृद्धि हुने र खेति योग्य जमिनमा कमि हुने
३	पहिरो	चुच्चेढुड्गा	२०७१		खेत बगाएको, हिङ्ने बाटो अवरुद्ध	४	तारजाली लगाएको र पानी तकाइएको	
४	रोगव्याधि	वडाभरि	२०६९		बच्चा र वृद्धाको मृत्यु	२	उपचारका लागि स्वाथ्यचौकी गएको	
५	पशुरोग	वडाभरि	२०२२	२०७२ २०७५	खोरेत, गधौटे, साउने ज्वरो जस्ता रोगले गर्दा सबै गाइवस्तुको क्षति	२	सार्थक प्रयास नभएका	पशुपालनमा आकर्षण घटन सक्ने, रोगव्याधि बढन सक्न
६	हावाहुरी	वडाभरि	हरेक वर्ष		बाली उत्पादन क्षति पुर्याएको, घर भत्काएको	२	असर कम होस भनेर होचा घर बनाएका	
साविक ५								

सि.नं.	प्रकोप	स्थान	वर्ष	बारम्बारता	असर तथा प्रभावहरु	क्षति वा परिवर्तन को तह	समुदायले गरेको अनुकूलन को प्रयास	भविष्यमा पर्न सक्ने असर
१	बाली रोग	बडाभरि	२०५५	निरन्तर	धान, खुसारी, मकै, सिमी, गहूँ, हिउदे र वर्षे बालीमा रोग लागी उत्पादनमा कमी	४	सार्थक प्रयास नभएको	खाद्यन्त अभाव हुन सक्ने
२	पशु रोग	बडाभरि	२०७५		गाइ गोरु ५०, बाखा १० मरेको,	३	भेटनरी बोलाइ उपचार प्रयास गरेको,	पशुपालनमा आकर्षण घटन सक्ने, रोगव्याध बढन सक्ने
३	असिनापानी	बडाभरि	२०७५		स्याउ, ओखर, उत्पादनमा लवीस हजार कमि, जीविकोपार्जनमा असर	४	विमा गरेको तर राहत नपाएको	फलफल खेतीमा उत्पादन कमी भइ जीविकोपार्जनमा असर हुन सक्ने
४	पशु रोग	बडाभरि	२०२२	२०७३	सबै गाइवस्तु मरेको, वि.सं. २०७३ मा लगभग ५०० भेडाबाखा मरेको,	३	भेटनरी बोलाइ उपचार प्रयास गरेको,	पशुपालनमा आकर्षण घटन सक्ने, रोगव्याध बढन सक्ने
५	खडेरी	बडाभरि	२०७४		अन्पात तथा तरकारी उत्पादन कमी, पानीका मूहान सुकेको, वनको विरुवा सुकेको	४	सार्थक प्रयास नभएको	खाद्यन्त संकट आउन सक्ने तथा पानीको अभाव हुन सक्ने
६	आगलागी	बस्ती तथा बन	२०५८		२२ घरधुरी जलेको, दुइ हेक्टर बन क्षति भएको, ५०० स्याउको बोट जलेको, १० वटा गाइवस्तु मरेको	४	सार्थक प्रयास नभएको	बनजडगलमा क्षति भइ पशुपलनमा समस्या आउन सक्ने
७	पहिरो	बस्ती	२०७१		एक घर बगाएको	३	घर सारेको	रोकथाम नभएमा बस्तीलाइ क्षति पुःयाउन सक्ने
साविक ६								
१	पशु रोग	बडाभरि	२०२४	२०५२, २०५५, २०७५	सबै पशुको क्षति भएको	४	सार्थक प्रयास नभएको	पशुजन्य उत्पादन कमी हुने, खेतीपातीका लागी जैविक कल कमी हुन जाने
२	पहिरो	डाङाघर	२०६९		२ वटा घर बगाएको, अरु बस्ती उच्च जोखिममा रहेको	४	पहिरोले बगाएको बाटो बनाएको	बस्ती बगाउन सक्ने र बसाइसराइ बढन सक्ने
		माझुघर कालोपातल	२०६५	२०६९ २०७५	घरहरु भृत्यिकएको	३	नयाँ घरहरु बनाएको	बस्ती बगाउन सक्ने र बसाइसराइ बढन सक्ने
		सिमखेत	२०६०	निरन्तर	कूलोमा क्षति पुर्याएको	३		जीविकोपार्जनको असर
३	बाढी		२०७०		एउटा घर भृत्यिकएको, बालीमा क्षति	३	तटबन्धन गरिएको	आठ वटा घरमा क्षति पुर्याउन सक्ने
साविक बडा नं ७								
१	बाली रोग	बडाभरि	२०५५	निरन्तर	धानमा गवारो, गहूँमा पुकाय, स्याउमा फूल र फल भर्ने, तरकारी तथा आलुमा किरा लागी उत्पादनमा कमी	३	सार्थक प्रयास नभएको	उत्पादन ह्लास भइ खाद्यन्त अभाव हुन सक्ने
२	हावाहुरी	बडाभरि	२०७१	निरन्तर	खाद्यन्त बाली उत्पादन क्षति पुर्याएको, एउटा स्वास्थ्य भवन सहित १५ घरको छत भत्काएको,	२	भृत्यिकएको घर पुनर्निर्माण गरेको	पक्कि घर बन्न नसकेमा क्षति व्यहोर्न पर्ने
१	पशु रोग	बडाभरि	२०५२	२०७३	२५ वटा गाइ, १५ वटा गोरु, १ वटा भैसीको क्षति भएको	३	भेटनरी बोलाइ उपचार गराएको	पशुजन्य उत्पादन कमी हुने, खेतीपातीका लागी जैविक कल कमी हुन जाने
२	असिनापानी	खेतीपाती	२०७३	२०७५	फलफूलमा विशेष गरी स्याउ, खाद्यन्त, तरकारीमा ८०%	४	सार्थक प्रयास हुन	खाद्यन्त अभाव हुन गइ आर्थिक

सि.नं.	प्रकोप	स्थान	वर्ष	बारम्बारता	असर तथा प्रभावहरु	क्षति वा परिवर्तन को तह	समुदायले गरेको अनुकूलन को प्रयास	भविष्यमा पर्न सक्ने असर
					उत्पादन कमी भएको		नसकेको	संकट हुन सक्ने
३	भुक्षण	भर्कु	वर्षाधिक्षेत्र		मलिलो माटो बगाएर लैजाने	३	सार्थक प्रयास नभएको	खाद्यन उत्पादनमा कमी हुन जाने, खेतीपातीमा आकर्षण घटन
४	खडेरी	वडाभरि	२०६९	निरन्तर	पानीको स्रोत कमी हुदै गएको, बाली उत्पादनमा हास आएको	३	सार्थक प्रयास नभएको	बाली उत्पादनमा कमी भइ भोकमरी समस्या हुन सक्ने
साविक बडा नं ८								
१	बाढी	भैसेगौडा	२०३०	निरन्तर	खेतिगोर्य जमिन क्षति पुऱ्याएको,	३	तटबन्धन गरिएको	मानवीय तथा घरहरु क्षति हुन सक्ने
२	पहिरो	भगाडी	२०७२	निरन्तर	खेतिगोर्य जमिन तथा बालीमा असर, जीविकोपार्जनमा समस्या	३	वृक्षारोपण तथा तारजाली लगाएको	खेतिगोर्य जमिनमा कमी हुने
३	आगलागी	धिउरी	२०७३	निरन्तर	वन तथा चरिचरणमा क्षति पुऱ्याएको	४	वृक्षारोपण गरेको, समुदाय सबै मिलेर आगो नियन्त्रण गरेका	वनक्षेत्र, चरनक्षेत्र नष्ट भइ घाँस दाउरा अभाव हुन जाने
४	बाली रोग	वडाभरि	२०५०	निरन्तर	मार्सी धान, गहुँ, स्याउ तथा हिउदे र वर्षे बाली उत्पादनमा कमी	३	उपचार गरेको तर सार्थक प्रयास नभएको	बाली उत्पादनमा कमी भइ भोकमरी समस्या हुन सक्ने
५	खडेरी	वडा भरी	२०५०	निरन्तर	हिउदे र वर्षे बाली उत्पादनमा कमी	३	सार्थक प्रयास नभएको	खाद्यन संकट आउन सक्ने तथा पानीको अभाव हुन सक्ने
साविक बडा नं ९								
१	खडेरी	वडा भरी	२०७३	निरन्तर	खाद्यन, तरकारी, तथा फलफूल उत्पादन कमी, २ वटा पानीको मूल सुकेको	४	भेटनरी बोलाइ उपचार गरेसार्थक प्रयास नभएको	खानेपानी तथा सिचाइमा पानी मात्रा कमी भइ समस्या आउन सक्ने
२	बाली रोग	वडाभरि	२०५०	निरन्तर	धानमा गवारो, गहुँमा कालोपोके, आलुमा खुम्पेकिरा, स्याउमा प्वाल पानै किरा, तरकारीमा लाइकिरा	३	उपचार गरेको तर सार्थक प्रयास नभएको	बाली उत्पादनमा कमी भइ भोकमरी र कुपोषण हुने
३	पशु रोग	वडाभरी	२०२२	२०७२ देखि २०७५	गाइझैरी २५०, बाख्ता २५० मरेको, खोरेत, खरक, भ्यागुते, पखाला, निमुनिया, जुका जस्ता रोगहरु लागेको, मौरीमा रोग लागेको	३	भेटनरी बोलाइ उपचार प्रयास गरेको,	पशुपालनमा आकर्षण घटन सक्ने, पशुजन्य उत्पादन कमी
४	पहिरो	पुदलागैरा	२०६६	२०७२	१५० मिटरको कूलो बगाएको, ४५ रोपनी खेत बगाएको, चरनक्षेत्र बगाएको, ५५ मिटर गोरेटो बाटो	३	वृक्षारोपण गरेको, बाटो पुन निर्माण, कूलो पुन निर्माण	रोकथाम नभएमा खेतीयोग्य जमिनको र वस्तीमा क्षति,
			२०७२	२०७५	सिचाइ कूलो ३० मिटर बगाएको, वनक्षेत्रको १००० विरुवा बगाएको, खानेपानीको पाइप ३० मिटर, गोरेटो बाटो ५० मिटर बगाएको	३	वृक्षारोपण गरेको, बाटो पुन निर्माण, कूलो पुन निर्माण	रोकथाम नभएमा खेतीयोग्य जमिनको र वस्तीमा क्षति,

३.१.२.३ स्रोत तथा प्रकोपको नक्साङ्कन तथा पुष्टयाई

सहभागितामुलक नक्शाको माध्यमबाट यस तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ रहेका श्रोत तथा प्रकोपहरुको विश्लेषण गरिएको छ । यस वडाको तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ उत्तरमा, तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ५ र ११ दक्षिण तर्फ भने पूर्वमा तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ७ र ११ तथा पश्चिममा तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ७ सिमाना पर्दछ । यस वडाको तल्लो भागमा कर्णाली राजमार्ग रहेको छ भने तिला नदी यस वडाको दक्षिणी भाग भएर बहन्छ । साविकको वडा नं ४, ५ तथा ६ मा वन क्षेत्र केहि वढि रहेको छ भने ७, ८ तथा ९ मा तुलनात्मक रूपमा कृषियोग्य जमिन रहेको छ । यहाँ आगलागी, असिनापानी, पहिरो, मानिस तथा कृषिबाली र पशुहरुमा लाग्ने रोग, खडेरीको प्रकोपहरु देखिएका छन् । स्थानीय स्तरमा श्रोत तथा प्रकोप नक्शा तयार गर्दा केहि ठाउँहरुमा बाढि तथा पछिल्ला वर्षहरुमा खडेरीको प्रकोपहरु बढेको देखिन्छ । यस वडामा भएका श्रोत तथा प्रमुख प्रकोपहरु तलको फोटोमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

फोटो १ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को सहभागितामुलक श्रोत तथा प्रकोप नक्शा

३.१.२.४ संकटासन्न घरधुरी तथा वर्ग पहिचान

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तर्जुमाको प्रमुख उद्देश्य जलवायू परिवर्तनका कारण संकटासन्नता बढेका घरधुरी तथा समुदायको पहिचान गरि अनुकूलनका कार्यक्रमहरु तय गर्नु हो । यस वडाका अति उच्च, उच्च, मध्यम तथा न्यून संकटासन्नता भएका घरधुरीको पहिचान गर्नको लागि वडास्तरिय सचेतना तथा योजना तर्जुमा गोष्ठीमा साविकका हरेक वडा प्रतिनिधी, अगुवा नागरिक, वडा नागरिक मञ्चका प्रतिनिधी, शिक्षकहरु तथा आमा समुहका प्रतिनिधीहरुकोलाई संकटासन्न घरधुरी भनेको के हो, यि घरधुरीहरु किन छान्ने आदि बारेमा प्रष्ट पार्न सामुहिक छलफल गरिएको थियो । सबैले यो कार्यको उद्देश्यवारे प्रष्ट भएपछि घरधुरी छनौट गर्ने तरिकाबारे छलफल भएको थियो ।

त्यस पश्चात यस वडाका साविकका प्रत्येक वडाका समुदायमा मेटाकार्डको प्रयोग गरी घरधुरीको संकटासन्न अवस्था पत्ता लगाउनको लागि समूहगत छलफल गरिएको थियो । यहाँका सम्पुर्ण ३५३ घरधुरीहरूको संकटासन्नताको अवस्था पहिचान गर्नको लागि प्रमुख रूपमा तीन वटा अवस्थाहरूको विश्लेषण गरिएको छ । १. आफ्नो उत्पादनबाट खान पुग्ने समयः यस अन्तर्गत आफ्नो उत्पादनबाट उक्त घर परिवारलाई वर्षभरिमा कति महिना खान पुग्छ तो को विश्लेषण गरिएको छ । जस अनुसार जम्मा तीन महिनामात्र खान पुग्ने घरधुरी बढि संकटासन्न वर्गमा पर्न जान्छ भने बाहै महिना खान पुग्ने घरधुरी कम संकटासन्न वर्गमा पर्दछ । २. सम्पतिका श्रोत माथिको पहुच तथा नियन्त्रणः यस अन्तर्गत मानिसको जिविकोपार्जनको लागि महत्वपूर्ण मानिएका पाँच प्रकारका सम्पतिहरू (भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, प्राकृतिक तथा मानविय) को अवस्थाको बारेमा विश्लेषण गरिएको थियो । जस अनुसार जोसंग कम सम्पति छ ऊ वढि संकटासन्न हुन्छ भने सम्पतिको अवस्था मजबुत हुने घरधुरीको संकटासन्नता कम हुन्छ । ३. त्यसै गरि हरेक घरधुरीको जलवायु परिवर्तनबाट सिर्जित समस्या तथा प्रकोपमा सम्मुखता (Exposure), संवेदनशीलता (Sensitivity) र अनुकूलन क्षमता (Adaptive Capacity) को आधारमा जोखिम (Risk) को अवस्था विश्लेषण गरिएको छ । जसको जोखिम बढि हुन्छ, उ बढि संकटासन्न वर्गमा पर्दछ । तलको तालिकामा यि आधारहरू अनुसार जोखिमहरूको अवस्था विश्लेषण गरि अति उच्च, उच्च, मध्यम तथा न्युन जोखिम भएका घरधुरीहरूको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ

तालिका १८ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को जलवायूजन्य जोखिमको आधारमा वडागत रूपमा घरधुरीहरूको स्तरीकरण

क्र. स.	साविक वडाहरू	संकटासन्न परिवार				जम्मा घरधुरी
		न्युन (V1)	मध्यम (V2)	उच्च (V3)	अति उच्च (V4)	
१	वडा नं ४	२	८	३४	१२	५६
२	वडा नं ५	१	४	३८	२२	६५
३	वडा नं ६	०	१७	८	२०	४५
४	वडा नं ७	१	८	३१	५	४५
५	वडा नं ८	२	६	४४	८	६०
६	वडा नं ९	५	७	२६	४४	८२
जम्मा		११	५०	१८१	१११	३५३

जलवायूजन्य जोखिमको आधारमा यस वडाका १११ घरधुरी (करिब ३१.४४ प्रतिशत) अति उच्च जोखिममा, १८१ घरधुरी (करिब ५१.२७ प्रतिशत) उच्च जोखिममा तथा ५० घरधुरी (करिब १४.१६ प्रतिशत) मध्यम प्रकारको जोखिममा रहेको देखिएको छ भने ११ घरधुरी (३.११ प्रतिशत घरधुरीहरू) मात्र जलवायूजन्य जोखिमको कम मात्र असर पर्ने घरधुरीको रूपमा पहिचान भएका छन् । यसले यहाँका कम्तिमा पनि ९६ प्रतिशत मानिसहरू कुनै न कुनै प्रकारका प्रकोपहरूबाट प्रभावित रहेको देखिएको छ ।

३.१.२.५ साविक वडास्तरीय जलवायु संकटासन्नता लेखाजोखा

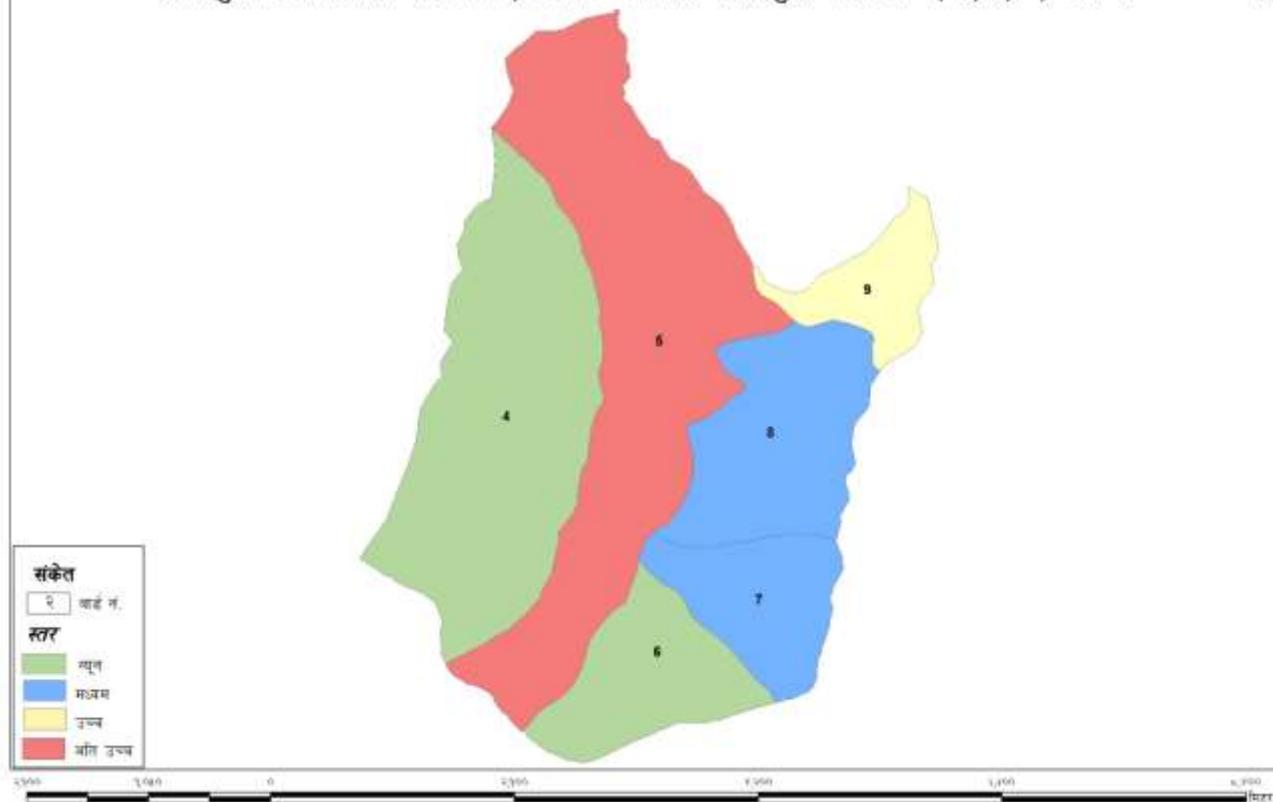
साविक वडास्तरीय संकटासन्नता लेखाजोखाका लागि प्रकोप संकटासन्नता जोडागत वडा स्तरीकरण विधीबाट यहाँका साविकका वडाहरूको संकटासन्नता स्तरीकरण गरिएको छ । सहभागितामुलक छलफलबाट यहाँका साविकका वडाहरूलाई विभिन्न चारस्तरमा स्तरीकरण गरिएको छ । जसमध्ये साविक वडा नं. ५ अति उच्च जोखिम भएको वडाका रूपमा

पहिचान भएको छ ९ मा उच्च प्रकारको प्रकोप रहेको देखिएको छ । त्यसैगरि भने ७ र ८ नंबर वडाहरुमा मध्यम प्रकारको जोखिममा रहेको देखिएको छ भने साविक ४ तथा ६ मा तुलनात्मक रूपमा न्युन जोखिम भएको देखिएको छ ।

तालिका १९ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को प्रकोप संकटासन्नता जोडागत वडा स्तरीकरण

साविक वडा	४	५	६	७	८	९
४	X		५	४	७	८
५	X	X		५	५	५
६	X	X	X	७	८	९
७	X	X	X	X	८	९
८	X	X	X	X	X	९
९	X	X	X	X	X	X
जम्मा	२	६	१	३	४	५
स्तर	न्युन	अति उच्च	न्युन	मध्यम	मध्यम	उच्च

तिलागुफा नगरपालिका वार्ड नं. ६, साविक गा.वि.स. तिलागुफा वार्ड नं. ४, ५, ६, ७, ८ र ९

नक्सा १० : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ को संकटासन्नताको अवस्था

३.१.२.६ प्रकोप स्तरीकरण

यस वडामा जलवायूका कारणले विभिन्न प्रकारका प्रकोपहरु देखिएका छन् । स्थानीयस्तरमा भएका छलफल तथा भौगोलिक सूचना प्रणालीबाट प्राप्त नक्शाहरुको विश्लेषणबाट खडेरी, बाली रोग, पशु तथा पंक्षी रोग, पहिरो, बाढि, असिनापानी, हावाहुरी, आगलागी, मानव रोग यहाँका प्रमुख प्रकोपहरुको रूपमा देखिएका छन् । स्थानीय स्तरमा सञ्चालन भएका

छलफलहरुबाट तलका प्रकोपहरुको पहिचान गरिएको छ । सबै प्रकोपको असर तथा प्रभाव फरक फरक हुने भएकोले पहिचान भएका हरेक प्रकोपको असर कुन तहको छ, भनेर सहभागितामुलक रूपमा जोडागत स्तरिकरण मार्फत प्रकोपहरुको स्तरिकरण गरिएको छ । जस अनुसार खडेरी र बाली रोग लाई मुख्य प्रकोपको रूपमा स्तरीकरण गरेको छ, भने पशु तथा पंक्षी रोग, दोश्रो प्रमुख प्रकोपको रूपमा देखिएका छन् भने वन विनास र बाढीको पनि उल्लेख्य असर परेको देखिएको छ । असर भएपनि पहिचान भएका प्रकोपहरुमा तुलनात्मक रूपमा आगलागी तथा मानव रोगको सबैभन्दा कम असर परेको देखिन्छ ।

तालिका २० : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को प्रकोप जोडागत स्तरिकरण

प्रकोप	खडेरी	बाली रोग	पशु तथा पंक्षी रोग	पहिरो	बाढी	असिनापानी	आगलागी	हावाहुरी	मानव रोग
खडेरी	X	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी	खडेरी
बाली रोग	X	X	बाली रोग	बाली रोग	बाली रोगे	बाली रोग	बाली रोग	बाली रोग	बाली रोग
पशु तथा पंक्षी रोग	X	X	X	पशु तथा पंक्षी रोग					
पहिरो	X	X	X	X	पहिरो	पहिरो	पहिरो	पहिरो	मानव रोग
बाढी	X	X	X	X	X	असिनापानी	आगलागी	हावाहुरी	मानव रोग
असिनापानी	X	X	X	X	X	X	असिनापानी	असिनापानी	मानव रोग
आगलागी	X	X	X	X	X	X	X	आगलागी	मानव रोग
हावाहुरी	X	X	X	X	X	X	X	X	मानव रोग
मानव रोग	X	X	X	X	X	X	X	X	X
जम्मा	१	८	७	५	१	४	३	२	६
स्तर	प्रथम	द्वितीय	तृतीय	पाचौ	नवौ	सातौ	छैटौ	आठौ	चौथो

३.१.२.७ जीविकोपार्जनका सम्पतिहरुको विश्लेषण

यस बडाका साविकका सबै बडाहरुका समुदायसंग जीविकोपार्जनका पाँच सम्पतिहरुको अवस्था र गुणस्तरको वारेमा छलफल गरि ती सम्पतिहरुमा पहुँच तथा नियन्त्रणको विश्लेषण पनि गरिएको छ। यी पाँच सम्पतिहरुको अवस्था र गुणस्तरको अध्ययनले समुदाय अनुकूलित हुन हाल भएका स्रोतहरुको क्षमता विश्लेषण गर्दै अनुकूलन योजना बनाउन थप मद्दत गरेको छ।

तालिका २१ : तिलागुफा नगरपालिका बडा नं ६ मा रहेका जीविकोपार्जनका सम्पतिहरुको विवरण

जीविकोपार्जनका सम्पत्ती	हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था (परिदृश्य) र गुणस्तर	थप सूचकहरू बढ्दौने बढ्दौने क्रममा हालिका पहुँच हालिका बर्नामे नियन्त्रण		
साविक ४					
आर्थिक सम्पत्ती	शिक्षक ५ जना, मिस्त्री ६ जना, सहकारी संस्था ५ वटा	स्थानीय स्तरमा प्राविधिक जनशक्ति बढेर स्वरोजगार बढेका हुने	+	+	+
प्राकृतिक सम्पत्ती	डाँडापातल सा. ब. उ. स १, खानेपानीको मुहान	पानीको मुहान तथा बन्यजन्तु संरक्षण भएको हुनेछ, सामुदायिक वनको नवीकरण गरी संरक्षण भएको हुनेछ,	+	+	+
सामाजिक सम्पत्ती	सात प्रकारका विभिन्न ७ वटा चाडपर्व, मन्दिर ४	संस्कृती जगोना हुनेछ	+	+	+
मानवीय सम्पत्ती	१५६ महिला तथा १६१ पुरुष, आधा जिति श्रमयोग्य जनशक्ति	प्राविधिक शिक्षा प्राप्त गर्ने मानिसहरुको उल्लेख बढ्दि भएको हुनेछ,	+	+	+
भौतिक सम्पत्ती	खानेपानीका धारा, बाटो	खानेपानी तथा यातायातको सुविधा भएको हुनेछ	+	+	+
साविक ५					
आर्थिक सम्पत्ती	सरकारी जागिर ६ जना, जना, वैदेशिक रोजगार १ जना, सहकारी १६ वटा, खाडी मुलुक गएको ८ जना, व्यापर व्यवसाय ३०%, सिकर्मी र डकर्मी २ जना	रोजगारीको अवसर बढ्ने	+	+	+
भौतिक सम्पत्ती	कच्ची सडक १५ कि.मी., पक्कि सडक ४ कि.मी., मा.वि. १ जटा, प्रा.वि. १,	सडक स्तरोन्नति गरी व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन भएको हुने	+	+	+
प्राकृतिक सम्पत्ती	सा. ब. उ. स १, खानेपानीको मुहान ९, तिला नदी,	पर्याप्त पानीको पहुँच भएको हुनेछ, बन्यजन्तु तथा वनको संरक्षण भएको हुनेछ,	+	+	+
सामाजिक सम्पत्ती	आमा समुह २ वटा, कृषि सहकारी समुह १६ वटा, नैसरा दलित पशुपालन समुह, ओखेना फलफूल तथा कृषक समुह	सम्पूर्ण समुहहरूले प्रभावकारी रूपमा कार्य सञ्चालन गर्नेछ, आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा आत्मनिर्भर हुनेछ	+	+	+
मानविय सम्पत्ती	स्नातक तह पास २० जना, दक्ष मिस्त्री १० जना, प्राविधिक १० जना,	साक्षर संख्या बढेको हुनेछ	+	+	+
साविक ६					
आर्थिक सम्पत्ती	वैदेशिक रोजगार २० जना, ज्याला मजदुरी ६० जना	स्थानीय स्तरमा प्राविधिक जनशक्ति बढेर स्वरोजगार बढेको हुने र व्यापर व्यवसाय बढ्ने	+	+	+
भौतिक सम्पत्ती	सत्यदेवी उच्च मा.वि. गाल्जे पुल	पुल मर्मत हुने, उच्च मा.वि. को भवन सुधार भएको हुने	+	-	+

जीविकोपार्जनका सम्पत्ती	हालको अवस्था र गुणस्तर	भविष्यको अवस्था (परिदृश्य) र गुणस्तर	थप स्वचकहरू बहुलैंगी १० वा बहुलैंगी १५ वरदो क्रम	जीविका लाभित बनाने पाउने वा जीविका लाभित बनाने नियन्त्रण	
प्राकृतिक सम्पत्ती	डाँडापातल सा. व. उ. स १, पानीको मुहान ५,	पानीको मुहान तथा बन्यजन्तु संरक्षण तथा सामुदायिक वनको दीगो व्यवस्थापन भएको हुनेछ	+	+	+
सामाजिक सम्पत्ती	मन्दिर ७ वटा, सद्भावपुर्ण सामाजिक रहनसहन	संस्कृति जगेन्टा हुनेछ	+	+	+
मानवीय सम्पत्ती	१५० महिला तथा १४२ पुरुष तथा आधा जनसंख्या श्रमयोग्य	शिपथुक्त जनशक्तिको विकास भएको हुने			
साविक ७					
आर्थिक सम्पत्ती	पेन्सन २ जना, सरकारी जागिर ११, वैदेशिक रोजगार २ जना,	व्यवसाय पेशा वृद्धि हुने र प्राविधिक जनशक्ति बढने	+	+	+
भौतिक सम्पत्ती	कच्चि रोड १ कि.मी., पक्कि कूलो २०० मिटर, वटा	सडक स्तरोन्नति गरी व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन	+	+	+
प्राकृतिक सम्पत्ती	सा. व. उ. स १, खानेपानीको मुहान २ वटा, सरकारी वन,	बन्यजन्तु, वन तथा जडीबुटीको संरक्षण भएको हुनेछ	-	+	+
सामाजिक सम्पत्ती	बब्जली गस्टो समुह, दुवाडा गैरचाराना कालासिल्ला फलफल समुह, नारुपानी फलफूल समुह, कालिका समुह	समाजको स्तर उन्नती भई सामाजीक मेलमिलाप कायम भएको हुनेछ	+	+	+
मानविय सम्पत्ती	बाहु पास २० जना, स्नातक तह पास ५ जना, स्नाकोत्तर १ जना	शिपथुक्त जनशक्तिको उल्लेख्य विकास भएको तथा सबैले उच्च शिक्षा प्राप्त गरेको हुनेछ	+	+	+
साविक ८					
आर्थिक सम्पत्ती	साना किसान सहकारी १ वटा, वैदेशिक रोजगार ६० जना, ज्याला मजदुरी ५८ जना,	व्यवसाय पेशा वृद्धि हुने र प्राविधिक जनशक्ति बढने,	+	+	+
प्राकृतिक सम्पत्ती	कालापातल र दुधेसितला सा. व. उ. स २, खानेपानीको मुहान	बन्यजन्तु, वन तथा जडीबुटीको संरक्षण भएको हुनेछ	+	+	+
सामाजिक सम्पत्ती	मन्दिर २ वटा	समाजको स्तर उन्नती भई सामाजीक मेलमिलाप कायम भएको हुनेछ	+	+	+
मानविय सम्पत्ती	एस.एल.सी ७० जना, स्नातक तह पास २० जना,	शिपथुक्त जनशक्तिको उल्लेख्य विकास भएको तथा सबैले उच्च शिक्षा प्राप्त गरेको हुनेछ	+	+	+
भौतिक सम्पत्ती	कच्चि रोड,	सडक स्तरोन्नति गरी व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन	+	+	+
साविक ९					
आर्थिक सम्पत्ती	सरकारी जागिर १३ जना, पेन्सन १ जना	रोजगार बढेको हुने	+	+	+
प्राकृतिक सम्पत्ती	तिला नदी, खल्ला खोला, वैदुक्षगा खोला	पानी स्रोतको उचित प्रयोग तथा संरक्षण भएको हुने	+	+	+
सामाजिक सम्पत्ती	कृषि समुह, जन आर्थिकाद समुह, भुवानी समुह, भेटनरी समुह, हरियाली कृषि समुह, मन्दिर ११ वटा	समुह आर्थिक तथा सामाजिक सबल हुने	+	+	+
मानविय सम्पत्ती	एस.एल.सी ७० जना, स्नातक तह पास १२ जना, स्नाकोत्तर २ जना,	शिपथुक्त जनशक्तिको उल्लेख्य विकास भएको तथा सबैले उच्च शिक्षा प्राप्त गरेको हुनेछ	+	+	+
भौतिक सम्पत्ती	आधारभूत विद्यालय २ वटा, कच्चि कूलो ११ कि.मी. स्वास्थ्य भवन १ वटा, खानेपानी ट्याइकी १ वटा,	कूलो, सडक, खानेपानीपको विकास भएको हुने	+	+	+

३.२ अनुकूलनका उपायहरु/विकल्पहरुको पहिचान तथा छनौट गर्ने आधारहरु

यस चरणमा प्राथमिकीकरण भएका जलवायु परिवर्तनका असरहरुसंग अनुकूलित हुने परिकल्पना पूरा गर्नको लागि विभिन्न उपायहरुको पहिचान र प्राथमिकीकरण गरी योजनामा राख्नुपर्ने अनुकूलनका कार्यहरुको पहिचान गरिएको छ। यसैगरि समुदाय, बसोवास क्षेत्र, साविकका वडा आदिका लागि कार्ययोजना तर्जुमा भएका मध्ये सर्वप्रथम अति सङ्कटासन्न समुदायका जोखिम सम्बोधन गर्ने खालका योजनालाई प्राथमिकीकरण गरिएको छ। यसरी प्राथमिकीकरणमा परेका योजनाहरुको विस्तृत खाकालाई नै स्थानीय अनुकूलन योजनाको रूपमा प्रस्ताव गरिएको छ।

तालिका २२ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ का अनुकूलनका उपायहरुको पहिचान तथा प्राथमिकीकरण

प्रकोप	क्षेत्रगत संवेदनशील क्षेत्र	क्षेत्रगत प्रभाव तथा असरहरु	क्षेत्रगत भावी परिकल्पना	अनुकूलनका उपायहरु	प्रभावकारिता (१-३)	सक्षमता (१-३)	दिग्गेपना (१-३)	खालीले मितव्यसिता (१-३)	खालीले लक्षितवर्गमूर्ति (१-३)	महिलाको कार्यबोझमा कमी (१-३)	जम्मा	सर
साविक वडा .४												
खडेरी	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा, वन तथा जैविक विविधता	उत्पादन योग्य जमिन नष्ट भएको, वौटविरुद्धाको पुनरुत्पादन घटेको	खडेरीबाट बच्ने बाली तथा वनको दीगो व्यवस्थापनबाट असरहरु कम भएको हुने	वृक्षारोपण पानीका मुहान संरक्षण, खडेरी सहने बालीहरु	२	३	३	२	३	३	१६	॥
आगलागी	वन तथा जैविक विविधता	वन पैदावारको कमी हुदै गएको, वन्यजन्तुको वासस्थानमा अभाव	आगलागी नियन्त्रण भइ वन क्षेत्र फस्टाएको हुनेछ,	अग्निरेखा निर्माण वृक्षारोपण, सचेतना कार्यक्रम	३	३	३	३	३	२	१७	।
मानव रोग	मानव स्वास्थ्य	बालबालिका तथा बृद्धहरु रोगहरुबाट बढि प्रभावित भएको	सबै वर्गलाई पोषणयुक्त खाना तथा औषधि उपचारको व्यवस्था हुने	जनचेतना दिने, पोषणयुक्त खानाको व्यवस्था	३	२	३	३	३	३	१६	॥
हावाहुरी	बसोवास तथा भौतिक पुर्वाधार	घर तथा बस्तीहरुमा क्षति पुऱ्याएको	पक्कि घरहरु बनेर हावाहुरीका असरहरु कम भएको हुने	पक्कि छानो लगाउने	३	२	२	१	२	३	१८	।
पहिरो	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	उत्पादन योग्य जमिन बगेर नष्ट भएको, वन तथा वन्य जन्तुलाई असर पारेको	तारजालिको प्रयोग गरि पहिरो नियन्त्रण हुने,	तारजाली, वृक्षारोपण	३	३	३	२	३	२	१६	॥
पशुरोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रूपमा गाइवस्तुको क्षति तथा	पशु सम्बन्धि रोग नियन्त्रण भइ पशुपालन	भेटनरीको व्यवस्था, उन्नत जातका पशुपालन	३	३	३	२	३	३	१७	।

प्रकोप	क्षेत्रगत संवेदनशील क्षेत्र	क्षेत्रगत प्रभाव तथा असरहरु	क्षेत्रगत भावी परिकल्पना	अनुकूलनका उपायहरु	प्रभावकारिता (१(३))	सक्षमावधारा (१(३))	दिगोपना (१(३))	खचको मितव्यायिता (१(३))	खड़क, खलक्षितवर्गमूल्य (१(३))	महिलाका कार्यबोझमा कमि (१-३)	जम्मा	स्तर
		मासु तथा दुधजन्य पदार्थको कमि	फस्टाएको हुने									
साविक बडा . नं ५												
पहिरो	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा, वन तथा जैविक विविधता	उत्पादन योग्य जमिन बगेर नष्ट भएको, वनमा पुनरुत्पादनको कमि	वृक्षारोपण तथा भल कुलेसो कटानी, वृक्षारोपण पहिरो नियन्त्रण भएको हुने	भल कुलेसो कटानी, वृक्षारोपण	३	३	३	२	२	२	१५	॥
बाली रोग	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा	खाद्यान्न बाली, फलफूल तथा तरकारी उत्पादन ह्रास	बालीको रोग नियन्त्रण गरी उत्पादन वृद्धि गराइ जीविकोपार्जन सहज भएको हुने	माटो परिक्षण, कृषि तालिम तथा विषदी बनाउने तालिम	३	३	३	३	३	३	१६	।
खडेरी	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा	उत्पादन योग्य जमिन नष्ट भएको, उत्पादनमा कमि,	नियन्त्रणका उपायहरु अवलम्बन गरि यसका असरहरु कम भएको हुने	सिचाइ कूलो तथा पोखरी बनाउने, खानेपानी मूहान संरक्षण	३	३	३	२	३	३	१७	।
असीनापानी	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा	असीनाले अन्न बालीमा क्षति तथा पशु चौपायालाइ पनि असर गर्ने	साना र छोटा बाली, वेमौसमी बाली लगाइ आयआर्जन बढाउने	बाली परिवर्तन, पोलिहाउस बनाउने, वेमौसमी परिवर्तन	३	३	३	२	२	२	१५	॥
आगलागी	वन तथा जैविक विविधता	वन पैदावरको कमी हुदै गएको, पशुपालनमा समस्या	आगलागी नियन्त्रण भइ वन क्षेत्र फस्टाएको हुनेछ	अग्निरेखा निर्माण, वृक्षारोपण, जनज्येतना मुलक कार्यक्रम	३	३	३	२	२	३	१६	॥
पशुरोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रूपमा गाइवस्तुको क्षति	पशु सम्बन्धि रोग नियन्त्रण भइ पशुपालन फस्टाएको हुने	औषधी उपचारका लागि भेटनरी व्यवस्था, गोठ सुधार	३	३	३	२	३	३	१७	।
साविक बडा . नं ६												
खडेरी	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा , वन तथा जैविक विविधता	खानेपानीमा समस्या, उत्पादनमा कमि, मुहान सुखने, भोकमारी पन	पानीको मुहान संरक्षण भएको हुनेछ	वृक्षारोपण, हुने, मुहान संरक्षण, पोखरी निर्माण, खडेरीबाट बच्ने बाली रोपण	३	३	२	२	३	३	१६	॥
पहिरो	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा , वन तथा जैविक विविधता,	कूलो भत्काएको भएर सिचाइमा समस्या, वस्तिमा असर तथा वन क्षेत्रको	पहिरो नियन्त्रण कृषि उत्पादन बढेको तथा वनको हैसियत सुधार	कूलो मर्मत, वृक्षारोपण भलकुलेसो कटान्	३	३	३	२	३	२	१६	॥

प्रकोप	क्षेत्रगत संवेदनशील क्षेत्र	क्षेत्रगत प्रभाव तथा असरहरु	क्षेत्रगत भावी परिकल्पना	अनुकूलनका उपायहरु	प्रभावकारिता (१-३)	सम्भाविता (१-३)	दिगोपना (१-३)	खचकी मितव्ययोग्यता (१-३)	खालङ्कार लक्षितवर्गमूल्य (१-३)	महिलाका कार्यबोझमा कर्म (१-३)	जम्मा	स्तर
	जलस्रोत तथा उर्जा	नोक्षणी	भएको हुने									
बाढी, नदिकटान्	बसोबास तथा भौतिक पुर्वाधार	घरजग्गा बगाएको	तटबन्धन गरी बाढी नियन्त्रण गरी क्षति कम गर्ने	तटबन्ध निर्माण, वृक्षारोपण	२	२	२	२	२	२	१५	II
पशुरोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रुपमा गाइवस्तुको क्षति	पशु सम्बन्धि रोग नियन्त्रण भइ पशुपालन फस्टाएको हुने	पशु शिविर, गोठ सुधार	२	२	२	२	२	२	१७	I
साविक वडा .७												
खडेरी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	मुहानहरुमा पानीको कर्मी, सिचाइको अभाव, उत्पादनमा कर्मी	मुहान संरक्षण भइ पानीको समस्या समाधान भएको हुनेछ,	मुहान संरक्षण, वृक्षारोपण	२	२	२	२	२	२	१७	I
पहिरो	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	खेतीयोग्य जिमिन बगाएको	पहिरो नियन्त्रण भइ क्षति कम भएको हुने	वायोइन्जिनियरीड	२	३	२	२	२	२	१४	III
हावाहुरी	बसोबास तथा भौतिक पुर्वाधार	घर तथा बस्तीहरुमा क्षति पुऱ्याएको	हावाहुरीबाट क्षति नहुने पकिं घरहरु बनेको हुने	घर खर तथा अन्य कमजोर छानो नलगाइ पकिं छानो लगाउने	२	२	२	१	३	२	१४	III
पशुरोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रुपमा गाइवस्तुको क्षति, मासु तथा दुधजन्य पदार्थमा कर्मि	पशु सम्बन्धि रोग नियन्त्रण भइ पशुपालन फस्टाएको हुने	पशु शिविर, गोठ सुधार, भेटनरीमा सहज पढ्न्च	२	३	३	२	२	३	१६	II
असिनापानी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	खाद्यान्त, तरकारी तथा फलफूल नष्ट भएको	खाद्यान्त, तरकारी तथा फलफूल उत्पादन वृद्धि भएको हुने	बाली परिवर्तन, टनेल खेती	२	२	२	२	२	२	१५	II
खडेरी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	मुहानहरुमा पानीको कर्मी, सिचाइको अभाव, उत्पादनमा कर्मी	मुहान संरक्षण भइ पानीको समस्या समाधान भएको हुनेछ,	मुहान संरक्षण, वृक्षारोपण, सिचाइ कूलो तथा पोखरी बनाउने	२	३	३	३	२	३	१७	I
बाली रोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	खाद्यन बाली, फलफूल तथा तरकारी उत्पादन हास	बालीको रोग नियन्त्रण गरी उत्पादन वृद्धि गराइ जीविकोपार्जन सहज बनाउने	माटो परिक्षण, कृषि तालिम तथा विषदी बनाउने तालिम, बीउबिजन वितरण	२	३	२	३	३	३	१७	I
भुक्षय	कृषि तथा खाद्य	मलिलो माटो बगाइ	खेति प्रणाली परिवर्तन	गहा सुधार, वृक्षारोपण	२	३	३	२	२	२	१५	III

प्रकोप	क्षेत्रगत संवेदनशील क्षेत्र	क्षेत्रगत प्रभाव तथा असरहरु	क्षेत्रगत भावी परिकल्पना	अनुकूलनका उपायहरु	प्रभावकारिता (१-३)	संस्थाव्यवस्था (१-३)	दिगोपना (१-३)	खचकी मितव्यायिता (१-३)	खड़क लक्षितवर्गमूल्य (१-३)	महिलाका कार्यबोझमा कमि (१-३)	जम्मा	स्तर
सुरक्षा	उत्पादनमा कमी आएको, हुन	गरी नियन्त्रण भएको										
साविक बड़ा नं ८												
पहिरो	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा जलस्रोत तथा उर्जा वन तथा जैविक विविधता	खेतीयोग्य जमिन क्षति, उत्पादनमा ह्लास, खानेपानीको श्रोतमा क्षति तथा वन क्षेत्र बरेको	वायोइन्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोगबाट पहिरो नियन्त्रण भई खेतीयोग्य जमिनको पुनरुत्थान हुने, पानीका श्रोतको संरक्षण तथा वनको दीर्घो व्यवस्थापन	तारजालि टटबन्ध निर्माण, वायोइन्जिनियरिङ तथा वृक्षारोपण	२०	२०	२०	२	२	२	१५	II
बाली रोग	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा	खाद्यन बाली, फलफूल तथा तरकारी उत्पादन ह्लास	बालीको रोग नियन्त्रण गरी उत्पादन वृद्धि गराइ जीविकोपार्जन सहज बनाउने	उन्नत बाली, कृषि तालिम	२०	२०	२	२०	२०	२०	१७	I
आगलागी	वन तथा जैविक विविधता	वन पैदावरमा कमी भएको, चरीचरनमा समस्या	आगलागी नियन्त्रण भई वा हाराभरा भएको हुनेछ	अग्निरेखा निर्माण, सचेतना	२०	२	२	१	३	३	१५	II
नदिकटान/बाढी	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा, वन तथा जैविक विविधता	मानवीय क्षति, खेती योग्य जमिन र वन क्षेत्र कटान गरेको	तटबन्धन गरि नदिकटान नियन्त्रण भएको हुने	तटबन्धन वृक्षारोपण	२०	२०	२०	२	२	२	१५	II
खडेरी	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा	मुहानहरुमा पानीको मात्रा र वाली उत्पादनमा कमी,	मुहानहरु संरक्षण भई पानीको समस्यामा कमी आएको हुनेछ	मुहान संरक्षण, वृक्षारोपण, सिचाइ पोखरी तथा कुलो निर्माण	२०	२	२	२	३	३	१६	II
पशुरोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रूपमा गाइवस्तुको क्षति तथा	पशु सम्बन्धी रोग नियन्त्रण भई पशुपालन फस्टाएको हुने	पशु शिविर, खोर सुधार, भेटनरीमा पहुँच	२०	२	२	२	२	२	१६	II
साविक बड़ा नं ९												
खडेरी	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा	मुहानहरुमा पानीको मात्रा र वाली उत्पादनमा कमी,	मुहानहरु संरक्षण भई पानीको समस्यामा कमी आएको हुनेछ	मुहान संरक्षण, वृक्षारोपण, सिचाइ पोखरी तथा कुलो निर्माण	२०	२	२	२	३	३	१६	II

प्रकोप	क्षेत्रगत संवेदनशील क्षेत्र	क्षेत्रगत प्रभाव तथा असरहरु	क्षेत्रगत भावी परिकल्पना	अनुकूलनका उपायहरु	प्रभावकारिता (१-३)	सम्भाव्यता (१-३)	दिगोपना (१-३)	खचको मितव्यायिता (१-३)	खालङ्कारी लक्षितवर्गमूलि (१-३)	महिलाको कार्यबोझमा कमि (१-३)	जम्मा	स्तर
पहिरो	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा जलस्रोत तथा उर्जा वन तथा जैविक विविधता	खेतीयोग्य जमिन क्षति पुगि उत्पादनमा हासे	वायोइन्जिनियरिङ् प्रविधिको प्रयोगवाट पहिरो नियन्त्रण भई खेतीयोग्य जमिनको पुनरुत्थान हुने	तारजालि तटबन्ध निर्माण तथा वृक्षारोपण	२०	२०	२०	२	२	२	१५	III
पशुरोग	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रूपमा गाइवस्तुको क्षति तथा मासु तथा दुधजन्य वस्तुहरुको काम	पशु सम्बन्धि रोग नियन्त्रण भइ पशुपालन फस्टाएको हुने	पशु शिविर, पशु शिविर	२०	२०	२०	२	२	२०	१६	II
बाली रोग	कृषी तथा खाद्य सुरक्षा	खाद्यन्त बाली, फलफूल तथा तरकारी उत्पादन हास	बालीको रोग नियन्त्रण गरी उत्पादन वृद्धि गराइ जीविकोपार्जन सहज बनाउने	उन्नत बाली, कृषि तालिम	२०	२०	२	२०	२०	२०	१७	I

३.२ अनुकूलनका उपायहरु/विकल्पहरुको पहिचान तथा छनौट गर्ने आधारहरु

महिला दलित, विपन्न तथा पडाडि पारिएका वर्गहरुको जोखिम विश्लेषणवाट सबै जसो प्रकोपका क्षेत्रमा विश्लेषण गर्दा उमेरगत समूह बालबालिका र वृद्धहरुलाई असर गरेको पाइन्छ । त्यसैगरि लैंगिक विश्लेषण गर्दा महिलालाई बढि असर परेको छ भने आर्थिक रूपमा विपन्नलाई बढि असर परेको छ ।

तालिका २३ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ का प्रकोप संकटासन्नता वर्गको विश्लेषण

साविकका वडा – प्रकोपका प्रकारहरु	वडा नं. ४	वडा नं. ५	वडा नं. ६	प्रकोप संकटासन्नता वर्ग									
				उमेर समृद्धि	बल वालिका	युवा	वयस्क	लिंग	आर्थिक स्तर	सामाजिक स्तर	जातजाति		
पहिरो													
भूक्षय													
खडेरी													
आगलागी													
असिनापानी													
रोगव्याधी													
पशुरोग													
खडेरी													
पहिरो													
बालीरोग													
पशुरोग													
असिनापानी													
आगलागी													
पहिरो													
भूक्षय													
खडेरी													
बाढि													
पहिरो													
भूक्षय													
खडेरी													
पशुरोग													
बालीरोग													
असिनापानी													
खडेरी													
पहिरो													
पशुरोग													
वडा नं. ७	वडा नं. ८	वडा नं. ९	वडा नं. ६	वडा नं. ५	वडा नं. ४	बल वालिका	युवा	वयस्क	लिंग	आर्थिक स्तर	सामाजिक स्तर	जातजाति	
खडेरी													
पहिरो													
पशुरोग													
बाढि													
आगलागी													
बालीरोग													
खडेरी													
बालीरोग													
पहिरो													
पशुरोग													

नोट : संकटासन्नता वर्ग पहिचान गर्दा १ देखि ४ सम्ममा विभाजन गरिएको छ, जसमा १ ले कम संकटासन्नता जनाउँछ भने ४ ले अति उच्च संकटासन्नता जनाउँछ।

३.४ भावी जलवायु परिदृष्टि लेखाजोखा तथा उच्च अनुकूलन क्षमता परिकल्पना

यो स्थानीय अनुकूलन योजना तर्जुमा गर्दा पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाको मर्म तथा मान्यता अनुसार प्रशासनिक सिमानाको परिधि भित्रमात्र सीमित नरही माथिल्लो तटीय तथा तल्लो तटीय क्षेत्रसंगको सम्बन्ध र असर प्रभावहरूलाई समेत विश्लेषण गरिएको छ। साथै प्रकोपहरुको वर्तमान अवस्था विश्लेषण गर्न सहभागितामुलक विधि तथा भौगोलिक सूचना प्रणालीमा आधारित भै तयार गरिएका नक्शाहरूको प्रयोग गरिएको छ। यि सूचनाहरूको प्रयोगबाट अहिलेको अवस्था विश्लेषण गर्दै भविष्यमा पर्नसक्ने असर तथा प्रभावहरू र यसबाट बँचे उपायहरूको सहभागितामुलक विकास परिदृष्टिको अवधारणा अनुसार पहिचान गरि भावी अवस्थाको परिकल्पना गरिएको छ। स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारी गोष्ठिमा यस वडाका वडा अध्यक्षको अगुवाईमा सहभागितामुलक छलफलबाट तयार भएका प्रमुख परिकल्पनाहरू तल उल्लेख गरिएको छ।

१. जलाधार क्षेत्रको दीगो व्यवस्थापन मार्फत पानीका मुहान संरक्षण भई स्वच्छ खानेपानीको धारा हरेक घरमा जडान हुनेछ।
२. सामुदायिक वन तथा अन्य वनहरूको दीगो व्यवस्थापन भई वन पैदावारमा सहजता हुँनुका साथै जलवायूजन्य प्रकोपहरुको न्यूनिकरण भएको हुनेछ।
३. सम्पूर्ण वडाभरी संचार र विद्युतको पहुँच भएको हुनेछ।
४. वृक्षारोपण गरी वातावरण सफा र स्वच्छ तथा हरीयालीमा बृद्धि भएको हुनेछ।
५. आवश्वक भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माण गरी प्रभावकारी रूपमा सेवा सञ्चालन भएको हुनेछ भने रोड पी.सि.सि गरिनेछ।
६. परम्परागत रूपमा चलिरहेको निर्बाहमुखी कृषि प्रणालीलाई आवस्यकता अनुसार परिमार्जन गर्दै बदलिदो जलवायूको अवस्थासंग मेल खाने फलफुलहरू आदिको रोपण तथा व्यवसायिक कृषि प्रणाली अवलम्बन गरि स्थानीय स्तरमा आयआर्जनको बृद्धि भएको हुनेछ।
७. प्राविधिक शिक्षा लिई स्थानीयस्तरमा स्वरोजगार भएका हुनेछन्, साथै स्थानीय स्तरमा व्यवसाय तथा रोजगारीका अवशरहरू बढेर भारत जस्ता देशमा कम पारिश्रमिकमा काम गर्न जाने मानिसहरूको संख्या कमितमा ५० प्रतिशत घटेको हुनेछ।
८. समान कामको लागि असमान ज्यालाको अन्त्य भई समान कामको लागि महिला तथा पुरुषहरूको समान ज्याला कायम भएको हुनेछ।
९. जलवायूजन्य प्रकोपका कारण अति उच्च तथा उच्च संकटासन्त तहमा परेका मानिसहरूको संकटासन्ता घटेको हुनेछ।
१०. आगामी १० वर्षमा यस वडाका सम्पुर्ण मानिसहरू साक्षर हुनुका साथै हालको भन्दा शिक्षित मानिसहरूको संख्या दोब्बर भै प्राविधिक जनशक्तिको संख्यामा उल्लेख्य बृद्धि भएको हुनेछ।

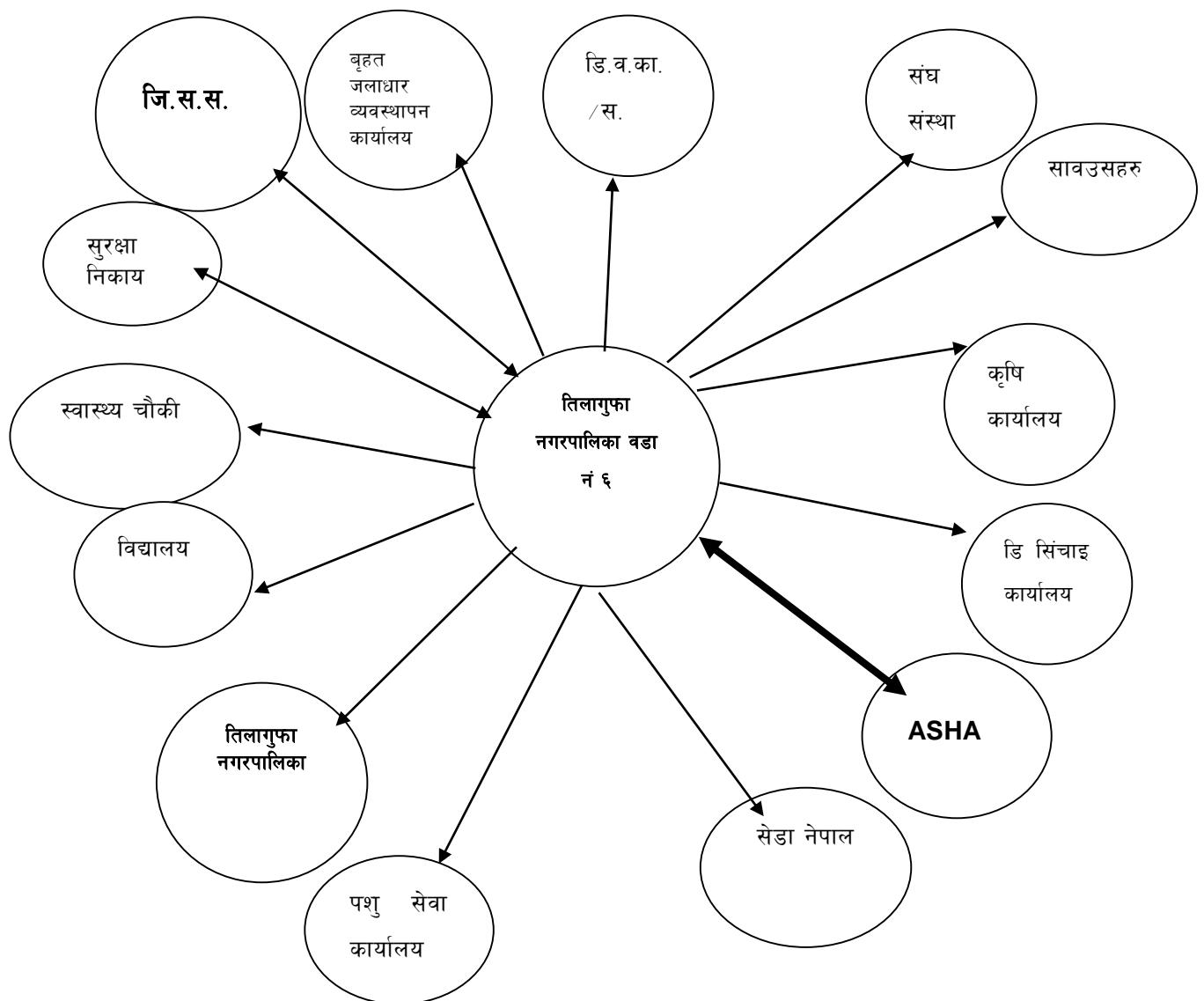
३.५ सेवा प्रदायक संस्थाको विवरण

यस बडालाई विभिन्न प्रकारले सेवा प्रदान गर्ने सरकारी एवै गैर सरकारी सेवा प्रदायकहरूको विवरण तलको तालिका बमोजिम रहेको छ ।

तालिका २४ : तिलागुफा नगरपालिका बडा नं ६ का सेवा प्रदायक संस्थाको विवरण

क्र. सं.	सेवा प्रदान गर्ने संस्था	प्रदान गर्ने सेवा	सेवा लिने प्रक्रिया	सम्पर्क व्यक्ति (फोन नम्बर)
१	तिलागुफा नगरपालिकाको कार्यालय	नक्शा पास, जग्गा धनि पुर्जा वितरण, पञ्जीकरण , समन्वय, विकास निर्माण, सामुदायिक विकास, आर्थिक सहयोग, समन्वय र सहकार्य, सल्लाह र सुझाव, सिफारिस	योजना तर्जुमामा सहभागि, निवेदन तथा योजना प्रस्तुत, को योजना तर्जुमामा प्रतिनिधित्व	मेरर रतन बहादुर शाही ९८५८३२२१५७
२	तिलागुफा नगरपालिका बडा नं. ६ को कार्यालय	पञ्जीकरण , समन्वय, विकास निर्माण, सामुदायिक विकास, आर्थिक सहयोग, समन्वय र सहकार्य, सल्लाह र सुझाव, सिफारिस	योजना तर्जुमामा सहभागि, निवेदन तथा योजना प्रस्तुत, गाविसको योजना तर्जुमामा प्रतिनिधित्व	धर्मराज शाही बडा अध्यक्ष ९८५८३९०३८६
३	स्वास्थ्य चौकी	नियमीत खोप, परिवार नियोजन, प्राथमिक उपचार, औषधी वितरण तथा थप उपचारका लागि सल्लाह सुझाव	सम्पर्क, निवेदन,	इन्वार्ज
४	प्रहरी चौकी	शान्ति सुरक्षा तथा आम चयन कायम गर्ने	सूचना, सम्पर्क, उजुरी	सन्दिप थापा ९८६२४१६१८७
५	माध्यमिक विद्यालय	माध्यमिक स्तरको अध्यापन	भर्ना	धर्मराज शर्मा
६	भेटनरी	पशु स्वास्थ्य सम्बन्धि कार्य, उन्नत जातको पशु वितरण गर्ने, डाले घाँस वितरण	सूचना दिने	विरेन्द्र पटेल ९८५८३२०४६३
७	आर. आर.एन.	सिचाइ पोखरी भवन निर्माण , नागरिक सचेतना केन्द्र	छलफल भेला	लिलाराम न्यौपाने, जिल्ला संयोजक, ०८७४४०२८१
८	जिससको कार्यालय	आर्थिक सहयोग, प्राविधिक सहयोग, समन्वय	योजना प्रस्तुत, निवेदन	प्रमुख , ०८७ ४४०९९४
९	जिल्ला शिक्षा कार्यालय	शिक्षक दरबन्दी प्रदान, शैक्षिक सामग्री, विद्यालयको अनुगमन तथा मुत्यांकन	योजना प्रस्तुत, वि.व्य.स.को निर्णय र निवेदन	लिलाराज न्यौपाने ९८५८३२००३६
१०	भिडिसेप नेपाल	युवा शसक्तिकरण, न्युन वर्गका व्यक्तिलाई सहयोग	योजना प्रस्तुत, उपभोक्ता समिति गठन गरी निवेदन पेश, सम्पर्क र समन्वय	भिम बहादुर बोगटी
११	सेडा नेपाल	सिचाइ पोखरी, विउ विजनवितरण,उन्नत जातको पशु वितरण, जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि कार्यक्रम	भेला, छलफल , गोष्ठी	असोकनाथ योगी, ९७५८००९४३६
१२	डिभिजन सिंचाई कार्यालय	सिंचाई कुलो, नहर निर्माणमा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग	सम्पर्क, समन्वय, निवेदन, जल उपभोक्ता समुह गठन	प्रमुख
१४	पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना (आशा)	अनुकूलन कार्यक्रम सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम, अनुकूलन योजना तयारीमा आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग तथा योजना तयारीमा आर्थिक सहयोग	स्थानीय अनुकूलन योजना तयारी तथा निवेदन, सम्पर्क, समन्वय	मनिर अन्सारी, आयोजना जिल्ला संयोजक ९७५८९०९२५४

माथि प्रस्तुत गरिएका संस्थाहरूमध्ये प्रमुख संस्थाहरु संग यस बडाको सम्बन्धको स्तर, सम्बन्धको प्रकार तथा सेवाको पहुँचको आधारमा तलको रोटी चित्र तयार गरिएको छ ।

चित्र ५ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा क्रियाशील सेवा प्रदायकहरूसंय वडाको सम्बन्धको रोटी चित्र

३.६ योजना प्रक्रियामा स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको समायोजन

जलवायु परिवर्तनका असर तथा प्रभावहरुबाट बच्न तथा अनुकूलित हुनको लागि यो योजना स्थानीय वासिन्दाहरुको प्रत्यक्ष संलग्नतामा तर्जुमा गरिएको छ । नगरपालिकास्तरमा समेत अनुकूलन योजनाको अपनात्व बढाउनको लागि अनुकूलन कार्य योजनाको तयारीका चरणहरु तथा प्रक्रियाहरुको सम्बन्धमा प्रस्तुतीकरण गरी जिल्लाका सेवा प्रदायक निकायहरुसंग छलफल गरी राय सुझाव समेत लिइएको थियो । त्यस पश्चात यस वडामा विभिन्न स्थानीय स्तरका परामर्श तथा छलफलहरुबाट यो अनुकूलन कार्ययोजना तयार गरि विकास र विषयगत योजनाका साथै स्थानीय सेवा प्रदान गर्ने निजी तथा गैरसरकारी संस्थाहरुको योजना प्रक्रियामा समायोजन गर्नका लागि वडा स्तरमा निर्वाचित जनप्रतिनिधीहरु, राजनीतिक दलहरु तथा वहुसरोकारवालाहरुसंग यो योजनाको मस्यौदा छलफल भई अन्तिम रूप दिइएको छ ।

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाका आगामी प्राथमिकताहरुलाई स्थानीय विकास योजनामा समायोजन गरी वडा परिषदमा निर्णय गरी कार्यान्वयन हुनेछन् । यसरी नै यस वडाको वार्षिक योजनामा समावेश नभएका योजनाहरुलाई नगरपालिका मार्फत इलाका गोष्ठीबाट जिल्ला समन्वय समिति र विषयगत कार्यालयहरुका वार्षिक कार्यक्रममा समेत समावेश गर्नको लागि पहल गरिने छ । यसरी नै यस वडाभित्र सेवा प्रदान गर्ने विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरुमा यस वडाका समूह र वडा नागरिक मञ्चबाट विषयगत कार्यालयहरुको योजनामा पहिचान भएका अनुकूलन कार्यलाई समावेश गरी एकीकृत योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । यो वडा तथा तिलागुफा नगरपालिकाले आफ्नो वार्षिक कार्यक्रम तयार गर्दा यहाँ भएका कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकता तय गरि बजेट छुट्याउने व्यवस्था गर्ने छ ।

३.७ अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयन

यो अनुकूलन कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको नेतृत्व र जिम्मेवारी तिलागुफा नगरपालिका वडा नं. ६ मा रहनेछ । यद्यपी समग्रमा यो योजना तिलागुफा नगरपालिकाको सम्पत्तिको रूपमा रहने छ । यो योजना आर्थिक वर्ष २०७५/७६ देखि आगामी तीन वर्षको लागि कार्यान्वयन गरिने छ । कार्यान्वयनको लागि पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजनाले यो कार्यक्रम सञ्चालनको लागि सहजीकरण गर्न सहजकर्ताहरुको परिचालन गर्नेछ । यी सहजकर्ताहरुले सामाजिक परिचालनका कार्यहरु र कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सहजीकरणका कार्यहरु गर्नेछन् ।

३.८ लैंगिक समानता तथा सामाजिक समावेशिकरण

जलवायु परिवर्तनका कारण मध्यमस्तरको असर परेको यस वडामा रहेका प्रायः कुनै न कुनै प्रकारका प्रकोपहरुले मानिसहरुलाई असर गरेको देखिन्छ । यद्यपी अरु ठाउँहरुमा जस्तै यहाँ पनि मानिसको आर्थिक, सामाजिक, स्वास्थ्य, कामको प्रकृति आदि जस्ता कारणहरुले गर्दा असरको तह फरक छ । यस वडाका वडिजसो महिला, दलितहरु, आर्थिक रूपमा कमजोर तथा वनमा आश्रित वर्गहरुमा ज्यादा असर परेको छ । खडेरी, पहिरो, वन विनास कृषि बालीमा रोगव्याधी जस्ता जलवायु परिवर्तनका समस्याहरुले गर्दा यस वडामा नराम्रो असर पर्नुका साथै उत्पादन घट्न थालेपछि

पुरुषहरु रोजगारीको लागि विदेश जाने क्रम थप बढेकोले महिलाहरुमा यसको सिधा प्रभाव परेको छ । घरायसी कार्यमा महिलाको संलग्नता बढि हुने हुँदा वन विनास, खंडेरी, पानीको मुहान सुक्ने आदि जलवायु परिवर्तनका असरहरूले महिलाहरुको कार्यबोझ विगत भन्दा प्रष्ट रूपमा अरु थपिएको देखिन्छ । उदारहणको लागि खंडेरीले गर्दा पानीका मुहान सुक्नाले पानी लिनको लागि पहिले भन्दा धेरै टाढासम्म जानु पर्दछ जसले गर्दा उनीहरुको समग्र काम गर्ने समय बढेको छ । तलको तालिकामा यहाँका महिला तथा पुरुषहरु संलग्न हुने कामको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ, जस अनुसार सिधै जलवायूका असरहरुबाट प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने पेशामा महिलाहरु बढि संलग्न रहेका छन् ।

तालिका २५ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा महिला र पुरुषको कार्य विभाजन विश्लेषण

क्र.स	क्रियाकलाप	संलग्नता	
		महिला (१-४)	पुरुष (१-४)
१	उत्पादनमुलक कार्य		
	जारीर	१	४
	पशुपालन	४	२
	तरकारी खेती	४	२
	ज्याला मजदुरी	१	४
२	अनुत्पादनमुलक कार्यहरु		
	घर धन्दा	४	१
	लुगाधुने कार्य	४	१
	धाँस दउरा संकलन	४	३
	कुटानी तथा पिसानी	४	१
	जोले खन्ने कार्य	२	४
	सामाजिक कार्य	२	४

अर्को तर्फबाट विश्लेषण गर्दा जलवायु परिवर्तनका प्रतिकूल असर व्यक्तिको आर्थिक क्षमतामा निर्भर हुने तथा अनुकूलन क्षमताको विश्लेषणबाट पनि यहाँ सबैभन्दा बढि महिला, बृद्धबृद्धाहरु तथा वालवालिकाहरु प्रभावित भएको देखिएको छ ।

विभिन्न सचेतना तथा शिक्षामा पहुँचका कारण समेतले गर्दा महिलाहरुको पहिलेको तुलनामा सार्वजनिक कार्यक्रमहरुमा सहभागिता बढेको छ । स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना तयारीका लागि यस वडामा भएका विभिन्न प्रकारका छलफलहरुमा जम्मा ३५२ जना मानिसहरु सहभागी भएकोमा १३३ जना महिलाहरुको सहभागिता रहेको छ जुन कुल संख्याको करिव ३८ प्रतिशत हो । यद्यपि बढ्दो भौतिक सहभागिताको तुलनामा सक्रिय सहभागिता बढाउन अझै थप प्रयत्न गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस्ता समस्याको समाधान गर्न सहजकर्ताको भुमिका अपरिहार्य रहेको यहाँको अनुकूलन योजना तयारीबाट प्रष्ट भएको छ । तलको तालिकाले यहाँका महिला तथा पुरुषहरुको विभिन्न कार्यहरुमा हुने सहभागिता तथा निर्णय गर्ने अवस्था प्रष्ट पार्दछ । जस अनुसार घरायसी दैनन्दिनका कार्यहरुमा महिलाहरुको पहुँच तथा निर्णय देखिन्छ भने आर्थिक तथा राजनीतिक निर्णयहरुमा पुरुषहरु बढि संलग्न भएको देखिन्छ ।

तालिका २६ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ मा निर्णय प्रक्रियामा उत्तरदायित्व र पहुच विश्लेषण

क्र.स	क्रियाकलाप	कसले निर्णय गर्दै		कसले कार्य गर्दै		कसको पहुँचमा छ	
		महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष
१	घर व्यवहार	✓	✓	✓		✓	
२	वन जाने	✓	✓	✓	✓	✓	✓

क्र स	क्रियाकलाप	कसले निर्णय गर्दै		कसले कार्य गर्दै		कसको पहुँचमा छ	
		महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष
३	बैठक जाने		✓		✓		✓
४	आर्थिक कारोबार	✓	✓		✓		✓
५	पशुसेवा र स्यहार सुसार	✓	✓	✓		✓	
६	जागिर गर्ने	✓	✓		✓		✓
७	राजनीती गर्ने		✓		✓		✓
८	विरामी स्याहार	✓	✓	✓	✓	✓	✓
९	बालिनाली	✓	✓	✓	✓	✓	✓

स्थानीय तहको निर्वाचन भै महिलाहरुको पनि बलियो उपस्थिति भएको, शिक्षामा क्रमशः पहुँच बढिरहेको तथा सचेतनाका अरु कार्यक्रमहरु पनि बढिरहेकोले महिला र पुरुषहरु विचको विभेद विस्तारै कम हुँदै जाने अपेक्षा गर्न सकिन्छ ।

३.९ अनुगमन तथा मूल्यांकन

बडा तथा टोल (साविकका बडा) स्तरमा भएका सचेतना तथा योजना तर्जुमा छलफलको क्रममा यहाँका मानिसहरुको जलवायू परिवर्तनको अवधारणा तथा प्रतिकुल असरहरुसंग जुध्नको लागि आवस्यक पर्ने क्षमताको बारेमा छलफल गरिएको थियो । जस अनुसार स्थानीय स्तरमा जलवायूका असर तथा प्रभावहरु भेल्न बाध्य भएपनि यसको कारण तथा अनुकूलन तथा न्यूनीकरणका उपायहरुको बारेमा कमैमात्र जानकारी रहेको पाइएको छ । अझ जलवायूका असर तथा प्रभावहरुबाट सबै भन्दा वढि पिढा वनमा आश्रित महिला, बालबालिका तथा बृद्धहरुमा हुने देखिएको छ भने त्यहि वर्गमा यस सम्बन्धि कम जानकारी रहेको अवस्था छ । यस्तो अवस्थामा तय भएका अनुकूलन योजनाहरुको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको अनुगमन तथा मूल्यांकन महत्वपूर्ण पक्ष हुने छ । यसको लागि बडा तथा नगरपालिका तहमा यो कार्ययोजना कार्यान्वयनका प्रगति र परिणाम सम्बन्धी प्राप्त सूचना तथा तथ्यहरुको संकलन र मूल्यांकन गर्न नगरपालिकामा रहेका वहुसरोकारवालाहरुको संलग्नता रहने छ ।

यसका लागि वार्षिक योजना तर्जुमा गोष्ठी र समीक्षा गोष्ठी सबै सरोकारवालाहरुको सहभागितामा संचालन गरिनेछ । आवश्यकता अनुसार कार्यक्रमको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न समय समयमा स्थलगत अनुगमन समेत गरिनेछ । समीक्षा गोष्ठी एवं स्थलगत अनुगमनबाट यो स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना कार्यान्वयनमा प्राप्त भएका प्रतिफल मूल्यांकन गरी सिकाईहरुको आदानप्रदान हुनेछ । यसरी नै समय समयमा जिल्ला स्तरमा रहेका संयन्त्रहरुबाट पनि संयुक्त अनुगमन भई प्राविधिक स्तरको पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ । यसका आतिरिक्त यो योजना तयार गर्न सहयोग गर्ने परियोजना (पहाडी साना किसानका लागि अनुकूलन आयोजना) को जिल्लामा रहेको कार्यालयले पनि बेलाबेलामा कार्य प्रगतिबाटे मूल्यांकन गर्ने छ भने वार्षिक रूपमा एक पटक सार्वजनिक सुनुवाइ गरिने छ । हरेक वर्ष भएका अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट प्राप्त भएका सिकाईहरु तथा चुनौतीहरुलाई अर्को वर्ष क्रमशः कार्यान्वयन गर्दै लिगिने छ । यो योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि तलको तालिकामा उल्लेख भए अनुसार अनुगमन कार्यहरु गरिने छ ।

तालिका २७ : तिलागुफा नगरपालिका बडा नं ६ को स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकन खाका

अनुगमनका तहहरु	उद्देश्यहरु	जिम्मेवारी	समय	प्रक्रिया
क्रियाकलापहरुको कार्यान्वयनको अनुगमन गर्न समदाय तथा बडा तहका अनुगमन	<ul style="list-style-type: none"> पारदर्शिता र अपनत्व कायम गर्न प्रभावकारी कार्यान्वयन 	<ul style="list-style-type: none"> कृषि, वन तथा वातावरण समिति, बडा नागरिक मञ्च 	<ul style="list-style-type: none"> कार्यक्रम संचालन भैरहेको बेलामा तथा सकिएपछि 	अन्तर्रकिया, सार्वजनिक लेखा परिक्षण, स्व:अनुगमन तथा मूल्यांकन

अनुगमनका तहहरु	उद्देश्यहरु	जिम्मेवारी	समय	प्रक्रिया
	गर्न			
वडास्तरिय तहका अनुगमन (प्रक्रिया र प्रगतिहरु तहमा)	● कार्यक्रमको गुणस्तर तथा प्रगतिको लेखाजोखा	● वडास्तरिय अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति	● वार्षिक अर्धवार्षिक, चौमासिक	समिक्षा गोष्ठी प्रत्यक्ष अनुगमन, लक्षित वर्गहरुसंग छलफल
नगरपालिका स्तरीय अनुगमन	● कार्यक्रम कायान्वयनको सुनिश्चितता तथा गुणस्तर लेखाजोखा	● नगरपालिकाले तोकेको संयन्त्र	● वार्षिक अर्धवार्षिक	समिक्षा गोष्ठी प्रतेक्ष्य अनुगमन, लक्षित वर्गहरुसंग छलफल
जिल्लास्तरिय अनुगमन (नितजाहरु र उपलब्धी तहमा)	● अनुकूलन योजनाको उपलब्धीहरु र नितजाहरु प्राप्त भए नभएको एकिन गर्न ● सिकाईहरुको लागि	● जिल्ला समन्वय समिति, आशा लगायत सहयोगी संस्थाहरु	वार्षिक तथा कार्यक्रम सम्पन्न भएपछि	समिक्षा गोष्ठी आधारभूत तथ्यांकको आधारमा सहभागितामूलक संकटासन्नता विवेदण प्रगति प्रतिवेदनको अध्ययन

३.१० द्वन्द्व व्यवस्थापन

यस वडाको अनुकूलन योजनाको कार्यान्वयनको समयमा विभिन्न मतभेद तथा द्वन्द्वहरु देखा परेमा स्थानीय स्तरमा वडा तथा नगरपालिकाले व्यवस्थापन गर्नेछन् । अन्य कानूनी तथा प्राविधिक सहयोग चाहिएमा स्थानीय तहहरुले सेवा प्रदायकसंग आवश्यक परामर्श लिन सक्ने छन् ।

३.११ स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना

यस वडाको माथि उल्लेख भएको प्राथिमिकता तथा जोखिममा रहेका घरधुरीहरुलाई मुख्य आधार मानेर यो अनुकूलन कार्ययोजना आगामी तीन वर्षको योजना तयार भएको छ । योजना अनुसार स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाहरुको लागि रु ८,४९,२४,००० (अक्षेरुपी आठ करोड अड्डाइस लाख एकतीस हजार मात्र) को लागत अनुमान गरिएको छ भने यो कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि रु ५,७५,०००/ अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि पनि बजेट यसैमा समावेश गरिएको छ । आगामी तीन वर्षको लागि तयार गरिएको विस्तृत कार्ययोजना तालिका २४ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका २८ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ को स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	वर्क्ष	परिमाण	प्रति वर्क्ष	लाभान्वित घरघुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा वर्जेट (रु. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान								
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो परिमाण	लागत (रु. हजारमा)	दोस्रो परिमाण	लागत (रु. हजारमा)	तेस्रो परिमाण	लागत (रु. हजारमा)											
साविक वडा नं ४																									
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा																									
१	कुलो मर्मत	कि.मि	६	२०००००	८	३३	१२	५५	२	४००	२	४००	२	४००	१२००	डिभिजन सिंचाई कार्यालय, ASHA, हेल्पेटास, नगरपालिका	बैहुद्धगावेखि डाँडासम्म								
२	डालेघाँस तथा भुइयाँस लगाउने	रोपनी	३०	१००००	२	५	५३	६०	१०	१००	१०	१००	१०	१००	३००	डिभिजन वन कार्यालय, ASHA, नगरपालिका	सबै टोल								
३	उन्नत जातको पशुपालन	घरघुरी	२०	२५००	४	१०	६	२०	०	०	१०	२५०	१०	२५०	५००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल								
४	कृषि प्राचीनिकको सल्लाहमा वाली तथा फलफुलका बीउ परिवर्तन	घरघुरी	५६	५००	८	३४	१२	५५	१८	१०	१९	९५	१९	९५	२८०	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल								
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा (साविक वडा नं ४) को जम्मा										५९०	८४५	८४५	८४५	२२८०											
जलस्रोत तथा ऊर्जा																									
१	सोलार जडान	घरघुरी	५६	१००००	८	३४	१२	५५	१८	१८०	१८	१८०	१८	१८०	५४०	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल								
२	पानीको मुहान संरक्षण	वटा	१	३५००	८	३४	१२	५५	०	०	०	०	१	३५	३५	ASHA, नगरपालिका	रेउली नाउला								
जलस्रोत तथा ऊर्जा (साविक वडा नं ४) को जम्मा										१८०	१८०	१८०	१८०	५७५											
भौतिक पूर्वाधार																									
१	पहिरो नियन्त्रणको लागि तारजाली लगाउने	वटा	३००	५०००	८	३४	१२	५५	१००	५००	१००	५००	१००	५००	१५००	ASHA, सामुदायिक सरकार, नगरपालिका	प्रदेश चुचेहुङ्गा								

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	पूँजी	परिमाण	प्रति दफ्तर	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा बजेट (रु. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान				
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (रु. हजारमा)	दोस्रो	लागत (रु. हजारमा)	तेस्रो	लागत (रु. हजारमा)							
भौतिक पूर्वाधार (साविक वडा नं ४) को जम्मा						५००			५००		५००		५००		१५००						
जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी																					
१	सुधारिएको चुल्हो वितरण	घरधुरी	५६	१५०००	८	३४	१२	५५	१८	२७०	१९	२८५	१९	२८५	८४०	ASHA, नगरपालिका,	सबै टोल				
									२७०		२८५		२८५		८४०						
साविक वडा नं ४को कूल जम्मा रकम (रु. हजारमा)						१५४०			१६१०		१६४५		५१९५								
साविक वडा नं ५																					
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा																					
१	थोपा सिचाइ	वटा	४०	१५०००	४	१८	१८	४०	१०	१५०	१०	१५०	२०	३००	६००	डिभिजन सिचाइ कार्यालय, ASHA, प्रदेश सरकार, नगरपालिका	हरिचोय, जुविथा				
२	फलफूल खेती विस्तार	हेक्टर	५	१००००	४	३८	२२	६५	०	०	२	२०	३	३०	५०	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल सहित सत्यदेवी मा.वि.				
३	जडिबुटी (टिमुर, चिराइतो, सतुवा) खेती	हेक्टर	५	२००००	४	३८	२२	६५	०	०	२	४०	३	६०	९००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल				
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा (साविक वडा नं ५) को जम्मा						१५०			२१०		३९०		७५०								
जलस्रोत तथा ऊर्जा																					
१	सोलार वितरण	वटा	६५	१५०००	४	३८	२२	६५	२०	३००	२०	३००	२५	३७५	९७५	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल				
२	पानीको मुहान संरक्षण	वटा	५	३५०००	४	३८	२२	६५	०	०	३	१०५	२	७०	१७५	डिभिजन खानेपानी कार्यालय, ASHA, प्रदेश सरकार, नगरपालिका	तुरतुरे पानी, डिम्मर खोला रिउनीको नाउला, मुलेभाए पानीमुल तरवरे				
जलस्रोत तथा ऊर्जा (साविक वडा नं ५) को जम्मा						३००			४०५		४४५		११५०								
जन स्वास्थ्य																					

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	इकाई	परिमाण	प्रति इकाई	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जमा बजेट (₹. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (₹. हजारमा)	परिमाण	लागत (₹. हजारमा)	परिमाण	लागत (₹. हजारमा)	तेस्रो		
१	खानेपानी निर्माण	कि.मी.	८.५	१००००००	४	२६	१४	४५	२५	२५००	३	३०००	३	३०००	८५००	डिभिजन खानेपानी कार्यालय, ASHA, प्रदेश सरकार, नगरपालिका	खिल्डरेख जाजेकाथसम्म
जन स्वास्थ्य (साविक वडा नं ५) को जम्मा																	
भौतिक पूर्वाधार																	
१	तारजाली लगाउने	वटा	३००	५०००	४	२६	१४	४५	१००	५००	१००	५००	१००	५००	१५००	डिभिजन वन कार्यालय, ASHA, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, प्रदेश सरकार, नगरपालिका	चुचेहुड्गा
२	पोखरी निर्माण	वटा	३	२०००००	४	२६	१४	४५	१	२००	५	१०००	१	२००	१४००	डिभिजन सिंचाई कार्यालय, ASHA, हेल्पेटास, प्रदेश सरकार, नगरपालिका	जगेपाटा वालीचौर देखि हुँदै तल्लोटोल
३	ठल निकासी भल कटानी	कि.मा.	२.५	१०००००	४	२६	१४	४५	०	०	१	१००	१५	१५०	२५०	ASHA, प्रदेश सरकार, नगरपालिका	छानेखोलादेख तल्लो तालिभिडसम्म
भौतिक पूर्वाधार (साविक वडा नं ५) को जम्मा																	
वन तथा जैविक विविधता																	
१	वृक्षरोपण	हेक्टर	२	२०००	४	३८	२२	६५	१	२०	१	२०	०	०	४०	ASHA, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, नगरपालिका, डिभिजन वन कार्यालय	सबै टोलका सार्वजनिक स्थलहरू
वन तथा जैविक विविधता (साविक वडा नं ५) को जम्मा																	
जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी																	

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	पूँजी रुपये	परिमाण प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा बजेट (रु. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (रु. हजारमा)	दोस्रो	लागत (रु. हजारमा)	तेस्रो	लागत (रु. हजारमा)			
१	सुधारएको चुल्हो वितरण	घरधुरी	६५	१५०००	४	३८	२२	६५	१५	२२५	२५	३७५	२५	३७५	९७५	ASHA, नगरपालिका,	सबै टोल
	जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी (साविक वडा नं ५) को जम्मा								२२५		३७५		३७५		९७५		
	साविक वडा नं ५ को कूल जम्मा रकम (रु. हजारमा)								३८९५		५६१०		५०६०		१४५६५		
	साविक वडा नं ६																
	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा																
१	कुलो मर्मत	कि.मि	२	२०००००	१७	८	२०	४५	०	०	१	२००	१	२००	४००	डिमिजन सिंचाई कार्यालय, ASHA, नगरपालिका	बैदुड्याकोखि पानी जुवानासम्म
२	गोठ सुधार	घरधुरी	४५	२००००	१७	८	२०	४५	१५	३००	१५	३००	१५	३००	९००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा (साविक वडा नं ६) को जम्मा								३००		५००		५००		१३००		
	जलस्रोत तथा ऊर्जा																
१	सोलार वितरण	वटा	४५	१५०००	१७	८	२०	४५	१५	२२५	१५	२२५	१५	२२५	६७५	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
२	पानीमुहान संरक्षण	वटा	५	३५०००	१७	८	२०	४५	१	३५	२	७०	२	७०	१७५	ASHA, नगरपालिका	नारुपानी, डिग्रीनाउला, बैदुड्यांगा, भुलेडाडा, साइमुला
	जलस्रोत तथा ऊर्जा (साविक वडा नं ६) को जम्मा								२६०		२९५		२९५		८५०		
	वन तथा जैविक विविधता																
१	वृक्षरोपण	हेक्टर	४	२००००	१७	८	२०	४५	०	०	२	४०	२	४०	८०	ASHA, नगरपालिका	नारुपानी, सडग्रीनाउल, बैदुड्यांगा, साइमुला, सिमखेत, माझुधर, कालोपातल
	वन तथा जैविक विविधता (साविक वडा नं ६) को जम्मा								०		४०		४०		८०		
	जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी																

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	प्रक्रिया दृष्टि	परिमाण	प्रति दफ्तरी प्रति वर्ष	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा बजेट (रु. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (रु. हजारमा)	दोस्रो	लागत (रु. हजारमा)	तेस्रो	लागत (रु. हजारमा)			
१	सुधारिएको चुल्हो वितरण	घरधुरी	४५	१५०००	१७	८	२०	४५	१५	२२५	१५	२२५	१५	२२५	६७५	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
	जलवायु परिवर्तन प्रक्रोप न्युनिकरणको लागी (साविक वडा नं ६) को जम्मा								२२५		२२५		२२५		६७५		
	साविक वडा नं ६ को कूल जम्मा रकम (रु. हजारमा)								७८५		१०६०		१०६०		२९०५		
	साविक वडा नं ७																
	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा																
१	सिंचाइ पोखरी	वटा	५	५०००००	८	२०	५	३३	१	५००	२	१०००	२	१०००	२५००	डिभिजन सिंचाइ कार्यालय, ASHA, नगरपालिका	हरिचौर, नारुपाति, भहर्कु, घरे
२	थोपा सिंचाइ	वटा	४५	१५०००	८	३१	५	४५	१५	२२५	१५	२२५	१५	२२५	६७५	डिभिजन सिंचाइ कार्यालय, ASHA, हेल्मेटास, नगरपालिका	सबै टोल
३	गोठ सुधार	घरधुरी	४५	२००००	८	३१	५	४५	१५	३००	१५	३००	१५	३००	९००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
४	वित्रिविजन वितरण (खाद्यन्त, तरकारी, च्याउ खेती)	पटक	२	५००००	८	३१	५	४५	०	०	१	५०	१	५०	१००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
५	पोली हाउस	वटा	४५	१५०००	८	३१	५	४५	१५	२२५	१५	२२५	१५	२२५	६७५	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
६	गढा सुधार	हेक्टर	१०	१००००	८	३१	५	४५	०	०	५	५०	५	५०	१००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा (साविक वडा नं ७) को जम्मा								१२५०		१८५०		१८५०		४९५०		
	जलस्रोत तथा उर्जा																
१	सोलार जडान	घरधुरी	४५	१००००	८	३१	५	४५	१५	१५०	१५	१५०	१५	१५०	४५०	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	प्रति वर्षीय बजेट (₹)	परिमाण	प्रति वर्षीय बजेट (₹)	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा बजेट (₹. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान				
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (₹. हजारमा)	दोस्रो	लागत (₹. हजारमा)	तेस्रो	लागत (₹. हजारमा)							
जलस्रोत तथा ऊर्जा (साविक वडा नं ७) को जम्मा						१५०			१५०		१५०		१५०		४५०						
भौतिक पूर्वाधार																					
१	पहिरो नियन्त्रणका लागि तारजाली लगाउने	वटा	३००	५०००	८	३१	५	४५	१००	५००	१००	५००	१००	५००	१५००	ASHA, सरकार, नगरपालिका	प्रदेश शाहीमले भात खाने, मुले भार				
भौतिक पूर्वाधार (साविक वडा नं ७) को जम्मा						५००			५००		५००		५००		१५००						
जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी																					
१	सुधारिएको चुल्हो वितरण	घरधुरी	४५	१५०००	८	३१	५	४५	१५	२२५	१५	२२५	१५	२२५	६७५	ASHA, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, नगरपालिका, डिभिजन वन कार्यालय	सबै टोल				
जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी (साविक वडा नं ७) को जम्मा						२२५			२२५		२२५		२२५		६७५						
(साविक वडा नं ७) को कूल जम्मा रकम (₹. हजारमा)						२१२५			२७२५		२७२५		२७२५		७५७५						
साविक वडा नं ८																					
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा																					
१	संरक्षण पोखरी (प्लाष्टिक)	वटा	१०	२०००००	६	४४	८	६०	२	४००	४	८००	४	८००	२०००	डिभिजन सिंचाई कार्यालय, ASHA, नगरपालिका	चाखडाँडा, भट्काट्य, पानीखाला, पैराचाखा, भगाडी, छेकाल्ला, तितेमेला, पारीखाला				
२	गोठ सुधार	घरधुरी	६०	३००००	६	४४	८	६०	२०	६००	२०	६००	२०	६००	१८००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल				
३	उन्नत जातको पशु वितरण	वटा	२०	८००००	५	५	१०	२०	५	४००	५	४००	१०	८००	१६००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल				

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	पैकड़	परिमाण	प्रति दफ्तर	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा बजेट (₹. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (₹. हजारमा)	परिमाण	लागत (₹. हजारमा)	परिमाण	लागत (₹. हजारमा)	तेस्रो		
४	कृषि प्राचीनिकको सल्लाहमा वाली तथा फलफूलका बीउ परिवर्तन	घरधुरी	६०	५०००	६	४४	८	६०	२०	१००	२०	१००	२०	१००	३००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा (साविक वडा नं द) को जम्मा									१५००		१९००		२३००	५७००			
जलस्रोत तथा ऊर्जा																	
१	सोलार वितरण	वटा	६०	१५०००	६	४४	८	६०	२०	३००	२०	३००	२०	३००	९००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
२	पानीको मुहान संरक्षण	वटा	८	३५०००	६	४४	८	६०	०	०	४	१४०	४	१४०	२८०	ASHA, नगरपालिका	तरपरे तितेमुला, नैसिगौडा, भगारी,
जलस्रोत तथा ऊर्जा (साविक वडा नं द) को जम्मा									३००		४४०		४४०	११८०			
वन तथा जैविक विविधता																	
१	वृक्षारोपण	हेक्टर	२०	२००००	६	४४	८	६०	०	०	१०	२००	१०	२००	४००	ASHA, नगरपालिका	सार्वजनिक स्थलमा
वन तथा जैविक विविधता									०		२००		२००	४००			
भौतिक पूर्वाधार																	
१	ढल कुलेसो	वटा	६	१०००००	६	४३	८	५९	२	२००	२	२००	२	२००	६००	ASHA, सरकार, नगरपालिका	बैदुइगा देखि बालिचौरसम्म
भौतिक पूर्वाधार (साविक वडा नं द) को जम्मा									२००		२००		२००	६००			
जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी																	
१	सुधारिएको चुल्हो वितरण	घरधुरी	६०	१५०००	६	४४	८	६०	२०	३००	२०	३००	२०	३००	९००	ASHA, नगरपालिका,	सबै टोल
जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी (साविक वडा नं द) को जम्मा									३००		३००		३००	९००			

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	इकाई	परिमाण	प्रति इकाई	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा बजेट (रु. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान				
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (रु. हजारमा)	दोस्रो	लागत (रु. हजारमा)	तेस्रो	लागत (रु. हजारमा)							
साविक वडा नं ८ को कूल जम्मा रकम (रु. हजारमा)						२३००			३२४०		३६४०		९१८०								
साविक वडा नं ९																					
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा																					
१	सिचाइ निमार्ण कूलो	कि.मी.	४	४००००००	७	२६	४४	८२	१	४०००	१	४०००	२	८०००	१६०००	डिभिजन सिंचाइ कार्यालय, ASHA, नगरपालिका	चिसापानी डेंखि दुधेशिला				
२	सिचाइ निमार्ण कूलो	कि.मी.	४	४००००००	७	२६	४४	८२	१	४०००	२	८०००	१	४०००	१६०००	डिभिजन सिंचाइ कार्यालय, ASHA, नगरपालिका	लुजा, घटेखोला, रिटीखोला, कालीकोटेली				
३	थोपा सिचाइ	वटा	८२	१५०००	७	२६	४४	८२	२०	३००	३०	४५०	३२	४८०	१२३०	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल				
४	गोठ सुधार	घरधुरी	८२	२००००	७	२६	४४	८२	२०	४००	३०	६००	३२	६४०	१६४०	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल				
५	विउविजन वितरण (खाइन्न, तरकारी, च्याउ खेती)	पटक	२	५००००	७	२६	४४	८२	०	०	१	५०	१	५०	१००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल				
६	फलफल तथा जडिबुटी रोपण (स्याउ, टिमुर)	हेक्टर	४	१६०००	७	२६	४४	८२	१	१६	१	१६	२	३२	६४	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल				
७	मौरीको घार वितरण	वटा	४०	५०००	७	१०	२३	४०	१०	५०	१०	५०	२०	१००	२००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल				
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा (साविक वडा नं ९) को जम्मा									८७६६		१३१६६		१३३०२	३५२३४							
जलस्रोत तथा उर्जा																					
१	सोलार वितरण	वटा	८२	१००००	७	२६	४४	८२	२०	२००	३०	३००	३२	३२०	८२०	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल				

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	प्रति वर्ष	परिमाण	प्रति दिन	प्रति वर्ष	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा बजेट (रु. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान
						V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (रु. हजारमा)	दोस्रो	लागत (रु. हजारमा)	तेस्रो	लागत (रु. हजारमा)			
	जलस्रोत तथा ऊर्जा (साविक वडा नं ९) को जम्मा									२००		३००		३२०		८२०		
भौतिक पूर्वाधार																		
१	लिफ्ट सिचाइ	कि.मी.	४	२०००००	७	२६	४४	८२	१	२००	१	२००	२	४००	८००	८००	डिभिजन सिचाइ कार्यालय, ASHA, प्रदेश सरकार, नगरपालिका,	पाठीहाले गैरा, कुइयासरो, वाडगाडा, पदालीगैरा, रिठिखोला
२	तटबन्धन	वटा	१००	५०००	७	२६	४४	८२	२०	१००	४०	२००	४०	२००	५००	५००	ASHA, प्रदेश सरकार, नगरपालिका,	तिला नदी देखि चिउटो
भौतिक पूर्वाधार (साविक वडा नं ९) को जम्मा										३००		४००		६००	१३००			
जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी																		
१	सुधारिएको चुल्हो वितरण	घरधुरी	८२	१५०००	७	२६	४४	८२	२०	३००	३०	४५०	३२	४८०	१२३०	१२३०	ASHA, नगरपालिका,	सबै टोल
जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी (साविक वडा नं ९) को जम्मा										३००		४५०		४८०	१२३०	१२३०		
साविक वडा नं ९ को कूल जम्मा रकम (रु. हजारमा)										९५६६		१४३१६		१४७०२	३८५६४	३८५६४		
वडास्तरीय योजनाहरू																		
जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी																		
१	कृषिवन नसरी स्थापना तथा विकास	वटा	१	५०००००	५०	१८१	१११	३५३	१	२००	०	२००	०	१००	५००	ASHA, डिभिजन वन कार्यालय, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह, नगरपालिका	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६	
२	विपद कोष स्थापना	पटक	१	१०००००	५०	१८१	१११	३५३	०	०	१	१००	०	०	१००	ASHA, नगरपालिका, प्रदेश सरकार	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६	
३	खानेपानी निर्माण	वटा	१	१००००००	५०	१८१	१११	३५३	०	०	१	१०००	०	०	१०००	ASHA, नगरपालिका, प्रदेश सरकार	टिमुडेखान मुग्रा देखि जुविथा	

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	वटा	परिमाण	प्रति वर्ष	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा बजेट (₹. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (₹. हजारमा)	परिमाण	लागत (₹. हजारमा)	परिमाण	लागत (₹. हजारमा)	तेस्रो		
४	हाइडो पावर	वटा	१	२००००००	५०	१८१	१११	३५३	०	०	०	०	१	२००	२००	ASHA, नगरपालिका, वैकल्पिक ऊर्जा	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६
जलवायु परिवर्तन प्रकोप न्युनिकरणको लागी (वडा स्तरीय) को जम्मा									२००	१३००	१३००	२१००	२१००	३६००			
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा																	
१	कूलो मर्मत	वटा	१	१०००००	५०	१७०	१००	३२५	१	१००	०	०	०	०	१००	डिभिजन सिचाइ कार्यालय, ASHA, नगरपालिका	बैदुझगा खोला देखि रिउली नाउलासम्म
२	कूलो मर्मत	वटा	१	१०००००	५०	१७०	१००	३२५	०	०	१	१००	०	०	१००	डिभिजन सिचाइ कार्यालय, ASHA, नगरपालिका	बैदुझगा खोला देखि रिउली नाउलासम्म
३	पोखरी निर्माण	वटा	१	२०००००	५०	१७०	१००	३२५	०	०	०	०	१	२००	२००	डिभिजन सिचाइ कार्यालय, ASHA, नगरपालिका, प्रदेश सरकार	जुम्लाखाल्टा, टाम्का
४	तरकारी र फलफूल संकलन केन्द्र तथा स्टोर	वटा	१	२०००००	५०	१८१	१११	३५३	०	०	१	२००	१	२००	४००	ASHA, नगरपालिका, प्रदेश सरकार	गाल्जे
५	पशु शिविर	पटक	४	२०००००	५०	१८१	१११	३५३	१	२००	१	२००	२	४००	६००	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
६	माटो परिक्षण	पटक	३	५००००	५०	१८१	१११	३५३	१	५०	१	५०	१	५०	१५०	ASHA, नगरपालिका	सबै टोल
७	उन्नत सांडे वितरण	वटा	२	१००००	५०	१८१	१११	३५३	०	०	१	१०	१	१०	२०	ASHA, नगरपालिका	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६
कृषि तथा खाद्य सुरक्षा (वडा स्तरीय) को जम्मा									३५०	५६०	५६०	८६०	१७७०				
क्षमता अभिवृद्धि																	

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	प्रक्रिया	परिमाण	प्रति दफ्तर	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा बजेट (रु. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (रु. हजारमा)	दोस्रो	लागत (रु. हजारमा)	तेस्रो	लागत (रु. हजारमा)			
१	सोलार मर्मत तालिम	पटक	१	६५०००	४०	७०	८०	२००	०	०	१	६५	०	०	६५	ASHA, नगरपालिका	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६
२	बन व्यवस्थापन तालिम	पटक	३	६५०००	५०	१८०	१००	३४०	१	६५	१	६५	१	६५	१९५	ASHA, नगरपालिका	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६
३	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन तथा न्यूनीकरण तालिम	पटक	३	६५०००	५०	१८०	१००	३४०	१	६५	१	६५	१	६५	१९५	ASHA, नगरपालिका	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६
४	कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धी तालिम	पटक	३	६५०००	५०	१८०	१००	३४०	१	६५	१	६५	१	६५	१९५	ASHA, नगरपालिका	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६
५	महिला शस्तीकरण सम्बन्धी तालिम	पटक	३	६५०००	५०	१८०	१००	३४०	१	६५	१	६५	१	६५	१९५	ASHA, नगरपालिका	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६
६	मौरीपालन तालिम	पटक	१	६५०००	४०	७०	८०	२००	०	०	१	६५	०	०	६५	ASHA, नगरपालिका	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६
७	जैविक विधादी बनाउन तालिम	पटक	१	६५०००	४०	७०	८०	२००	०	०	०	०	१	६५	६५	ASHA, नगरपालिका	तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६
क्षमता अभिवृद्धि (वडा स्तरीय) को जम्मा									२६०		३९०		३२५		९७५		
वडा स्तरीयको कूल जम्मा रकम (रु. हजारमा)									८१०		२२५०		३२८५		६३४५		
योजना अनुगमन, मूल्यांकन, तथा समीक्षा																	
१	संयुक्त अनुगमन तथा मूल्यांकन	पटक	३	६००००	५०	१८१	१११	३५३	१	६०	१	६०	१	६०	१८०	ASHA, नगरपालिका	नगरपालिका तथा समुदाय
२	अर्ध वार्षिक समीक्षा	पटक	५	२००००	५०	१८१	१११	३५३	२	४०	२	४०	१	२०	१००	ASHA, नगरपालिका	नगरपालिका तथा समुदाय

क्र.सं.	क्रियाकलापहरू	इकाई	परिमाण	प्रति इकाईरुपर्याप्ति	लाभान्वित घरधुरी				आर्थिक वर्ष						जम्मा बजेट (रु. हजारमा)	सहयोगी निकाय	स्थान
					V ₂	V ₃	V ₄	जम्मा	पहिलो	लागत (रु. हजारमा)	दोस्रो	लागत (रु. हजारमा)	तेस्रो	लागत (रु. हजारमा)			
३	वार्षिक समीक्षा	पटक	३	५००००	५०	१८१	१११	३५३	१	५०	१	५०	१	५०	१५०	ASHA, नगरपालिका	नगरपालिका तथा समुदाय
४	वार्षिक प्रतिवेदन तयारी	पटक	३	१५०००	५०	१८१	१११	३५३	१	१५	१	१५	१	१५	४५	ASHA, नगरपालिका	नगरपालिका तथा समुदाय
५	योजना पुनरावलोकन	पटक	१	१०००००	५०	१८१	१११	३५३	०	०	०	०	१	१००	१००	ASHA, नगरपालिका	नगरपालिका तथा समुदाय
योजना अनुगमन, मूल्यांकन, तथा समीक्षाको कूल जम्मा रकम (रु. हजारमा)									१६५		१६५		२४५	५७५			
तिलागुफा ६ को कूल जम्मा रकम (रु. हजारमा)									२११८६	०	३११७६	०	३२५६२	८४९२४			

अनुसूचि १ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ का प्रकोप तथा अनुकूलन क्षमता विश्लेषण र मापन तालिका

प्रकोप	प्रकोपको मुख्य क्षेत्र	विषयगत क्षेत्रमा पारेको प्रभाव	स्तर	अनुकूलनका प्रयास	स्तर
साविक वडा नं ४					
खडेरी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा, वन तथा जैविक विविधता	उत्पादन योग्य जमिन नष्ट भएको, वोटविरुद्धाको पुनरुत्पादन घटेको	४	किनेर खाने गरेको	१
आगलागी	वन तथा जैविक विविधता	वन पैदावरको कमी हुदै गएको, वन्यजन्तुको बासस्थानमा अभाव	२	समुह मिलेर नियन्त्रण	२
मानव रोग	मानव स्वास्थ्य	बालबालिका तथा बृद्धहरू रोगहरूबाट बढि प्रभावित भएको	३	नजिकैको अस्पतालबाट सेवा लिने गरेको	२
हावाहुरी	बसोबास तथा भौतिक पुर्वाधार	घर तथा बस्तीहरूमा क्षति पुऱ्याएको	२	छानो फेर्ने गरेको	२
पहिरो	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	उत्पादन योग्य जमिन बगेर नष्ट भएको, वन तथा वन्य जन्तुलाई असर पारेको	३	बक्षारोपण	२
पशुरोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रूपमा गाइवस्तुको क्षति तथा मासु तथा दुधजन्य पदार्थको कमि	३	घरेलु तथा भेटेनरीबाट औषधी गर्ने गरेको	२
साविक वडा नं ५					
पहिरो	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा, वन तथा जैविक विविधता	उत्पादन योग्य जमिन बगेर नष्ट भएको, वनमा पुनरुत्पादनको कमि	३	बृक्षारोपण	१
बाली रोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	खाचान्त बाली, फलफूल तथा तरकारी उत्पादन ह्वास	३	बालीको रोग नियन्त्रणका लागि औषधी प्रयोग	२
खडेरी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	उत्पादन योग्य जमिन नष्ट भएको, उत्पादनमा कमि,	२	खास प्रयास नभएको	२
असीनापानी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	असिनाले अन्न बालीमा क्षति तथा पशु चौपायालाई पनि असर गर्ने	३	बाली परिवर्तन	२
आगलागी	वन तथा जैविक विविधता	वन पैदावरको कमी हुदै गएको, पशुपालनमा समस्या	२	आगलागी नियन्त्रणका लागि समुह परिचालन	२
पशुरोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रूपमा गाइवस्तुको क्षति	३	पशु सम्बन्धी रोग नियन्त्रण	२
साविक वडा नं ६					
खडेरी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा , वन तथा जैविक विविधता	खानेपानीमा समस्या, उत्पादनमा कमि, मुहान सुन्ने, भोकमारी पन	२	खास प्रयास नभएको	१
पहिरो	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा , वन तथा जैविक विविधता, जलस्रोत तथा उर्जा	कूलो भत्काएको भएर सिचाइमा समस्या, वस्तिमा असर तथा वन क्षेत्रको नोक्षानी	३	पहिरोले बगेको बाटो निर्माण गरेको	२
बाढी, नदिकटान्	बसोबास तथा भौतिक पुर्वाधार	घरजग्गा बगाएको	२	तटबन्धन गरिएको	१
पशुरोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रूपमा गाइवस्तुको क्षति	३	खास प्रयास नभएको	१
साविक वडा नं ७					
खडेरी		मुहानहरूमा पानीको कमी, सिचाइको अभाव, उत्पादनमा कमी	३	खास प्रयास नभएको	१

प्रकोप	प्रकोपको मुख्य क्षेत्र	विषयगत क्षेत्रमा पारेको प्रभाव	स्तर	अनुकूलनका प्रयास	स्तर
हावाहुरी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	घर तथा बस्तीहरुमा क्षति पुऱ्याएको	३	भूतिकएको घर पुनर्निर्माण गरेको	२
पशुरोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रूपमा गाइवस्तुको क्षति, मासु तथा दुधजन्य पदार्थमा कमि	३	भेटनरीबाट उपचार गराएको	२
असिनापानी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	खाचान्न, तरकारी तथा फलफूल नष्ट भएको	२	खास प्रयास नभएको	१
खडेरी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	मुहानहरुमा पानीको कमी, सिचाइको अभाव, उत्पादनमा कमी	३	खास प्रयास नभएको	१
बाली रोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	खाचन्न बाली, फलफूल तथा तरकारी उत्पादन ह्लास	३	खास प्रयास नभएको	१
भुक्ष्य	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	मलिलो माटो बगाइ उत्पादनमा कमी आएको,	२	खास प्रयास नभएको	१

साविक वडा नं ८

पहिरो	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा जलस्रोत तथा उर्जा वन तथा जैविक विविधता	खेतीयोग्य जमिन क्षति, उत्पादनमा ह्लास, खानेपानीको श्रोतमा क्षति तथा वन क्षेत्र बगेको	३	वृक्षारोपण तथा तारजाली लगाएको	२
बाली रोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	खाचन्न बाली, फलफूल तथा तरकारी उत्पादन ह्लास	२	सामान्य उपचार गरेको तर सार्थक प्रयास नभएको	२
आगलागी	वन तथा जैविक विविधता	वन पैदावरमा कमी भएको, चरीचरनमा समस्या	३	वृक्षारोपण गरेको, समुदाय सबै मिलेर आगो नियन्त्रण गरेको	२
नदिकटान/बाढी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा, वन तथा जैविक विविधता	मानवीय क्षति, खेती योग्य जमिन र वन क्षेत्र कटान गरेको	२	तटबन्धन गरिएको	२
खडेरी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	मुहानहरुमा पानीको मात्रा र बाली उत्पादनमा कमी,	३	सार्थक प्रयास नभएको	१

साविक वडा नं ९

खडेरी	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	मुहानहरुमा पानीको मात्रा र बाली उत्पादनमा कमी,	३	खास प्रयास नभएको	१
पहिरो	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा जलस्रोत तथा उर्जा वन तथा जैविक विविधता	खेतीयोग्य जमिन क्षति पुऱ्यि उत्पादनमा ह्लासे	२	वृक्षारोपण गरेको, बाटो पुनर्निर्माण, कूलो पुन निर्माण	३
पशुरोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	जैविक मल अभाव, वार्षिक रूपमा गाइवस्तुको क्षति तथा मासु तथा दुधजन्य वस्तुहरुको कमि	३	भेटनरीबाट उपचार प्रयास गरेको,	२
बाली रोग	कृषि तथा खाद्य सुरक्षा	खाचन्न बाली, फलफूल तथा तरकारी उत्पादन ह्लास	३	खास प्रयास नभएको	१

अनुसूचि २ : तिलागुफा नगरपालिका वडा नं ६ का संकटासन्न घरधुरीहरूको विवरण

क्र.सं.	घरमुलीको नाम		परिवार संख्या		टोल	जातजाती	एकल	सुइटासन्न तह				कैफियत
	पुरुष	महिला	म	पु				V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	
साविक वडा ४												
१	–	कालु शाही	२	३	माजिवाडा	ठकुरी	✓				✓	
२	हत्त शाही	–	३	६	माजिवाडा	ठकुरी			✓			
३	तर्क ब. शाही	–	७	४	माजिवाडा	ठकुरी				✓		
४	हान ब. शाही	–	५	३	माजिवाडा	ठकुरी				✓		
५	कुल ब. शाही	–	३	२	माजिवाडा	ठकुरी				✓		
६	लाल ब. शाही	–	३	३	माजिवाडा	ठकुरी				✓		
७	कलम ब. शाही	–	१	२	माजिवाडा	ठकुरी			✓			
८	खकेन्द्र शाही	–	४	३	माजिवाडा	ठकुरी				✓		
९	–	पानकौरा शाही	३	३	माजिवाडा	ठकुरी	✓	✓				
१०	नरम शाही	–	३	३	माजिवाडा	ठकुरी				✓		
११	नरेन्द्र शाही	–	३	३	माजिवाडा	ठकुरी			✓			
१२	–	मुनपुरा शाही	२	३	माजिवाडा	ठकुरी	✓		✓			
१३	निराजन शाही	–	१	३	माजिवाडा	ठकुरी				✓		
१४	दया परियार	–	४	३	नैसेरा	दलित	✓				✓	
१५	–	रेशम सुनार	२	३	नैसेरा	दलित	✓				✓	
१६	विर ब. शाही	–	३	५	सातलवाडा	ठकुरी			✓			
१७	लाल ब. शाही	–	४	४	सातलवाडा	ठकुरी	✓			✓		
१८	विर्ख ब. शाही	–	४	२	सातलवाडा	ठकुरी	✓				✓	
१९	–	श्रेया शाही	४	७	सातलवाडा	ठकुरी	✓		✓			
२०	सुर शाही	–	३	३	सातलवाडा	ठकुरी	✓		✓			
२१	जोरसिंह शाही	–	५	६	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
२२	इन्द्र शाही	–	१	३	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
२३	–	मिरा शाही	२	१	सातलवाडा	ठकुरी					✓	
२४	परेव शाही	–	१	४	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
२५	जनक शाही	–	३	३	सातलवाडा	ठकुरी			✓			
२६	हरि शाही	–	४	५	सातलवाडा	ठकुरी	✓			✓		
२७	नरजङ्ग शाही	–	३	३	सातलवाडा	ठकुरी		✓				
२८	–	कर्णशिला शाही	३	३	सातलवाडा	ठकुरी	✓				✓	
२९	नैन ब. शाही	–	३	४	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
३०	धनरुपा शाही	–	१	१	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
३१	भरत शाही	–	२	२	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
३२	चक शाही	–	३	३	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
३३	ऐन ब. शाही	–	२	३	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
३४	पूर्ण ब. शाही	–	४	३	सातलवाडा	ठकुरी	✓			✓		
३५	नरेन्द्र शाही	–	२	१	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
३६	श्री ब. शाही	–	२	५	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
३७	भिम ब. शाही	–	१	३	सातलवाडा	ठकुरी					✓	
३८	महेन्द्र शाही	–	२	२	सातलवाडा	ठकुरी				✓		

क्र.सं.	घरमुलीको नाम		परिवार संख्या		टोल	जातजाती	एकल	सुझातासन्न तह				कैफियत
	पुरुष	महिला	म	पु				V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	
३९	मनसिंह शाही	-	२	२	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
४०	भिमराज शाही	-	६	२	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
४१	विर ब. शाही	-	१	१	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
४२	भरत शाही	-	२	३	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
४३	नेत्र शाही	-	५	१	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
४४	राज शाही	-	२	३	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
४५	मकर शाही	-	३	३	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
४६	देवेन्द्र शाही	-	४	२	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
४७	पर्व शाही	-	३	२	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
४८	काली शाही	-	३	३	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
४९	छत्र शाही	-	२	३	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
५०	लोगराज शाही	-	२	१	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
५१	हर्ष शाही	-	१	२	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
५२	मनोज शाही	-	२	३	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
५३		गौरा शाही	२	२	सातलवाडा	ठकुरी	✓			✓		
५४	श्री चक शाही	-	१	१	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
५५	नरदिप शाही	-	३	२	सातलवाडा	ठकुरी				✓		
५६	विरे ब. शाही	-	४	२	सातलवाडा	ठकुरी	✓			✓		
जम्मा			१५६	१६१				१४	२	८	३४	१२

साविक बडा ५

१	अम्ब शाही	कृष्णा शाही	४	३	टिउवाडा	ठकुरी					✓
२	प्रकाश शाही	राजकौरा शाही	२	१	टिउवाडा	ठकुरी					✓
३	टेकेन्द्र शाही	कौशिला शाही	१	३	टिउवाडा	ठकुरी			✓		
४	दान ब. शाही	मानकौरा शाही	२	२	टिउवाडा	ठकुरी				✓	
५	गगन शाही	तुल्दी शाही	२	१	टिउवाडा	ठकुरी			✓		
६	पदम शाही	धनलक्ष्मी शाही	५	२	कान्छिवाडा	ठकुरी				✓	
७	धनराज शाही	पदमा शाही	४	४	कान्छिवाडा	ठकुरी	✓			✓	
८	दिप शाही	जौमती शाही	२	२	कान्छिवाडा	ठकुरी			✓		
९	गणेश शाही	अनिता शाही	३	२	कान्छिवाडा	ठकुरी			✓		
१०	अशोक शाही	विजया शाही	३	३	कान्छिवाडा	ठकुरी				✓	
११	विर शाही	मनिका शाही	१	२	कान्छिवाडा	ठकुरी				✓	
१२	हर्क शाही	जयकला शाही	२	२	कान्छिवाडा	ठकुरी			✓		
१३	प्रकाश शाही	लक्ष्मी शाही	२	२	कान्छिवाडा	ठकुरी				✓	
१४	निर शाही	जवरा शाही	१	२	कान्छिवाडा	ठकुरी				✓	
१५	महेन्द्र शाही	चमेली शाही	१	२	कान्छिवाडा	ठकुरी				✓	
१६	सञ्जु शाही	बन्दना शाही	२	१	कान्छिवाडा	ठकुरी				✓	
१७	काली ब. शाही	माता शाही	३	३	कान्छिवाडा	ठकुरी			✓		
१८	तुलराज शाही	अति शाही	३	३	कान्छिवाडा	ठकुरी				✓	

क्र.सं.	घरमूलीको नाम		परिवार संख्या		टोल	जातजाती	एकल	सुइटासन्न तह				कैफियत
	पुरुष	महिला	म	पु				V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	
१९	हरी शाही	पिउली शाही	१	४	कान्चित्वाडा	ठकुरी	✓				✓	
२०	भान ब. शाही	जनपुरा शाही	४	४	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
२१	ऐन शाही	मोतिशीला शाही	५	१	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
२२	खगेन्द्र शाही	जीवन शाही	३	२	कान्चित्वाडा	ठकुरी	✓				✓	
२३	मनराज शाही	किरणकला शाही	३	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
२४	कपिल शाही	पदमा शाही	४	१	कान्चित्वाडा	ठकुरी	✓				✓	
२५	कर्ण ब. शाही	मनकौरा शाही	५	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी	✓			✓		
२६	पृथ्व ब. शाही	धनकला शाही	१	२	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
२७	मदन शाही	भैरा शाही	१	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
२८	रतन ब. शाही	जयकौरा शाही	३	५	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
२९	काली ब. शाही	जयमुरा शाही	२	४	कान्चित्वाडा	ठकुरी					✓	
३०	खड्क शाही	किस्ना शाही	१	४	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
३१	देवेन्द्र शाही	निर्मला शाही	३	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
३२	थिम ब. शाही	सुन्सरा शाही	२	२	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
३३	तिर्थ शाही	तारा शाही	३	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी	✓					
३४	रत्न शाही	लालकौरा शाही	२	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
३५	लक्ष्मण शाही	कल्पना शाही	२	१	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
३६	खगेन्द्र शाही	मापादेवी शाही	२	१	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
३७	चक शाही	मान्दरी शाही	०	१	कान्चित्वाडा	ठकुरी	✓			✓		
३८	धनरूप शाही	शोभा शाही	३	२	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
३९	रतन शाही	बाटु शाही	५	२	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
४०	बिस्न शाही	चन्दा शाही	२	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
४१	जया शाही	अप्सरा शाही	१	२	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
४२	धर्मराज शाही	बेलसपुरा शाही	४	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
४३	मान ब. शाही	गोरी शाही	२	४	कान्चित्वाडा	ठकुरी	✓			✓		
४४	कल ब. शाही	विनिता शाही	१	१	कान्चित्वाडा	ठकुरी			✓			
४५	चाउरे शाही	चन्दा शाही	२	४	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
४६	जयरूपा शाही	सुर्जी शाही	३	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी	✓			✓		
४७	जगत शाही	किस्ना शाही	५	२	कान्चित्वाडा	ठकुरी	✓			✓		
४८	ऐन ब. शाही	सितला शाही	३	४	कान्चित्वाडा	ठकुरी	✓			✓		
४९	धन ब. शाही	पावर्ती शाही	१	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
५०	रत्नमान शाही	पदमा शाही	६	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
५१	सुरेन्द्र शाही	सुनिता शाही	२	२	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
५२	रमेश शाही	राधिका शाही	१	४	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
५३	राम सुनार	सेतु सुनार	४	३	कान्चित्वाडा	ठकुरी				✓		
५४	पुर्वलाल सुनार	सुपारी सुनार	१	२	कान्चित्वाडा	दर्लित				✓		

क्र.सं.	घरमूलीको नाम		परिवार संख्या		टोल	जातजाती	एकल	सुइटासन्न तह				कैफियत
	पुरुष	महिला	म	पु				V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	
१२	खड्क शाही	कला शाही	१	५	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
१३	धनरूप शाही	पवि शाही	७	५	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
१४	प्रकाश शाही	रुपारी शाही	१	१	नायकवाडा	ठकुरी	✓			✓		
१५	ममराज शाही	कौशिला शाही	४	४	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
१६	चक्र ब. शाही	कुशु शाही	१	५	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
१७	टेक ब. शाही	इन्दा शाही	३	५	नायकवाडा	ठकुरी	✓			✓		
१८	अम्म ब. शाही	लेकमा शाही	३	५	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
१९	विरिन्चन्द शाही	विनिता शाही	३	२	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
२०	नन्द शाही	काली शाही	१	३	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
२१	चंख शाही	गीता शाही	४	२	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
२२	बल शाही	नन्दा शाही	४	२	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
२३	कटक शाही	जनमा शाही	२	३	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
२४	प्रेम ब. शाही	राजकला शाही	२	३	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
२५	हरी शाही	मुनकला शाही	४	४	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
२६	गोविन्द शाही		२	२	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
२७	लोगे शाही		४	३	नायकवाडा	ठकुरी	✓			✓		
२८	लंक शाही	मुगा शाही	३	३	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
२९	नरिमान शाही	थनरुपा शाही	४	३	नायकवाडा	ठकुरी	✓			✓		
३०	पवैलाल शाही	पद्मा शाही	६	६	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
३१	भक्त शाही	जोती शाही	५	६	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
३२	अज्या शाही	पविता शाही	४	३	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
३३	कालि ब. शाही		३	२	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
३४	मिम ब. शाही	मुनसोपा शाही	१	३	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
३५	नमराज शाही	रेसमा शाही	४	७	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
३६	हस्त शाही	जयरुपा शाही	५	२	नायकवाडा	ठकुरी	✓			✓		
३७	जनक शाही	दुर्गा शाही	५	५	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
३८	कृष्णा ब. शाही	गोरीकला शाही	३	२	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
३९	दान्चा शाही	पार्वती शाही	२	४	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
४०	रत्न शाही	ओली शाही	२	६	नायकवाडा	ठकुरी	✓			✓		
४१	जनक शाही	सुन्पुरा शाही	५	२	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
४२	सयरुप शाही	कोकिला शाही	४	५	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
४३	मुन शाही		३	२	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
४४	मलुफे शाही	सान्ता शाही	२	३	नायकवाडा	ठकुरी				✓		
४५	विर मञ्जन शाही	जयरुपा शाही	२	२	नायकवाडा	ठकुरी		✓				
जम्मा			१४९	१६२				१३	१	८	३१	५
साविक बडा ८												

क्र.सं.	घरमूलीको नाम		परिवार संख्या		टोल	जातजाती	एकल	सुइटासन्न तह				कैफियत
	पुरुष	महिला	म	पु				V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	
१	मिन ब. शाही	मैनकला शाही	४	५	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓			✓		
२	धन ब. शाही	अम्मा शाही	६	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
३	हंश शाही	राजु शाही	१	१	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
४	नमराज शाही	जौकला शाही	१	१	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
५	कृष्ण शाही	होलिका शाही	५	१	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓			✓		
६	जगत शाही	कल्पना शाही	३	६	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
७	पूर्ण ब. शाही	राजकौरा शाही	२	६	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
८	प्रेरक ब. शाही	सेतु शाही	३	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
९	शेर ब. शाही	पवि शाही	२	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
१०	ऐना ब. शाही	कृष्णा शाही	२	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
११	गोविन्द शाही	सुस्मिता शाही	१	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
१२	पदम शाही	नानी शाही	३	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
१३	चक्रै शाही	तारा शाही	१	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
१४	डिल ब. शाही	दभा शाही	२	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
१५	जनक शाही	पदमा शाही	१	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
१६	लाल सिंह शाही	सिलकौरा शाही	४	७	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓		✓			
१७	अकल शाही	काली शाही	३	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓		✓			
१८	नया शाही	पवि शाही	१	८	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
१९	नन्द शाही	लालकौरा शाही	४	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓		
२०	कल शाही	मनिशा शाही	३	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
२१	धनराज शाही	प्रेमकला शाही	४	१	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓		✓			
२२	मुन ब. शाही	श्रीमता शाही	३	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
२३	जोरा शाही	लाइशोभा शाही	५	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
२४	तिल शाही	वेलसपुरा शाही	९	५	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓		✓			
२५	दिप शाही		२	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓		
२६	लक्षी शाही	लालकौरा शाही	४	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
२७	जनक शाही		१	१	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓		✓			
२८	ऐन ब. शाही	लक्ष्मी शाही	६	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
२९	राम ब. शाही	काली शाही	५	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
३०	राज ब. शाही	नैनकला शाही	४	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓			
३१	नन्द ब. शाही	सरिता शाही	४	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓		✓			
३२	अनिपाल शाही	वलु शाही	१	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓		✓			

क्र.सं.	घरमूलीको नाम		परिवार संख्या		टोल	जातजाती	एकल	सुइटासन्न तह				कैफियत	
	पुरुष	महिला	म	पु				V ₁	V ₂	V ₃	V ₄		
३३	सपराज शाही	नविदा शाही	२	१	पुनेरीवाडा	ठकुरी					✓		
३४	जिर ब. शाही	गोरी शाही	४	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
३५	तुले कुमाल	मौरी कुमाल	२	७	पुनेरीवाडा	जनजाती					✓		
३६	टेक कुमाल	निर्मा कुमाल	१	५	पुनेरीवाडा	जनजाती					✓		
३७	पर्व शाही	मिना शाही	२	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
३८	दत्त शाही	रेसमा शाही	२	५	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
३९	जनक शाही	विजह शाही	३	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी		✓					
४०	लाल ब. शाही	सुजा शाही	५	७	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
४१	केश ब. शाही	रुपकौडा शाही	३	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी			✓				
४२	कलम शाही	नन्दा शाही	२	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
४३	अलि शाही	छितकौडा शाही	३	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी		✓					
४४	धनसुर शाही	लालकौरा शाही	४	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
४५	गोगन शाही	पालसा शाही	४	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓			✓			
४६	जनक शाही	विष्णा शाही	२	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
४७	संप सिंह शाही	लालकेरा शाही	३	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
४८	सुरेन्द्र शाही	राधा शाही	३	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
४९		सुन्तला शाही	२	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी	✓			✓			
५०	सिं ब. शाही	पवि शाही	२	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
५१	पर्व शाही	वसन्ती शाही	१	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
५२	तिलक शाही		२	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
५३	पालरी शाही	काली शाही	१	४	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
५४	धनजित शाही	रेसमा शाही	२	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
५५	भुपेन्द्र शाही		१	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
५६	धन ब. शाही	जौमति शाही	१	१	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
५७	नरजित शाही	सुन्तला शाही	२	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी					✓		
५८	अवैराज शाही	तारा शाही	१	३	पुनेरीवाडा	ठकुरी		✓					
५९	नरसिंह शाही	पवि शाही	१	१	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
६०	धर्म शाही	धनी शाही	१	२	पुनेरीवाडा	ठकुरी				✓			
जम्मा			१६२	१९९				१५	२	६	४४	८	६०

साविक बडा ९

१	कल ब. शाही	सुनकेशा शाही	५	३	मुन्डवाडा	ठकुरी			✓		
२	तपेन शाही	दन्ता शाही	४	१	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓	
३	तर्क ब. शाही	सुविस्ता शाही	४	३	मुन्डवाडा	ठकुरी			✓		

क्र.सं.	घरमूलीको नाम		परिवार संख्या		टोल	जातजाती	एकल	सुइटासन्न तह				कैफियत
	पुरुष	महिला	म	पु				V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	
४	पुर्ण ब. शाही	मुनकला शाही	२	५	मुन्डवाडा	ठकुरी			✓			
५	पर्व ब. शाही	पदमा शाही	३	२	मुन्डवाडा	ठकुरी		✓				
६	दिपक शाही	बास्मा मनी शाही	२	३	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
७	विरेन शाही	जम्मा शाही	२	२	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
८	मुनविर शाही	सविता शाही	१	४	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
९	कर्ण ब. शाही		१	३	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
१०	मान ब. शाही	कस्नकौरा शाही	५	४	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓		✓			
११	टेक ब. शाही	वस्न्दरा शाही	३	४	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
१२		वेल साइरा शाही	२	०	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
१३	पुजल शाही	कल्पना शाही	४	२	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
१४	वम ब. शाही	दानकला शाही	३	३	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
१५	चक शाही	कर्म शाही	१	३	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
१६	किस्न ब. शाही	कमला शाही	३	२	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
१७	जन्मद शाही	बलु शाही	७	७	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
१८	खगेन शाही	गेरी शाही	१	२	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
१९	मन ब. शाही	सुपरी शाही	३	२	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
२०	ललित शाही	मुनकला शाही	३	४	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
२१	मुनसिंह शाही	अम्मकला शाही	४	४	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
२२	जगत शाही	यसुदा शाही	१	५	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
२३	मान ब. शाही	जरमा शाही	४	४	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
२४	डम्म शाही	रन्मा शाही	१	३	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
२५	धनमान शाही	सरिता शाही	४	२	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
२६	जनक शाही	बलु शाही	३	२	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
२७	पिंक ब. शाही	गोरी शाही	२	२	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
२८	कल ब. शाही	गोवि शाही	३	३	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
२९	खड्क ब. शाही	विपन शाही	२	१	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
३०	हस्त ब. शाही	औल शाही	२	३	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓	✓				
३१	प्रबा ब. शाही	रन्ल्पा शाही	४	५	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
३२	प्रवलाल शाही	जनपुरा शाही	५	३	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
३३	रंग शाही	मौपुरा शाही	२	२	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
३४	नरदिप शाही	कमला शाही	३	१	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
३५	चन्द्र ब. शाही	नानी मोइली शाही	२	४	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		

क्र.सं.	घरमूलीको नाम		परिवार संख्या		टोल	जातजाती	एकल	सुइटासन्न तह				कैफियत
	पुरुष	महिला	म	पु				V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	
३६	वनिवा शाही	कोइला शाही	६	८	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
३७	विरमल शाही	सेतु शाही	४	४	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
३८	दिगा ब. शाही	अन्जु शाही	२	३	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
३९	बल शाही	उबरान्ती शाही	६	३	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
४०	दलसुर शाही	चुमी शाही	३	५	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
४१	पुर्ण शाही	पदमा शाही	५	६	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
४२	लंक शाही	पाइसा शाही	३	३	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
४३	किस्न शाही	किस्ना शाही	२	३	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
४४	छेराज शाही	सिददा शाही	१	४	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
४५	गणेश शाही	कमा शाही	३	२	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
४६	वदेर्ग शाही	सुजा शाही	३	२	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
४७	चन्द्र ब. शाही	सिलकैरा शाही	४	३	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
४८	कटक ब. शाही	वालीसरा शाही	३	३	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
४९	प्रकाश क. शाही	राधिका शाही	६	४	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
५०	पुर्ण ब. शाही	बलु शाही	६	४	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
५१	धन ब. शाही	कमला शाही	५	४	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
५२	रतन ब. शाही	लालकौरा शाही	३	२	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
५३	बल ब. शाही	ओला शाही	५	५	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
५४	भैर ब. शाही	किस्मता शाही	४	३	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
५५	पृथ्वी शाही	जौसरा शाही	२	६	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
५६	जनक शाही	पुल्ती शाही	३	३	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
५७	यज्ञराज शाही	प्रतिभा शाही	३	१	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
५८	नरज शाही		२	२	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
५९	दुर्ग शाही	सविना शाही	३	२	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
६०	नन्द शाही	रजकौरा शाही	३	३	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
६१	छत्र ब. शाही	अस्पुरा शाही	३	२	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
६२	मनराज शाही		०	६	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
६३	पृथ्वी शाही	किस्ना शाही	४	२	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
६४	दिप ब. शाही	वाटु शाही	३	४	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓			✓		
६५	इप शाही	मनशोभा शाही	८	७	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
६६	नमराज शाही	छिताकोरा शाही	३	३	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
६७	गोकर्ण शाही	तुलछा शाही	४	४	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
६८	पम्फ शाही	छोगीसरा शाही	२	१	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
६९	विम्ब शाही	ललिता शाही	२	३	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
७०	धर्मराज शाही	नुमुरा शाही	५	६	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		

क्र.सं.	घरमूलीको नाम		परिवार संख्या		टोल	जातजाती	एकल	सुइटासन्न तह				कैफियत
	पुरुष	महिला	म	पु				V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	
७१	चक शाही	मोतिघुर शाही	५	६	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
७२	सुर्ज शाही	देवि शाही	१	५	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
७३	तक शाही	उब्जी शाही	४	२	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
७४	गोख शाही	चाँदनी शाही	१	२	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
७५	छत्रा शाही	रन्धमा शाही	३	१	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
७६	मिम शाही	लक्ष्मी शाही	१	१	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
७७	धिर ब. शाही	किही शाही	२	३	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
७८	केशव शाही	अविसरा शाही	७	५	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓				✓	
७९	कौरव शाही	पुल्ती शाही	२	३	मुन्डवाडा	ठकुरी	✓	✓				
८०	रतन ब. शाही	अन्जु शाही	२	२	मुन्डवाडा	ठकुरी			✓			
८१	लक्ष्मण शाही	सपुरा शाही	२	१	मुन्डवाडा	ठकुरी					✓	
८२	डिल्ली शाही	सुनिता शाही	२	२	मुन्डवाडा	ठकुरी				✓		
जम्मा			२५७	२६२			२९	५	७	२६	४४	
कुल जम्मा			१०३४	१०८९			८९	११	५०	१८१	१११	

अनुसुचि ३ : स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना अनुमोदन

अनेक मिति १९८८ ब्राह्मण वर्षालाई प्रति नगरीको दिन पर तिलामुखा ग्रामपालिकाका स्पानिय अनुकूलन कार्य प्रीजना अनुमोदन कार्यक्रम अनुग्रह दिए गए। त्यस अनुमोदनमा भी इलान बहादुर शाहीको अध्यक्षतामा वैठक बहुत अस स्थानीय अनुकूलन कार्य प्रीजनामा तपाश्चिन लागी भी नहीं उपाधिभवित रहेको।

तपाश्चिन

१. भी रत्नन बहादुर शाही	नगर मन्त्री
२. भी अमिर राज शाही	बडाल्प्रा वर्षा ६०
३. भी शुभेश्वर शाही	बडाल्प्रा वर्षा ३
४. भी नाराजला देवार्डि	बडा यहात्प वर्षा ५
५. भी अनन्त बहादुर शाही	बडा यहात्प वर्षा ६
६. भी दुर्ग बहादुर शाही	बडा यहात्प १३
७. भी अमामा भी दिलापा उपाध्याम	बडा यहात्प ३
८. भी रत्नन बहादुर शाही	बडा यहात्प ३
९. भी रत्नजा देवार्डि	बडा यहात्प ३
१०. भी राजिन्द्र कुमार शाही	आशा कालीकोट
११. भी भित्रप्रदान केवडी	१ १ १
१२. भी धुनधिनि	SCARDS-Nepal-pspl
१३. भी प्रतिर अन्तरी	ASHA Kalikot

प्रस्तावहरू

- १) स्पानिय अनुकूलन कार्य प्रीजना भ्रमज एक्स्चाम
- २) श्रावणवाह दिने सम्बन्धमा

निर्णय

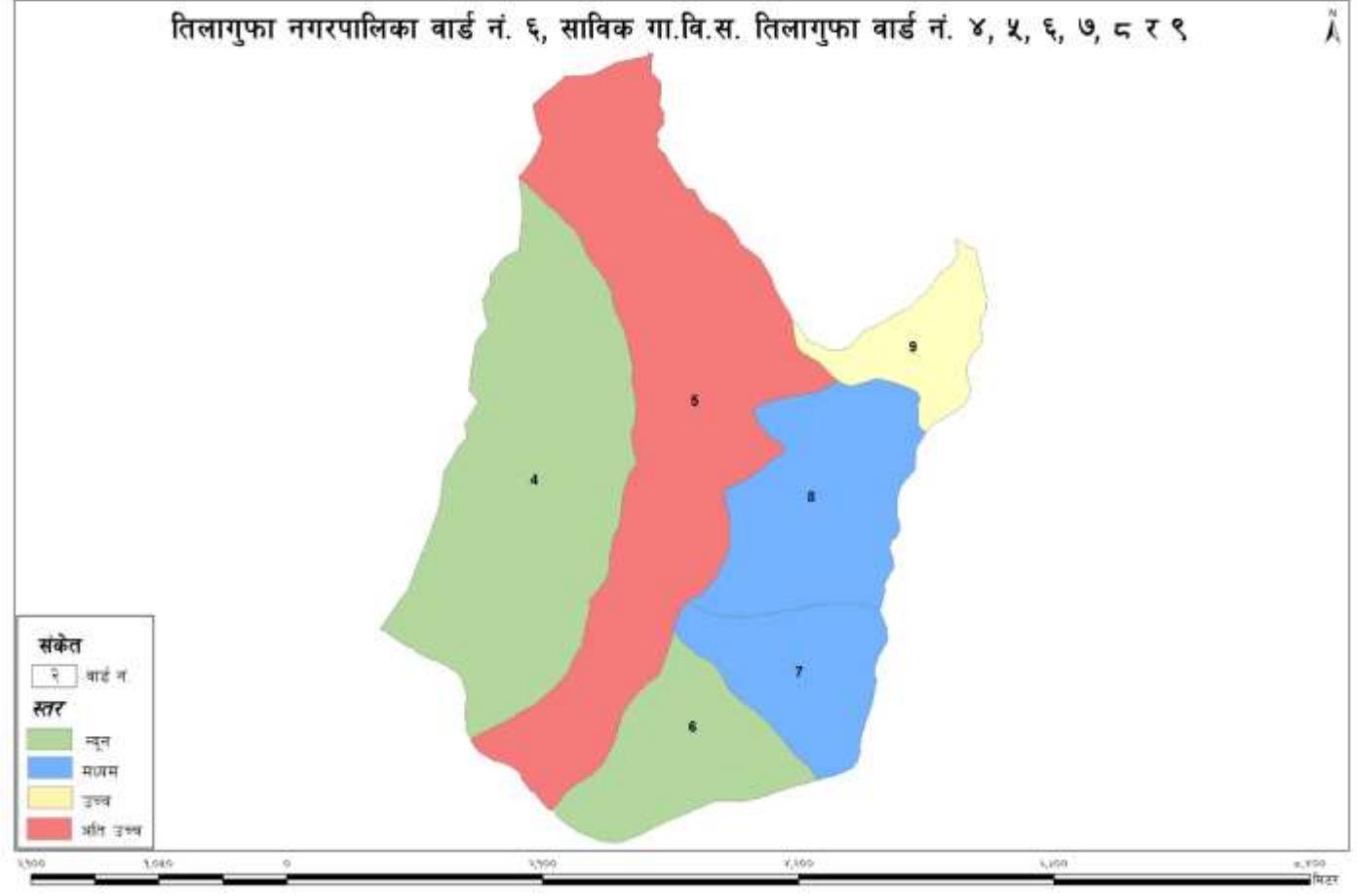
निर्णय १) प्रस्ताव ने १ मात्रे छलाक्ता गर्की ग्राम तिलामुखा-मा। प्रालिनामा रेखा प्रदाप्त रीहाना इन्डिस नैपाल तथा प्राविद्यक सोसाईटी तन्त्रजीवी नैपाल (भी भी) ले वर्षा ३, ५ ह्यामिय अनुकूलन ट्याको भीजना (हाया) तथा (जोडी) चिङ्गो साथेलाप नवाडका आरका सेवे ग्रीजनाहरू जलवाया अनुकूलन सँगमुच्चे भएकोही अहिनेकी सल्लोवाह्यौ-कुरोरीही रूपरा रहेका जलवाया प्रतिवेतन भि ग्रीजनाहरूले ०५ घुनिठिले गते सबै नाहोले

१००५

स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजना

(आ.व. २०७५/७६ - २०७७/७८)

तिलागुफा नगरपालिका वार्ड नं. ६, साविक गा.वि.स. तिलागुफा वार्ड नं. ४, ५, ६, ७, ८ र ९

तिलागुफा नगरपालिका
वडा नं ६, कालिकोट